

СЕРГІЙ ПОЛУЛЯХ

УКРАЇНСЬКИЙ САБАНЄЄВ

(КОМЕНТАРІ
ПРО ЖИТТЯ ПРІСНОВОДНИХ РИБ)

УДК
К

Книга «Український Сабансєв» видана за сприяння родини Сергія Миколайовича Савченка в пам'ять про нього та всіх героїв, які понад усе любили життя, своїх рідних, Україну та її природу. Господь вирішив, що такі люди потрібні і ТАМ...

© Сергій Полулях, текст, 2025.

Усі права захищені. Жодну частину видання не можна відтворювати або розмножувати без письмової згоди автора.

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

У безмежному морі навіть сучасної літератури та відео- й аудіома-теріалів про риболовлю окреме місце належить давній книжці Леоніда Сабанєєва (1844 –1898) «Риби Росії. Життя і ловля прісноводних риб» (1911). 1965 року її перевидано в Києві видавництвом «Урожай».

Я вирішив перекласти книжку на українську, бо підлість московії не дає нам морального права послугоуватися її мовою. Я назвав книжку так, бо, попри традиційну імперськість в назвах і деяких положеннях, попри навіть містечковий (як вони кажуть, квасний) патріотизм Автора (називатиму так Сабанєєва), він все ж розрізняв московію і Україну, кілька разів вживаючи слово «Україна» в значенні іншої, окремої від росії, території. Це доводить, що попри двохсотлітню пропаганду і намагання Кремля знищити в свідомості народу Україну і етнос, Україна і українці сприймалися в тогочасному російському суспільстві як абсолютно інші країна й народ. Автор часто вживає питомі українські слова, не перекладаючи їх. За таку крамолу цю книжку сьогодні в росії визнали б екстремістською, а Автора – іноагентом або і ворогом. Зараз передруки його книги супроводжують коментарями, що вона про «исконно русскую рыбалку», тому ми і показуємо, що це чергова брехня і маніпуляція.

До нашого проекту не увійшли фрагменти, в яких йдеться про Сибір чи російську північ – вони неактуальні для України.

Описані Автором способи риболовлі, рибальське спорядження, клімат, традиції, географія, ландшафт і політичний устрій імперії, до складу якої входила Україна часто викликають подив. Ця інформація безнадійно застаріла, бо книга створювалася 130 років тому, а дані збиралися ще раніше. Немає водяних млинів, на річках не побачиш барж і невеликих зерновозів, а в степу – великих стад і отар. Але як історичне джерело книжка – безцінна. Надзвичайно корисна для дослідників минулого в економічному, екологічному, етнографічному та географічному аспектах. Наведені в книжці незвичайні факти й звичаї майже півторавікової витримки дадуть читачеві змогу відчутти відмінність між сьогоднішнім і минулим, а, можливо, й запозичити щось, вдатися до експерименту. Й справді, інколи нове – це добре забуте старе. Автор детально розповідає як про ареали існування поширених тоді риб і водних організмів, так і про умови й особливості їх життя, дає вичерпний опис видів і підвидів, користуючись тогочасною інформацією.

Пропоную вашій увазі найцікавіші факти і явища, описані Автором. На основі оригінального тексту я спробував зробити адаптований варіант з необхідними скороченнями та коментарями, але намагаючись передати відчуття Автора, тогочасну атмосферу і його світосприйняття. Мої репліки та зауваження – в дужках.

Сергій Полулях

ОКУНЬ

Окунь живе по всій Європі, окрім Іспанії, до 69 градуса північної широти і Сибіру. Звичайна вага окуня не перевищує 800 – 1200 г, але у великих озерах трапляються екземпляри від 3 до 4 кг, фіксувалися особини і до 4,8 кг. В довжину це 54 см, а товщина в спині досягає 18 см! Окунь цілорічно ловиться неводами (*праслов'янське, українське слово, – С.П.*) і на вудки, а луску великих не пробити навіть острогами, тому їх не «лучать» (*від «лук» – зброя для метання стріл, тобто б'ють стрілами, як робили в давнину, а насправді йдеться про ості, вила чи щось подібне, – С.П.*). Окунь так голосно плямкає, що його чути за сто кроків в тиху погоду. Дворічний річковий окунь не перевищує 13 см в довжину, а нереститься на третьому році життя. Дрібний окунь нереститься величезними зграями з кількох тисяч особин, зграї складаються з дрібніших «станниць» (*від «стояти» для риби, а для житла «становище»?* Потім це слово перенесли на людські поселення, – С.П.). «Молошників» більше, ніж «ікрянників» (*самців і самок відповідно, і це майже у всіх видів риб, – С.П.*). Під час нересту окуні добре йдуть у «верші і морди» (*верша – питоме українське слово, можливо, похідне від «вершити», тобто створювати, або від «верх», мається на увазі форма. «Морда» походить з азійських племен – голова когось неприємного, закріпилося в російській мові в принизливому значенні слова «обличчя», але функції рибальського знаряддя практично однакові. Маємо різні підходи у формуванні назв двох етносів – ввічливе та функціональне в українській і зневажливо-грубе в російській. (Як «вершки» від «верх» в українській і «сливки» від «сливать» в російській, – С.П.)*), сплетені з лози, бо люблять кидати ікру на гілочки і минулорічну траву. Великі окуні труться непомітно, а дрібніші збираються в озерах у величезні зграї так, що нижні ряди виштовхують верхні.

У Дніпрі ікру окуня (*довгі липучі стрічки, які збиваються в кулі, діаметром до 10 – 15 см*) збирають на нерестовищах і варять її як кашу або начиняють пироги. Ікру збирають сачками.

Коли узимку утворюється крига, окуні збираються на ями, в становища і лежать на дні тісними рядами у кілька шарів. При нестачі кисню окунь засинає раніше інших риб. Зате ловити його чи не найлегше на черв'яка, блешню тощо. Гарні блешні роблять з чайних мельхіорових або срібних ложок. При зимовому блешнюванні кажуть не «клює», а «стукає» (*по-теперішньому «б'є» – С.П.*). Найкраща приманка – від німців, це суміш камфори, гусячого жиру або жиру, витопленого із сірої чаплі, мед, який додають до черв'яків, ракові шийки, жаб'ячі лапки, черв'яки з медом. Для виважування достатньо волосіні товщиною 6 – 9 кінських волосин. Окунь топить поплавок, мабуть, від цього і назва – окунь (*очевидно, що це природна московська риса – називати речі звичними для слуху словами, привласнювати їй:*

окунь – окунати, корабель – короб. Насправді окунь – від давньослов'янського «око», а корабель від «краб» – перші човни робили з гілок, обтягнутих шкірою, справді, схоже на краба, – С.П.). Краще ловити 2 – 3 вудками, а при хорошому клюванні – однією, але якщо один окунь зірветься, то за ним тікає вся зграя.

При блешнюванні перед льодоходом клювання краще, ніж на першій кризі, один рибалка за день може виловити до тисячі окунів.

БЕРШ

Автор вважає, що це – винятково «російська» риба, гібрид окуня і судака, але з коротшим і ширшим, ніж у судака, рилом, з щоками, покритими лускою, з 8 поперечними чіткими смугами. У Дніпрі берш (*місцева назва – секрет, Автор визнає, що українці мають власну назву цієї риби, але вважає її чомусь таки «російською», – С.П.*) не заходить вище Кременчука, вага найбільших екземплярів – до 1,5 кг. В районі сучасного Дніпра і Нікополя це звичайна і відома риба, хоча більшість рибалок плутає її з молодим судаком. Трапляється в Бузі і Дністрі. Коли берш або секрет скочується вниз по річці після нересту, за кілька годин один рибалка на вудку може впіймати до 16 кг цієї «суто російської риби» (*Автор вважає, що все живе і неживе, яке є в імперії, потрібно вважати російським. Це вказує на глибину і поширення загарбницької, грабіжницької ідеології вже в ті часи, тобто «все буде наше»! – С.П.*).

СУДАК

Водиться в басейнах Чорного, Азовського, Каспійського і Аральського морів (*хоча тепер від Аральського моря, береги і острови якого вперше для світової науки змалював на засланні Т. Шевченко, якого взяли в якості художника в морську експедицію, залишилися лише спогади, правда, в 2020-х роках з'явилася інформація, що Казахстан і Узбекистан здійснюють заходи з відновлення озера після вбивчих радянських меліораційних експериментів, – С.П.*). Вага – від 1,2 до 2,8 кг, у великих річках – до 8 кг, в гирлі Дніпра траплялися гіганти вагою 12 – 16 кг. Любить чисту воду, тому в районі Москви зустрічається рідко (*справді, надзвичайно розумна риба, серцем відчуває небезпеку від москалів, мабуть через це і їхні рибалки його зневажають, називають найтупішою рибою, – С.П.*). Він у великих кількостях легко набивається у неводи і волочки. В середній смузі росії його під час

нересту активно виловлюють волоками і б'ють острогами, в цей час самки стають вертикально хвостами догори, які видно на поверхні *(дуже зручно для браконьєрів, втім, для росіян це слово було невідомим, – С.П.)*

За рік молодняк судака досягає 600 г, за два роки – 1 кг, але не в Москві-ріці, там за рік судачки ледь досягають 9 см. Часто зимує в ямах разом з лящем. Риба не витримує пересадок, швидко засинає, псується.

Часто ловиться на черв'яка, а краще на живця, на волосінь, скручену з 10 – 20 кінських волосин. Ловиться лише вранці і ввечері. Пійманий судак миттєво «блідне від страху» *(такі забобони і нині поширені в росії, – С.П.)*.

ЧОП

Ця риба є лише в Дністрі і Дунаї, в росії невідома. Вона з родини окуневих, але довша за окуня і судака, без притаманних їм яскравих смуг. Росте до 30 см, від 800 г до 1,5 кг. *(Не дуже відома ця риба і тепер, але можна припустити, що саме вона дала назву місту Чоп, найзахіднішому в Україні. В усякому разі на його давньому гербі зображено рибалку в човні, хоча офіційна версія така: назва походить від імені якогось магната Чані, – С.П.)*

ЙОРЖ

Відрізняється від інших риб кольором і колючками. Поширений в Європі, окрім Іспанії, Італії та Греції. Стандартна довжина до 13 см, але в озерах, де багато рачків-мормишів, трапляються екземпляри під 400 г в озерах і ловляться пудами *(16 кг, – С.П.)*. Активно їсть ікру інших риб, аж до повного знищення в замкнутих водоймах. Не любить теплої води, ховається під плавучими островами і трав'янистими берегами – лавдами *(чи не наші лавди, тобто залиті навесні луки, низькі береги? Слово, яке потрапило в росію під час української колонізації за князівських часів, – С.П.)*. Чи не єдина риба, яку більше ловлять вудками на черв'яка, ніж неводами і сітями, бо ховається в камінні і корчах. Неохоче виходить з місць проживання, тому принади і привади майже не діють *(принадою рибу довго принаджують їжею до одного місця, а привадою приваджують під час риболовлі, – С. П.)*. Найкраще ловиться з кінця літа, бували випадки, коли один рибалка за день ловив по кілька сотень, аж до тисячі штук, загальною вагою 32 кг – лише встигай знімати з гачків, які для йоржів роблять без зазубрин-борідок, щоб було швидше знімати рибку. Взимку ловлять на мотилу, який треба тримати в коробочці з мохом або листям використаного чаю. Гарно йорж клює і на

рачків-мормишів або бокоплавів. В їжу йде як найкраща риба для юшки завдяки слизу, який змивати не потрібно.

Інший підвид цієї риби, йорж-носар, – трішки більший, виростає до 22 см, поширений у річках Чорноморського басейну (*Дніпрі і Дністрі, Інгулі, Інгульці та інших, – С.П.*). Не має плавучого міхура, тому живе на дні. На смак носар кращий за звичайного йоржа, а в ющі – смачніший за стерлядь. Живе до 20 років. Схожий на йоржа-носаря (вужчий тілом) сопач, вкритий густою слиззю, живе в гирлах Дніпра, Бугу і Дністра, трапляється і в Азовському морі. Про спосіб його життя нічого невідомо. (*В Чорному морі, район Алушти, на примітивні закидушки з хвилерізів успішно ловлять морського йоржа – колючу і різнокольорову рибу, – С.П.*).

БИЧОК-ПІДКАМІННИК

Буває двох видів – вузькоротий і різноперий. Розмір – до 13 см. На нерестилищі самець войовничий, кидається на лозини, якщо його тривожити. Повзає на дні, клює на черв'яка, не боїться людини.

В гирлі Дніпра трапляються колючкові – три і дев'ятиголкові. Дрібна риба. Самки готують справжні гнізда з водоростів у вигляді кулі з двома отворами, які активно захищає самець. Поїдає не лише ікру інших риб, але і свого виду, шкідлива.

Більшість бичків, до 30 видів, живе в Чорному морі і річках, які в нього впадають, – у Бузі, Дніпрі, Дністрі та притоках. В річках живуть такі бички: кнут, гонець, цуцик, пісочник, білий, головань, пуголовок. Цуцик є в Ворсклі, Пслі та інших річках. Легко видираються по камінню і палях, через всеїдність їх порівнюють з мишами. Легко ловляться на вудку.

МИНЬ

(*Автор називає його цілковито російською рибою на тій підставі, що він поширений у північних і холодних регіонах росії, але зазначає, що трапляється і в Європі, в Україні. Насправді ж миня небагато всюди, – С.П.*).

Минь схожий на сома, належить до камбалових, єдиний прісноводний безколючковий представник. В річках Чорноморського басейну зрідка перевищує 1,5 кг, любить холодну воду, ховається в норах. Йде на світло вночі і звук, тому в росії його під час нересту ловлять драчем з дзвоником (*відверто браконьєрське знаряддя, тим більше під час нересту, коли вилов риби всюди заборонявся, але не в росії, – С.П.*). Любить ласувати рибою, яка по-

трапила в матню волока. Найкраще ловиться взимку і під час нересту вночі в погану погоду на мідні гачки. Влітку його краще ловити руками в норах і під камінням – щупати. При цьому миню подобаються доторки людських рук. Наживка – черв'яки, живець, особливо йоржі, жабенята, шматочки риби. «Московський піп придумав здирати з живого йоржа луску, від чого той носить по дну, як навіжений» (*варварська, російська вигадка мордувати живі істоти, – С.П.*). Під час ходу на нерест миня в росії, як і судака, «багрують» – б'ють багром або гаком-зачепою на дерев'яному держакові. Перекривають хід риби загородами з лози, біля яких міні збиваються у великі купи (*про заборону будь-якого лову риби під час нересту в росії і не здогадувалися, – С.П.*).

ВУГОР

Через схожість зі зміями вугор у багатьох місцевостях не вважається рибою і не живається в їжу. Живе в басейнах річок Балтійського, Німецького (*Північного, – С.П.*) і Середземного морів. В Дніпро і басейн Чорного моря потрапив, мабуть, з Балтійського через канали і Пінські болта лише в цьому сторіччі (*19-му, – С.П.*), але давно, хоча досить рідкісна риба. В той же час давні автори кажуть, що вугор трапляється в притоках Десни і Дніпра (*наші діди і батьки розповідали, що ловили в'юнів майже по всій Україні до початку 1970-х років, а в Поліссі ловлять і нині, – С.П.*). Київські рибалки розповідають, що виявляють вугрів у шлунках сомів, очевидно, вугор мешкає недалеко, в Прип'яті. Може переповзати суходіл між водоймами до пів кілометра, витримуючи понад 12 годин без води. Ховається в очеретах або закопується на глибину до пів метра. Живучий, вбити можна лише переламавши хребет, відрізана голова вугра рухає щелепами ще 15 хв. В садку вибльовує вміст шлунку. Вугор виростає до 180 см і до 8 кг. При 120 см важить 3 – 4 кг. У нього гарний нюх, тому вугра приваджують шматками падла, кров'ю або роблять ароматну насадку, опускаючи її в розмаринову олію чи в суміш із богородської трави, меду і шкварок (*Автор вживає саме це, українське, слово, – С.П.*), розбавлену борошном до густини сала або зеленим горохом з конопляною олією. Наживка різноманітна – від черв'яків до шматочків риби, швейцарський сир (*Автор неодноразово каже швейцарський сир в якості наживки, що для нас дивно. Можливо, такий делікатес використовувався ним особисто або тоді в росії твердих сирів просто не знали, недарма в нашу мову ввійшло російське «творог», хоча вареники ми таки варимо з сиром! – С.П.*). Через чутливість вугра до запахів німці радять насаджувати наживку чистими руками, але вважаю, що це зайве та і нез-

ручне (дивно, що навіть освічений Автор, генерал, не вважає санітарію необхідною умовою рибальства, що вже казати про російський народ? – С.П.).

Жилка має бути міцною, шовковою або мотузяною. Вугор бере насадку повільно, і підсікати його потрібно через кілька секунд після зникнення з виду поплавця. Можна ловити без гачка, на голку з черв'яком, яка стає впоперек стравоходу чи шлунку. Ловлять на жмут шовкової мотузки з низаними за допомогою голки черв'яками – зуби вугра застряють в шовку. На березі ногою наступають на волосінь біля голови впійманого вугра, а ножем перерізають йому хребет біля голови, тримаючи тулуб вимазаною в пісок рукою або шовковою хусткою. Кажуть, великий вугор може обвити руку і зламати її. Садки або корзини мають бути міцними, вимощені мохом, бо вугор тікає навіть через невеликі отвори. У вологому мохові живе кілька діб. М'ясо вугра в південних країнах вважається здоровою і корисною їжею, тому мешканці лагун Комачо (Іспанія, – С.П.), які харчуються вуграми, вирізняються квітучим здоров'ям. Але людям зі слабкими шлунками м'ясо старих вугрів перетравити важко. Великих вугрів перед смаженням потрібно відварити, потім перчити і замаринувати в оцтові. Вугрів легко розводити в ставках і басейнах, але вони звідти тікають.

ЛОСОСЬ

Відрізняється від коропових наявністю жирового плавника позаду спинного. Перед нерестом, коли він входить з морів у річки, змінюється колір шкіри, на носі виростає хрящовий відросток. В цей період його називають лохом (ось таємниця чи не найвідомішого російського образливого слова щодо обдурених людей, яких зневажливо називають «лохами». Виявляється, їх порівнюють з лососем. Мабуть, тому, що під час нересту з кінця літа і осені він абсолютно вразливий і беззахисний, – С.П.).

В Чорноморському басейні лосося немає, окрім Кавказу і Дунаю. В Західній Європі досягає 138 см і 25 кг, а в період полювання чи втечі розганяється до 280 км/год, долає річкові перешкоди висотою 2 – 3 м, аж до 4,5 м. Під час нересту біля Нарвського водоспаду, який важко долається, лосося і б'ють остями, а в Англії і Шотландії ловлять хватками (маємо різницю в цивілізаційному підході між Європою і росією навіть у цьому питанні – в росії нерест, це найкращий період для браконьєрства, причому надзвичайно варварським методом – бити остями, не інакше навчилися у медведів, які хапають стрибаючу рибу на перекатах, – С.П.). В росії лососевих найчастіше ловлять волоками і сітками, тому тут майже невідома ловля на вуд-

ку, на відміну від Фінляндії, куди з цією метою в далеку російську Лапландію приїждять навіть вправні лорди Великобританії (*чергова спроба Автора привласнити чужу територію, в даному випадку Фінляндії, яка показує, наскільки ця звичка до чужого була поширена в росії, а також пояснює головну причину нападу СРСР на сусідню країну 1940 року – вони вважали її своєю, – С. П.*). Є лише кілька свідчень такої риболовлі в Неві чи Західній Двіні, де до шовкового або мотузяного шнура чіпляють через кожні кілька метрів пробочки-поплавці і повідки з 2 – 3 буйволових волосин (*фактично браконьєрське знаряддя, перемет, – С.П.*).

Впіймати лосося вудкою – все одно, що вбити лева. На Заході ловлять лосося на штучну мушку вудкою з котушкою, без поплавця, що зрозуміло, бо потрібна легка і невидима волосінь. За кордоном лосося ловлять на мертву рибку способом, який називається *spinning* або *trolling*, як шук. Використовується котушка з пружинкою, яка затримує волосінь і допомагає втомити рибу, шнур має бути плетений, тонкий. Закидати мертву рибку дуже важко, бо кидати треба дуже далеко. Якщо впійманий лосось забився в схованку на дні, туди треба кидати каміння або опускати на ніс риби спеціальні розсувні мідні кільця, які одягають на волосінь.

ТАЙМЕНЬ

Рід лососевих (*в Україні водиться в Дунаї та Пруті, це головатиця або лосось дунайський, – С.П.*). Це – ніби проміжний вид між лососем і фореллю, але як він потрапив в Дунай, пояснити неможливо. Досягає ваги 30, 40 і навіть 80 кг, довжини до 2 м. Для нересту викопує довгі і глибокі канави, куди на відкладену ікру розміром з горошину відкладають і молоки. Живе в глибоких ямах, виходячи на перекати полювати. Може вхопити качку і білку, якщо ті перепливають річку. Великі риби легко пробивають волок. Для виважування потрібна міцна мотузка і гачок з телеграфного дроту.

ПАЛІЯ. ФОРЕЛЬ

Палія водиться на півночі Європи і росії. Ублюдки (*слово, яке вжив Автор, означає «позашлюбна дитина», в нашому випадку – гібрид, але показово, що грубість стосовно незвичних чимось людей в росії переноситься на риб та тварин, – С.П.*) палії, форелі і лосося схожі на тайменя, водиться в Онезькому і Ладозькому озерах (*в часи Київської Русі це була підконтроль-*

на Києву територія, Новгородська республіка, і навіть в 19 -му сторіччі вчений М. Костомаров відзначав наявність чітких слідів української мови, – С.П.), вирізняються чудовим смаком і надзвичайною швидкістю зростання. Раніше форель водилася у багатьох річках, але люди її винищили і вона трапляється у верхів'ях окремих річок. Форель ніколи «не лошаєт» (*не йде на нерест, як лососеві?* – С.П.), живе постійно в річках. Вважають, чим менше кисню, тим червоніше м'ясо, в торф'яному болоті Шотландії форель має темно-червоне м'ясо. У самців зубів більше, ніж у самок, але самки – більші. В спокійних умовах набирає 20 кг, але в гірських річках часто ледве досягає 20 см, але у більшості випадків вага від 400 до 800 г при 27 – 40 см довжини.

Це корінна західноєвропейська риба, окрім великих річок, у нас (*в росії*, – С.П.) водиться в джерельних річках Балтійського моря, в Чорноморському басейні водиться в небагатьох струмках Волинської і Подільської губерній (*Україна*, – С.П.), у всіх кримських і кавказьких річках. В річках росії її немає, бо любить холодну і швидку воду, не може конкурувати з щуками і окунями в звичайних, мутних річках. Але в Європі кажуть, що форель живе і в теплій та мутній воді. Дрібна форель харчується ікрою інших риб на перекатах, черв'яками, комахами. Крупні екземпляри живуть у вирах і під водоскидами. Щоб не втомлюватися на бистрині, форель зупиняється за великим камінням. У велику спеку форель ховається під камінням і корчами і ніби засинає, тоді її легко ловити руками, любить, коли її пестять. Французи підраховали, що для досягнення 1 кг ваги форель з'їдає до 10 кг мальків – 2/3 своєї ваги за день. В шлунку форелі вагою 200 г знайдено 47 мальків! Американці кажуть, що форель швидше зростає на мухах і комах, а не на рибі.

Форель здатна долати водоскиди до 4 м висотою під кутом 45 градусів, стрибає на 1,5 м, спираючись хвостом на каміння. В такі моменти легко ловиться хватками. Нерест – нічний, осінній, починаючи з трирічного віку, на перекатах. Самки викопують продовгуваті ямки плавцями, відгортаючи гальку, тому корисно насипати гальку для нересту. Після запліднення самка засипає ікру галькою, молодь прокльовується через 40 днів або й 2 – 3 місяці і ховається між камінням.

Форель зручніше ловити на тонку волосінь з допомогою катушки, але у нас вони мало відомі і ніколи не набудуть повного права громадянства через малочисельність форелі і те, що у нас велика риба не налякана і живе в міцних (*загромаджених*, – С.П.) місцях, де риболовля з катушкою неможлива. Головне завдання катушки – в критичну мить, коли волосінь може розірватися, дати рибі кілька метрів. У нас це досягається гнучкістю натурального вудлища і волосяним шнуром, якщо він свіжий, то в 10 раз краще розтягується, ніж непросмолений, тим більше просмолений шовко-

вий шнур, який використовується для катушок. А вправні рибалки на свої удосконалені російські знаряддя витягують рибини до 4 кг на пречудові волосіні з чотирьох волосин, бо вони кращі від шовкових (*Автор не забуває нагадати або заявити про переваги російських знарядь, навіть якщо вони і вигадані або взагалі печерні, і він це знає, бо розуміється на західних технологіях рибальства, – С.П.*). Зате на відміну від катушки у нас є жерлиця – рогулька, на яку намотують волосінь чи шнур, зовсім невідома в Європі (*це один приклад патріотизму, коли технологіям Заходу протиставляються примітивні засоби, – С.П.*).

Форель ловлять на черв'яка, малька і комах легким, натуральним вудлицем, краще з кільцями. У Франції ловлять на тростинові вудлища (*можливо, з місцевих очеретів, схожих на бамбук, – С.П.*), для міцності обмотані тонкою стрічкою. Волосінь не повинна перевищувати довжину вудлища, повідок з однієї жилки, гачки луджені, посріблені чи бронзовані. Наскрізне грузило з кулі (*рушничної, – С.П.*) або маслиноподібне звичайне, просвердлене. Поплавець, якщо потрібен, беруть з пробки, він кращий, ніж той, що продається. Черв'яка для риболовлі в мутній воді радять брати необчищеного, смердючого. По Чорноморському узбережжю, в притоках Кубані, козаки ловлять на курячі кишечки. Рибалка має ховатися за кущами. Впіймавши 2 – 3 штуки, переходить в інше місце. Підсікати краще тоді, коли відчуєш удар або затремтить поплавець. Підсічена 200-грамова форель б'ється як півтора кілограмовий харіус, вистрибує з води, тому потрібно замінювати катушку ногами, тобто бігати.

При риболовлі нахлистом в Великобританії і Північній Європі уже багато сторіч використовують спеціальні застосунки – катушки. Тепер лише простолюдини і фінські селяни використовують дерев'яні катушки, а спортсмени – металеві або дуже дорогі, але легкі алюмінієві. Для катушок на вудлища приробляють кільця, через які проходить волосінь. Нині фабрикація вудлиць з катушками в Англії і Західній Європі досягла високого рівня досконалості, з тропічних гнучких дерев. Але добрий рибалка і без катушки на свіжу чотириниткову волосінь має ловити велику рибу.

В Англії дуже популярний спорт – ловіння форелі на штучну мушку, але в нас це ще маловідоме, бо потрібно закидати дуже далеко, а це не просто і важко. В США і Англії проводять змагання на точність закидання мушки в ціль діаметром менше 36 см. Деякі артисти закидають на відстань пострілу дробинами. Нахлистом ловлять і на живих комах та коників.

Форель швидко засинає. Кажуть, через годину втрачає до ¼ ваги. Щоб цього не сталося, в зябра напихають кропиву, яка не дає рибі заснути. М'ясо має тонкий запах огірків, але вже через добу смак втрачається, тому на Заході, щоб зберегти смак, рибалки негайно заколюють живу рибу і кладуть у корзинку з мохом, або вбивають спеціальним молоточком. (*Автор пише,*

що рибу вбивали одразу, щоб зберегти смак. Очевидно про етичний бік справи, тобто намагання позбавити рибу зайвих страждань, як це робилося в Європі, і як вимагається зараз в цивілізованому світі, в росії не знали і не знають досі, – С.П.).

ХАРІУС

Назва не російська. Можливо, фінська (в цьому випадку Автор якби знехотя погоджується з «не російськістю» популярної риби, але лише тому, що Фінляндія входила до складу імперії, мовляв, «все одно наша», – С.П.). Зрідка досягає 45 см у довжину і 1200 г вагою, але іноді повідомляється про гігантів вагою 2 і навіть 4 кг. Живе по всій Європі, в північних і західних губерніях імперії, в річках Балтійського басейну. В річках Чорноморського басейну зустрічається лише в гірських притоках Дунаю і Дністра, в Криму відсутній. Прудкий, як форель, зникає миттю, французи називають його L'ombre, тобто тїнь. Полюбляє триматися власної території проживання і годування, місце виловленого харіуса кілька днів залишається вакантним. Ховаються під тінистими берегами. Нереститься з ранньої весни, але впродовж місяця, імовірно кількома серіями. За гарних умов через 2 роки набирає до 400 гр.

Вудіння харіуса в європейській частині росії майже невідоме і як його ловлять там на вудку, нам невідомо. В північних губерніях виходить на бистрину великими, густими зграями – «плотом». Краще ловити у таких місцях з ранку до обіду і з вечора до заходу сонця. Вудка легка, волосін в одну жилку, без поплавця і грузила на черв'яка чи овода, таргана, бабку, метелика, великого комара навіть на два гачки, бо харіус – жадібніший від форелі і не боїться звуків. Ловлять по коліна у воді, в лаптях, щоб зберегти ноги від каміння (Ланті, – Карл!! Автор не звертає увагу на відверту архаїку вже в ті часи – ланті та таргани. Втім, таргани вважалися в росії ледь не національним тотемом і найнеобхіднішою комахою в кожному житлі. Про них співали пісні: «четыре таракана і сверчок». Ланті теж оспівували. Про інше взуття для риболовлі в росії навіть не здогадувалися, – С.П.).

Удар навіть маленького харіуса досить відчутний, на гачку вистрибує з води, тому рибалка має слідувати за ним по течії, притримуючи волосін. Зловивши 2 – 3 рибини, переходять на інше місце. Клювання на штучну мушку – складне, але там, де харіуса багато, на вудку ловлять пудами.

В Західній Європі харіуса ловлять на личинку мухи і коників з відірваними лапками, на штучну личинку, яку легко зробити самому, обливши гачок свинцем чи оловом.

КОРЮШКА

Водиться лише в північних морях Західної Європи та у великих озерах західних губерній росії та Швеції, в деяких озерах і річках Курляндії і Ліфляндії (*Латвія, Естонія. Про Магадан, де корюшка є однією з найпопулярніших риб, Автор тоді ще не знав, – С.П.*).

Корюшка дуже живуча – витримує кілька годин без води. На нерест іде величезними табунами. Найбільший вилов – під час нересту великими волоками, неводами і спеціальними сітками, які розтягують на кілках, вбитих від берега до берега, але не впоперек, а під гострим кутом. В Білому морі – тристинними сітями довжиною 45 м і шириною не більше 1,5 м (*вражає браконьєрський масштаб, абсолютно прийнятний у ті часи, – С.П.*).

Тут її ловлять і на вудку з криги, в основному старі, жінки і підлітки. На перевесло (*Автор вжив це українське прадавнє слово, яке дожило на Півночі з часів Новгородської республіки, – С.П.*) – дріт довжиною 13 см, протягнутий впоперек через нижню частину грузила, чіпляють кілька гачків, інколи перевеслом служить грузило спеціальної форми – дуги. В лунку опускають по дві вудки. При доброму клюванні виловлюють по 70 штук за кілька хвилин, м'ясо смачне і ніжне, але має специфічний огірковий запах, що багатьом не подобається. Її більше сушать в печах, з 48 кг свіжої отримують 16 кг сушеної. В Англії корюшку успішно розводять в ставках, можливо джерельних, тому її варто розводити і в центральних губерніях (*і в Україні, варто звернути увагу, – С.П.*).

Підвидом корюшки вважається снеток, водиться і виловлюється так само. Останнім часом нерестова ловля скорочується, бо самі рибалки починають переконуватися, що це зменшує обсяги осінніх і зимових виловів. Ловлять великим неводом 430-метрової довжини з матнею (*прислухайтесь, як гарно у вустах відвертого росіянина звучить це прадавнє українське слово – «матня»! – С.П.*) до 10 м з дрібнішими вічками або черпають великими хватками. Жирний сухий снеток – дешева і поживна їжа, його значення зростатиме, оскільки він успішно розмножується в тих водоймах, де велику рибу майже виловлено, тому його вигідно розводити замість щуки, окуня, плотви та інших не дуже цінних порід. Але для рибалок снеток цінний лише як насадка для окуня. Схожа розміром, але рідкісніша і ряпушка.

До родини лососевих належить і білорибиця (*в Україні невідома, і взагалі належить до зниклих видів. Приклад наслідків варварського вилову, – С.П.*), водиться в річках Півночі і в басейні Каспійського моря, виростає до 7, 16 і навіть 20 кг, в річці заходить у великій кількості. Окрім неводів, застосовують для ловіння штучну рибку з металу і червоного сукна на мотузці дов-

жиною 30-40 м, яку закладають за вухо. Рибалка їде вниз річкою, а краще вгору. Впіймана білорибиця виважується легко, як дошка. М'ясо білорибиці поступається тільки червоній рибі, а її смак відомий кожному (*Автор не міг уявити, що через кілька десятків років цінну і широко відому породу риби практично винищать неконтрольованими виловами, – С. П.*).

ЧОРНОМОРСЬКИЙ ОСЕЛЕДЕЦЬ

Відомо про два види річкового прохідного оселедця, які живуть в Каспійському і Чорному морях. Каспійський – ширший тулубом, пузань, а чорноморський – довший, до 45 см. В річки входять (*прохідні, тобто заходять в річки з моря на нерест і повертаються, – С.П.*) у неймовірній кількості, хоча лише недавно здобули промислове значення. Чорноморський виростає до 1,5 кг, вдвічі більший за каспійського. Існує і два види суто морських оселедців, дрібніших. В Азовське море оселедець заходить з Чорного через Керченську протоку і потім в річки. Азовські рибалки називають однорічного оселедця пластунцем, а більшого вдвічі – втричі дворічного – пузанком, а ікряного, восени – це вже сметковий оселедець. Трирічний оселедець збільшується вдвічі – тачковий (*незрозуміле слово, можливо тому, що їх вилувляли багато і транспортували тачками, тобто возиками? – С.П.*), а на четвертому році оселедець називається мірним, а восени – мірним керченським. Найбільші називають буркунцями або бешаками (*скаженими? Річка Бешка в Олександрійському районі названа чи не через цю рибу? – С.П.*), а осінніх і ще більших – заломами. Восени оселедець їде в зворотному напрямку – з Азовського в Чорне море. Рибалки пов'язують це з боязною криги, одного разу на берег викинулася зграя з двох мільйонів оселедців. Через хід оселедця в Азовське море з Чорного у Дніпро він заходить не в такій великій кількості, як в Дон.

У річки прохідні оселедці входять для нересту в неймовірній кількості, величезними зграями, майже безперервно кілька днів, із швидкістю 50 км/доба, але в Дніпрі їх ловлять лише до порогів, а біля Кременчука і Києва трапляються зрідка, хоча були помічені і в Пслі, і в Десні. В Буг та Інгул оселедець піднімається не надто високо, те саме в Дністрі і Дунаї.

Під час нересту очі оселедця зтягуються плівкою, можливо, через прісну воду, і він ніби сліпне, вистрибує з води, а після слабне, кружляє на поверхні, може, через сліпоту, як одурілий, тому його називають скаженим або веселим. Цей забобон був причиною тривалого невживання оселедця на Поволжі у їжу (*ось вона – передова у всьому росія і її освічений народ! – С.П.*). Після нересту оселедці слабнуть і, повертаючись, масово гинуть від

спеки і втоми. Коли сліпота проходить, риба починає жити нормальним життям.

Вилос оселедця здійснюється неводами, в Дніпрі плаваючими мережами (*Автор вжив це українське слово, інших у значенні «сітка» тоді у нас мабуть і не знали, тому ми маємо повернути його в нашу риболовецьку термінологію, – С.П.*), але найбільше його ловлять в Керченській протоці, він не поступається норвезькому і шотландському, справжньому. На вудку майже не потрапляє.

ЦУКА

Одна з найвідоміших риб, за розміром майже не поступається сому, часто досягає 2 м довжини і понад 32 кг ваги. Очі рухливі, колір залежить від середовища і віку, старіші – темніші. Щуку вагою від 2,5 до 3 кілограмів називають трав'яною або марчуком (*відоме в Україні прізвище, але це наше слово ще давніше, тому потрапило в російську говірку, коли Київська Русь колонізувала теперішню росію, – С.П.*). Величезної ваги щука набуває в старості, але рибу вагою 16 кг можна зустріти будь-де. Трапляються екземпляри вагою 56 і навіть 64 кг, або й 80. Одного разу спостерігали, як величезна щука ковтала 16-кілограмову. Великий сом на півдні росії легко впорається з щукою вагою 16 кг. Найбільша з відомих в історії щук – імператора Фрідріха 2 Барбароси, яку випустили в озеро 1230 року і впіймали неводом 1497 року, через 267 років. Вона від старості зовсім побіліла, мала довжину 5,7 м, а заважила 140 кг. Є її зображення і кістяк в музеї.

Без сумніву, щуки живуть сотні років. Під Москвою наприкінці минулого сторіччя (*18-го, – С.П.*) впіймали щуку із написом на золотому кільці: «Посадив цар Борис Федорович». У річці Маас 1610 року впіймали щуку з мідним кільцем 1448 року.

Щука росте швидко, минулорічні щученята важать 200 – 400 г і мають 22 – 31 см. Дворічна щука – до 40 см. Кажуть, що самці стільки років, скільки важить у фунтах (*фунт – 400 г, – С.П.*). Щука довжиною 70 см важить 2 – 2,5 кг, це на 4-му – 5-му році, потім зростає більше в товщину, але за моїми спостереженнями в довжину щороку додає 2 см. 16-кілограмові екземпляри завжди близько 1,5 м і віком не менше 20 років.

Зустрічається всюди, окрім Піренейського півострова, але, здається, її немає в річках Таврійського півострова (*давньогрецька назва Криму. Очевидно Автор, як і вся росія, тоді ще не дуже звикли до «Крим наш», – С.П.*) і на Кавказі. Полюбляє спокійну воду в річках і ставках, озерах, навіть болотах – витоків річок, тому в річки Смотрич, Буг і Дністер потрапляє випадково з

притоків. Невибаглива до води, майже як карась, але коли вода замерзає і не вистачає кисню, гине у великій кількості. Замор трапляється і від гниття водоростей або від великого вмісту окисів заліза.

Дрібніша щука живе в траві і корчах, ховається серед каміння і під береговими кущами. Осіла, але спритна. Мало яка риба уміє рятуватися, як щука, вистрибуючи з води, стрибки щуки – неймовірні. Але не гребує і хитрістю – мутить хвостом воду, щоб бути непомітною для інших риб або виділяє слизькі нитки, на які йдуть мальки. 8-кілограмова щука легко ковтає 2-кілограмову рідню. Неймовірно жадібна, під час «жору» кидається на гусей або риб однакового з нею розміру, але не може впоратися, гине. Але каченят і качок щуки ковтають всюди, їх навіть називають качатницями. Сам спостерігав, як щуки хапали куликів. Щуки пожирають і водяних щурів, водяних жаб, але земляних випльовують, дрібні полюють і на черв'яків та раків. Щука їсть не кожну рибу – не любить линів, миньків, подекуди окунів, карасів і йоржів або хапає їх обережно і ковтає, коли ті припиняють пручатися. Здобич хапає як доведеться, але ковтає лише з голови. Якщо здобич велика і заковтується не повністю, то тримає її в зубах, доки перетравиться проковтнута частина. Великі щуки ковтають рибу не пошкоджуючи, і де таких щук багато, таких «випоротків» продають. Але якщо на рибач є сліди укусів і навіть вирване м'ясо, це свідчення щучої невдачі, особливо в період заміни зубів. Перетравлює їжу довго, інколи тижнями, тому набиває шлунок до горла, цим і пояснюється періодичність «жору» – кілька разів на рік, перед нерестом, в квітні – травні або травні – липні і особливо восени. При високих показниках барометра щука «стоїть» годинами або кілька днів. Харчується уранці і ввечері, вдень і вночі спить, луску відригує, інколи впіймана на гачок повністю відригує вміст шлунку.

В Дніпрі нереститься в лютому – березні, в Києві їх називають вербняками або марцовками (*«март»? марчуки? – С.П.*). В Білій Церкві великих щук на нересті називають березівками, вони викидають ікру разом з річковими жабами. Якби величезна кількість ікри щуки не пропадала даремно на мілководді або від інших риб і птахів, а нерестова спокійна щука не ставала здобиччю людини, вона знищила б решту риби. Багато щук в нерест ловлять сітями, або ж вони стають здобиччю людини на мілководді, коли видно безліч спинок риб і рибалки з нетерпінням чекають нересту. Дехто вважає, що щуку, як і вовка, потрібно знищувати, щоб було більше іншої риби, але це не зовсім так. Сом завдає більшої шкоди, бо з'їдає ціннішу рибу, ніж сам. Але наголошу, що великі щуки з тих же причин вкрай невивідні і мають бути знищеними, тим більше, що м'ясо особин вагою 4 кг і більше – несмачне, а то й не їстівне. Римляни зневажали цю рибу, англійці – навпаки. Смакують фарширована і маринувана щука, смажені щупаки. Найсмачніша щука «голубе перо» (*за кольором плавників, – С.П.*) – перед нерестом.

Самка з ікрою схожа на обрубок – товста і коротка, а самці-молочники прогонисті, вони ходять цілими артілями, втрачають звичайну обережність, ходять густими масами.

Ікра зеленувато-жовта, викидається на траву, вага ікри становить 1/3 ваги щуки. Кажуть, що вивержена через задній прохід птахів ікра не втрачає здатності розвиватися, але малоімовірно, швидше за все вона липка і чіпляється до ніг птахів, так потрапляє в замкнуті водойми. Але відомо про випадки переходу дорослих щук у сусідні басейни під час злив.

Щучий мальок росте не по днях, а по годинах і коли виросте, ворогів у щук майже немає, зате вони страждають від глистів, зрідка щуки казяться і кидаються навіть на людей.

Основний вилов щуки відбувається в старицях, хоча вона і не ловиться в таких великих кількостях, як окунь і біла риба. Але в щучих озерах, на ямах, щук неводами ловлять десятками пудів, по кілька сотень за один раз. Але неводом можна ловити лише під кригою, бо влітку щука перестрибує через верх або пробиває невід.

Інколи щуку ловлять на петлю з мідного дроту або сплетену з 15 – 20 кінських волосин, непомітно накидуючи її на нерухому рибу. Інший спосіб – на жерлиці, плавучі кружки, в Київській губернії на «жмак» (*Автор вживає українське слово, місцеве, – С.П.*) – намотану на снопик очерету мотузку, або на живі чи штучні насадки. Популярною стає ловля на вудку з поплавцем, але ті, які в продажу і виготовлені з пробки, дорого коштують, тому роблять з липи і фарбують масляною фарбою. Гарні поплавці виходять з перефарбованих і просвердлених дерев'яних яєць, з наглухо пропущеною паличкою з кільцем на нижньому кінці. Тепер почали робити рухомі поплавці, приробляючи металеві петельки вгорі і внизу, а глибину фіксують прив'язаним сірником, вище якого він не підніметься (*російська «передова» технологія, прийнята навіть для Автора, який добре знається на європейському приладді, – С.П.*).

За допомогою ноттінгемської котушки живця можна закинути на 100 і більше кроків. Сам бачив, як слуга одного з відомих любителів-риболовів закидав живця з такої котушки на 86 метрів. Для ловіння з поплавцем присутність рибалки необов'язкова, щука живця ковтає, тому кінець вудлища або мотузку прив'язують. Волосінню слугує міцна просмолена мотузка або шовковий шнур, які витримують 16 кг мертвої ваги. Треба знати, що сита щука ковтає малька дуже довго, до 10 хвилин, тому з підсіканням не поспішають. Спочатку щука топить поплавець, потім тягне його вбік до берега, на ходу перевертаючи живця головою до глотки, зупиняється і ковтає. Сита щука грається з живцем, тому її треба піддрочити (*Автор вживає давнє українське слово в сенсі роздратувати, – С.П.*). Після різкого підсікання щука зазнає струсу мозку і завмирає, одразу її і треба тягнути, не церемоня-

чись. Якщо немає хватки, потрібно швидко двома пальцями схопити щуку за очі і кинути в човна, де вона починає жорстко пручатися. Але якщо за-триматися, то щука починає у воді неймовірно опиратися, мотати головою, вистрибувати і відригувати вміст шлунка або кидається під човен чи в тра-ву. Довгої боротьби потрібно уникати. При ловінні з берега гіганту потрібно дати втомитися, потім підхоплювати дерев'яними щипцями з гвіздками або хваткою, або гаком і оглушити дрючком.

На бистрині щука не зустрічається ніколи, тому човна ставлять впоперек. Живця закидають, якщо вода неглибока, якнайдалі від човна. Існує повір'я, що «жор» припадає на нерестові дні. Вітер може наганяти малька до берега чи дамб, а за ним іде щука. Німці ловлять на мишей, французи – на горобців, м'ясо чи варену печінку, у нас – на черв'яків, линяючих раків. Привадою може бути старий дьоготь (*деревна смола, яку отримують вна-слідок сухої перегонки, тління дерева. Використовували для змащування возів, чобіт, в народній медицині, неприємна на запах, – С.П.*), але краще мальки в скляній банці. На Поліссі наживляють в'юна і личинку міног.

На мертву рибку ловлять двома способами – spinning і trolling. Перший зручний тим, що можна ловити з берега на значній ділянці, але у нас є кра-щий спосіб, який зберігає звичайну простоту російських снарядів (*Автор не втримався і спробував втерти носа Європі, мовляв, що ви з своїми спінін-гами? – С.П.*). Це ловіння на дощечку або водяного змія, він популярний в Фінляндії. На дощечку площею 15 см на 13 см прибивають свинець, щоб вона стояла вертикально, визираючи з води на один палець. З трьох кутів, як до повітряного змія, прив'язують мотузки, а до одного, верхнього – пові-док з гачком. Три мотузки зв'язують з довгою, за яку і смикають, попускаю-чи, через що дощечка рухається ніби впоперек течії і доходить до берега. Мотузку можна передати на інший берег або човен. Такий спосіб не лякає рибу, як доріжка за човном, це один з способів ловіння плавом.

В Київській губернії плавом ловлять на сокирку (*Автор вживає слово «секирка», яке очевидно звучало у місцевих як сокирка. Схоже приладдя на Півночі має свою, іншу назву, «унга», але у нас вона зберегла свій прадавній зміст, від «сікти», – С.П.*) – гачок із доброї сталі, 10 см довжина цівки, але з тонким, як у сокири лезом на борідці чи зазубрині, з міцною мотузкою на березовому вудлиці довжиною 2,5 м – 3,5 м. Поплавець з пробки, 30 – 70 см від гачка, видовбують, щоб у ньому зберігалось повітря. Живець вагою 200 – 400 г чіпляють під шкіру біля голови і протикають акуратно в напрям-ку хвоста, але назовні не виходить, тому під водою тримається, йде боком і його добре видно. Ловлять вдвох з човна, поводяться тихо і непомітно. Велика щука хапає живця і топить поплавець, який видає голосний звук, по-моєму, зайвий. Через те, що сокирка прихована під шкірою живця, щука гачка не відчуває.

На блешню ловити краще з осені, коли щука заходить на ями, але можна і взимку, і весною, і влітку. Блешню щука хапає жадібно, ловлять і на штучних мух з пір'я.

Повідки мідні або баскові (*басова струна, колись робили з жил або волосу тварин, – С. П.*). Велику щуку зачіпляють багром або щучою сокирою, яка складається з 3 – 4 металевих зубців із засічками по 13 см, вбитих в березовий дрючок. Впійманих щук добивають або ламають хребет, або саджають в корзини і на кукан (*низку, від «нанизувати», мотузку з поперечною паличкою на нижньому кінці, щоб риба не сходила. На низку можна саджати риби на всю довжину мотузки, – С.П.*) з баса контрабаса або мідного дроту, який пропускають через рот і зябра, а інший кінець прив'язують на березі або в човні.

Для перевезення живців найкращі – дубові відра, в металевих вода швидко нагрівається, але воду потрібно міняти і продувати – поповнювати киснем через гутаперчеву (*гумову, – С.П.*) трубку. Прості рибалки саджають у відро жабку, шкіра якої виділяє кисень.

На обертальну штучну рибку закидати більше 2 – 3 разів не варто, оскільки щука кидається з першого разу. Зрідка, навіть в Англії, застосовують штучну муху, більше схожу на горобця. Гарна доріжка, тобто вигнута металева смужка або у вигляді ложки чи трикутника, має бути масивною, але потрібно два карабінчики. Нещодавно винайшли доріжку подвійної дії, яка складається з стрижня, на якому обертаються дві смужки з загнутими пелюстками – одна вліво, інша вправо.

СОБАЧА РИБА

(Мається на увазі сучасний одеський морський собака чи лисиця, так я чув там? – С.П.)

Її нещодавно виявили поблизу Одеси, розміром від 7,5 до 8,5 см, трапляється в Дністрі і Дунаї. Колір – червоно-бурий, луска – велика, навіть на голові, без бокової лінії, яку заміняє світла смужка. Плаваючи, по черзі рухає грудними і черевними плавцями, ніби біжить собака. Спинний плавець коливається хвилеподібно, ніби кожна голка має окремий м'яз. В акваріумі швидко приручається і їсть рубану яловичину з рук. Прив'язується до своєї рідні, і якщо гине одна, за нею гинуть в неволі інші.

КОРОП

Завдяки величині і повазі серед рибалок, без сумніву, посідає перше місце в усій родині коропових. Але промислове значення коропа, хоча в нижній течії річок басейнів Чорного, Каспійського і Аральського морів вилловлюється у величезній кількості – не таке важливе, як наприклад, тарані. Про запас короп не заготовляють.

Назва – не російська, імовірноше грецька і означає плід – мабуть через надзвичайну плодovitість (*всі риби плодови́ті, тому справедливіше буде вважати правильним або східне походження в значенні «риба» як справжня, велика, або індоєвропейське в значенні «голова», тобто головний, найбільший. Пропоную іншу версію. Якщо виходити з того, що назви часто давалися як звуконаслідування, то назва коропа пояснюється тим, що при чищенні великої луски виникають тріскучі звуки – «крп-крп». Схожі звуки виникають, коли коропи їдять рослинність, особливо якщо врахувати їхню кількість в давнину, – С.П.). В Південно-Західній росії (це Україна, москва здавна намагалася уникати використання назви «Україна», намагаючись замінити її новотворами на кшталт «новоросія», «південно-західні губернії», – С.П.) цю рибу називають коропом (Автор вжив саме це слово – «короп», так називають коропа українці з прадавніх часів, хоча зараз ми вживаємо їй чуже нам «карп»). Тому «короп» і ніяк інакше! – С.П.), а киргизи – сазаном. Від караса молодий короп відрізняється 4 вусиками, має дуже міцний зубчастий передній промінь в спинному і задньопрохідному плавцях. Це майже одомашнена риба, тому трапляється багато форм тіла – продовгуваті або циліндричні, інколи схожі на срібного караса в ставках. В річки середньої росії короп німецького походження потрапив з польських маєтків наприкінці минулого і на початку цього століть (*ймовірно, з української території, правобережної України, яка довго була під контролем, а потім і під впливом Польщі, – С.П.*), потроху змішується з диким сазаном.*

Короп досягає неймовірних розмірів – 55 кг. Неводом впіймали коропа вагою 68 кг, але в довжину всього метр при 70 см товщини. Але озерний в Європі не перевищує 44 кг, а знаменитий іноземний короп, впійманий 1711 року, важив лише 28 кг. У нас на півдні (*гирла великих річок, в. т.ч. України, – С. П.*) 16- і 24-кілограмові коропи зустрічаються майже у всіх річках і не є дивиною. Волзькі сазани дрібніші дніпровських – зрідка досягають 16 кг через посиленний вилов. Років із 100 тому (*1790-ті роки, – С.П.*) в Каспії зустрічалися коропи довжиною півтора метри.

Короп живе до 150 років, зафіксовано випадок поблизу Берліна, коли коропу було понад 200 років, очевидно живе і досі (*кінець 19-го ст, – С.П.*).

Сумнівно, що сазани живуть так довго, але в ставках польських магнатів знайдуться сторічні коропа. Біля Петербурга водиться винятково в ставках при царських маєтках.

Найбільше коропа – в річках, які впадають в Чорне і Азовське моря, особливо в Дністрі, Бузі, Дніпрі, Прип'яті, Горині, Стрию, Десні, Сеймі, Сулі, Пслі, Ворсклі та інших другорядних річках, де він належить до звичайних риб, але в сибірських річках коропа немає. Третя близько місяця, в кілька серій, починаючи з менших до старших і більших, з початком водопілля, але нерідко ікру в коропів знаходять і в серпні. В Сіверському Дінці короп третя майже до середини червня, місцеві рибалки ділять їх на юр'євських, никільських і троїцьких (*релігійні християнські свята, – С.П.*). Біля Києва пік нересту припадає на 9 травня, вода має бути температурою як молоко з-під корови, 18 – 20 градусів. Самці вполовину менші самок, прогонистиші, з білястими м'якими висипами на голові (*Автор постійно підкреслює, що майже всі самці порід чи видів прісноводних риб в період нересту покриваються наростами, які нагадують бородавки, – С.П.*). Кажуть, перед нерестом деякі особини проводять розвідку, потім приводять інших.

Нерест чути в тиху погоду за кілометр, місцеві з нетерпінням чекають валового нересту. Молоки випускаються з великою силою, навіть зі свистом, що добре відоме мисливцям, які б'ють коропів під час нересту острогами (*це, до слова, про браконьєрство в нерест, яке Автор практично не засуджує, – С.П.*). Річкові коропа здатні долати значні перешкоди при ході на нерест, а ставкові відкладають ікру де доведеться. Ікри так багато, що вона може дорівнювати вазі тіла. Мальки викльовуються в залежності від температури води – 18 градусів і більше – через 10 днів, а коли холодно – через 3 тижні, або гинуть, особливо якщо нерест відбувся на міліні, багато ікри знищують інші риби. Навіть величезна кількість ікринок (*в середньому 300 000*) дозволяє вирости лише сотні рибин від однієї кладки.

За рік коропчук може вирости до 20 см, причому в закритих, багатих на їжу водоймах росте повільніше, через відсутність апетиту і моціону, тобто без необхідності пошуку їжі (*цікаве припущення – вияв забобонного мислення, – С.П.*). Для моціону корисні хижакі, які змушують рибу рухатися і сприяють кращому апетиту. Гадаю, що хижі риби приносять більше користі, ніж шкоди.

Короп росте швидко через ненажерливість. Він жадібніший, ніж мIRON-вусань, який живе лише в річках. Коропа – справжні свині поміж риб, не гребують будь-якою їжею рослинного чи тваринного походження. Очерети складають головну умову добробуту коропів, даючи їжу – молоді пагони, і захист. Де коропів багато, там чутно, як вони плямкають в очеретах, гучніше, ніж інші риби. Мені здається, що через наявність цієї їжі короп погано ловиться на вудку після зимового посту. Пізніше вони харчуються

слизом з листя у воді, слимаками, бабками і раками, не гребують власним і чужим молодняком, можливо, харчуються ним до пізньої осені в голодні роки. Тому короп потрапляє на блешню на живця, причому за рот, а не самодралом (*черговий вияв браконьєрства, яке не турбує Автора, – С.П.*), випадково. В одного шести кілограмового коропа в шлунку виявили свіжого окуня довжиною 15 см.

Короп не гребує падлом і екскрементами, особливо коров'ячими і овечими, якими ласує, тому любить жирувати на водопоях. Після дощів коропа отримують багато їжі у вигляді черв'яків і напівперевареного вівса з кінських кізяків, а в судноплавних річках величезна кількість зерна потрапляє у воду з барж, багато яких розбиваються в Дніпрі та інших річках.

Коропи і сазани – риба осіла, не відходить надто далеко від своїх притонів (*мабуть це первісне значення відомого слова, від «притонити», лягти на зимівлю, бути на дні, яке в росії набуло негативного контексту – «бандитський притон», «залягти на дно», – С.П.*). Відходять від моря і річкової черні (*можливо, нижня течія або мулиста, чорна вода, морське узбережжя біля гирла, – С.П.*) на 200 км для нересту, потім скочуються назад, але в Київській губернії кочують по всій річці і плесам ще в травні – червні. Дрібний сазан до 3 років живе в цих плесах, обираючи місця, де багато очеретів, тут і зимує, виходячи для годівлі на займища (*ще одне слово, яке потрапило в загальний лексикон з рибальського, тобто займане рибою місце? – С.П.*) для захисту від течії під час водопілля. Дорослі коропа обирають глибокі ями, недоступні неводу, а на плеса виходять жирувати. Великі сазани завжди живуть в завалених корчами ямах. Горбатий раритет в Сіверському Донці, який неправильно називають коропом, надає перевагу таким неприступним схованкам. Взагалі, коропа і сазани уникають мулу і обирають ями з глинистим дном, де валуни заміняють корчі, переважно під обривами, поворотами, а в невеликих річках живуть під мостами, біля паль, а в ставках і озерах обирають плавучі острови.

Люблять тінь, часто в ставках можна бачити ряди коропів, які зупинилися головою проти вітру на глибині 15 см від поверхні. Присутність коропа видають його стрибки, інколи вертикально на 1,5 м, при цьому видає губами звук, схожий на квакання жаб, очевидно, таку еквілібристику він робить для моціону. Мабуть, це робиться лише після нересту, а закінчують цей бій (*б'ється, падає у воду, бо у випадку з хижою рибою «бій» – означає активне полювання? – С.П.*) у вересні. В цей період короп жирує, годується на плесах з вечора до ранку, потім повертається в свої притони. Восени і в похмуру погоду годується вдень. Часто стрибки за відсутності клювання вказують на зміну погоди на гіршу. На міліні коропа бувають вночі, але їх не можна назвати нічною рибою, як миня. Коропа – риба зграйна, товариська, хоча великі живуть окремо. Риби вагою від 1,5 кг до 8 кг тримаються зграйками,

але не густо, а довгими вервечками, вітер їх відлякує. Число особин в зграї – кілька десятків, інколи сотні, в рідкісних випадках в ямах – тисячі особин, за винятком гирла Дніпра. До 3-х років короп і сазан тримаються величезними зграями, тим більше, що вони в значній мірі змішалися. Ловіння цієї риби в європейській частині вважається першокласним спортом, як і ловіння лосося і форелі. З коропових лише вирезуб сильніший за коропа, мирона теж важко взяти, але це риба течії, на якій вся риба стає сильнішою, тому ставкова риба слабкіша річкової, це особливо помітно серед коропів – вдвічі слабкіше опираються.

Клювання залежить від місцевості і погоди – чим тепліше, тим раніше і довше. В Харківській губернії короп починає виходити з ям на початку квітня, коли вода прогрівається до 12 градусів R (*один реомюр = 1,25 °C, – С.П.*), а починає брати в 20-х числах, коли малі річки входять в береги, а на великих річках ловіння ще неможливе, бо вода довго повертається в межень, аж тоді короп займає свої становища, через тиждень – два після нересту. Харків'яни кажуть, що клювання коропа починається всюди одночасно в річках і озерах. Найкраще клює в червні, в інших місцевостях – у липні, серпні.

При погіршенні погоди клювання стихає, але сазан любить брати в грозу. Не любить холод і спеку, залягає, а коли вода досягає + 20 °C, короп ховається біля джерел або в тіні очеретів, тоді жирує лише вночі. Тепла і похмура погода вдала для клювання, але різке похолодання припиняє його. Дехто каже, що короп найкраще бере на молодий місяць, інші відзначають клювання на початку нересту А найкращий знак вдалого клювання – ранкове і вечірне вистрибування коропа, хоча трапляються і винятки. У вітряну погоду клювання слабке, але в затінку буває вдалим.

Найкращий час – ранок. Нічне ловіння на донку – випадкове і маловідоме, але вважаю, що можна ловити всю ніч з поплавцем, одягаючи на нього чорні паперові кружечки, достатньо помітні на фоні світлішої води. Радять ловити із сильним рефлектором – ліхтарем, освітлюючи поплавці. Вважаю, що ранкове клювання коропа відбувається в дві зміни – із світанку до сходу сонця, коли коропи повертаються з жирування, і з 6-ї до 9-ї годин, коли йдуть на ранкове годування. Найбільші беруть майже винятково на світанку.

Принадження у певний час може привчити коропа приходити і в інший період доби, бо без підготовування їх ловлять зрідка, але вечірне клювання майже завжди гірше ранкового, а восени краще клюватиме з 9-ї до 11-ї години.

В більшості випадків ловити треба в притонах або біля гирл струмків, біля ям із слабкою, зворотною течією, де глинисте дно з уступами, під ярами і довгими, зовнішніми поворотами річки, або в руслі, якщо воно не замулене. Про місце перебування коропа завжди можна дізнатися від па-

стухів, але не від рибалок, *(в розумінні автора російський «рибалка рибалці ворог», тобто правди не скаже, навпаки, наведе на незручне місце, – С.П.)* які знають, де ями з корчами, недоступні неводу. Краще знайти місце самому, спостерігаючи, де короп викидається або випускає букети бульбашок колом з діаметром 13 – 18 см, але бульбашки випускають й лящі, в'язі та інша риба.

З допомогою простих засобів ловлять коропів вагою понад 16 кг, найкраще – березове вудлище довжиною від трьох до п'яти метрів, також годяться вудлища з ліщини, горобини. Інколи нарощують кінцівку, зрізуючи вудлище навкоси і міцно примотавши обидві частини. Деякі рибалки навмисно залишають сучки, щоб вони чіплялися за борт і сазан не зміг їх вкрасти. Англійські, з кільцями і катушкою вудлища, лише нещодавно стали використовувати допитливі рибалки, але більшість вперто заперечує користь катушки *(що й казати, «глибинний народ» росії завжди ставився до Європи з підозрою, і це видно у всій красі – вудлище з сучками підходить, а катушка не годиться! – С.П.)*.

Волосіні для коропів бувають трьох типів – волосяні, конопляні або ниткові і шовкові. Волосяні виходять з ужитку, бо їх потрібно скручувати з кількох десятків волосин, а на товсті волосіні обережна риба не бере. Для донки можна використовувати волосінь і з 48 волосин, яка лежить на дні, особливо коли повідок з трьох волосин не білого, а темного кольору. Вважаю, для коропів до 4 кг можна успішно застосовувати 12 – 24-волосяні шнури, із солових *(коні золотистого кольору з світлим хвостом і гривую, – С.П.)* волосин, виварених у молоці для еластичності. Білі волосини потрібно деякий час витримати у вареній лляній оліві, але не в оліфі, з невеликою кількістю зеленої фарби. Свіжий саморобний товстий волосяний шнур до деякої міри замінює катушку, бо до розриву розтягується на 20%, але вони дорогі, тому рибалки надають перевагу мотузкам лляним або конопляним. Англійські конопляні – міцніші, трішки гірші, але значно дешевші – фінські *(Автор визнає перевагу імпорту навіть в такому «исконном» виробництві, як плетіння мотузок. Ми подаємо давню технологію в якості прикладу з історії рибальського спорядження, – С.П.)*. Плетені – дорожчі за кручені, які треба сушити, розтягувати і натирати воском.

Найміцніші – шовкові, особливо з жовтого кавказького сирцю, товщі зразки витримують 16 кг мертвої ваги, їх корисно просмолити в рідкій масляній фарбі з додаванням смолистих лаків. На тонкі шовки можна ловити з катушкою, але з нею краще ловити на плетений шовковий шнур англійського виробництва. Зазначу, що коропів краще ловити з катушкою без тріскачки, якої короп боїться.

Найкращий повідок – з буйволячих волосин, які добу треба тримати в прованській *(оливковій, – С.П.)* олії. Жилки можна замінити товстою стру-

ною (*струни для скрипок і взагалі смичкових інструментів робили з жил тварин, – С.П.*), намокнувши, повідок стає схожим на глиста, тому короп бере насадку охоче і не може перепиляти струну спинним плавцем. Грузило інколи краще робити рухливим, з наскрізним отвором, іноді варто фарбувати грузило в зелений колір, використовуючи розчин зеленого сургучу в спирті.

Гачки мають величезне значення, тому провінційні рибалки, не маючи можливості дістати першосортні англійські, надають перевагу гачкам місцевого виробництва, з кісної сталі, виготовленими особливими майстрами. Гачки досить великі, товсті, гострі, мають короткий стрижень з нарізкою для прив'язування замість лопаточки. Але англійські – кращі і дешевші. Останнім часом передові рибалки надають перевагу гачкам Пеннеля, схожим на гачки Лимерик, але мають вушко, зігнуте перпендикулярно стрижню. Вони бронзовані, частіше з прямим, а не відігнутим вбік жалом, бо так гачки міцніші для вилову великої риби.

Чим менший поплавець, тим краще, тому звичайні яскраві пробочні з магазину абсолютно не годяться. Найкращими вважаються із сухої куги (*очерет звичайний, – С.П.*), вони чутливі, дешеві і не викликають підозри у коропа, який звик до плаваючих уламків. Беруть шматочки від 3 до 7 см, кінці опускають в окріп, стягують ниткою і заклеюють сургучем. Трішки гірші поплавці з кори осокура або навіть верби; непогані поплавці з гусячого або лебединого пера або голок дикобраза.

Опишемо спосіб вилову найбільших коропів без застосування дорогої катушки, коли сумніваєшся у міцності волосіні. До нижньої частини вудлища прив'язуєш довгу мотузку із снопиком куги на кінці, і щойно відчув, що здобич загрожує цілісності снасті, кидаєш вудлище у воду і переслідуєш коропа в човні, а коли риба зупиниться, рибалка бере вудлище, знову водить і знову кидає у воду, таким чином вдається виловлювати коропів до 16 і більше кілограмів.

Інший спосіб – довга, метрів із 43 – 64, мотузка, одним кінцем прив'язана до нижньої частини вудлища і намотана на дерев'яну шпулю (*катушку, – С.П.*) або жердицю-рогачку. Після підсікання мотузку витравлюють, намагаючись притримувати її. Найкращим застосунком для втомлювання великих коропів є гутаперчева (*гумова, – С.П.*) трубка, яка прив'язується одним кінцем до носа човна, а до іншого – довга волосінь. Після підсікання короп починає розтягувати трубку. В моєму вудлищі з китового вуса і червоного очерету (*бамбук? – С.П.*), трубка схована у просвердленому навкис очеретяному руків'ї.

Червона або чорна гумова трубка має бути від 18 до 36 см у довжину, діаметром 1,3 см, в кінці якої вставляються дерев'яні шишечки, закріплені товстою ниткою. До шишечок прив'язується волосінь в двох місцях, біля

гачків і через 70 см, таким чином волосінь утворює досить довгу петлю. При потужних ривках риби трубка буде розтягуватися, скільки дозволитиме ця петля, ще краще, коли гума прив'язується до нижньої частини вудлища, а іншим кінцем до волосіні, таким чином трубка витягується вдвічі довше волосіні.

Снаряд, описаний Пуатевеном: посеред чотирикутної дощечки пропускається паличка, один кінець її прив'язується ниткою до забитого в берег або дно кілка, а інший – до довгої донної волосіні, закинutoї по течії. Короп обриває нитку і починає гуляти з дощечкою.

Багато хто заперечує користь човна при риболовлі коропів, бо човни їх лякають, а коропа клюють на ямах, під обривами і крутоярами. Це так, але човном краще ловити з ям і під очеретами, тим більше, ви один матимете можливість принаджувати рибу в відоме вам місце без непроханих помічників і конкурентів, причому так далеко, куди не дістатися сухопутному рибалці-шаромижнику (*цікавий приклад соціального розшарування в рибальському середовищі, – С.П.*).

Найважливіше в ловінні коропів – привада і принада, щоб він підходив у певний час, очікуючи знайти смачненьку їжу, яку знаходив раніше. Це допомагає ловити коропів не там, де вони живуть, а в місцях жирування або зручних для вудіння. Тільки там, де рибалок багато і не хочеться трудитися на інших, доводиться задовольнятися риболовлею у відомих притонах і киданням підгодівлі перед ловінням. Коропів принаджують не лише їжею, але і створенням зручностей і безпечних умов від неводів – обладнанням вертикальних гаток з кілків, переплетених хмизом для стримування течії, накиданням корчів і стовбурів на дно (*нарешті побачили, що Автор пропагує боротьбу з неводами, тобто з бракон'єрами, але лише для того, щоб йому не заважали вудити, – С.П.*), але потім принаду кидають здалеку.

Принада для коропів складається переважно з рослинної їжі світлого кольору, але не однорідної і не такої смачної, як наживка, якої потрібно скільки, щоб не перегодувати рибу. Зіпсована принада приваблює лише раків, які набридають і без того, тому для раків можна якнайдалі кинути шматок м'яса або підстреленого птаха. На тихій воді принаду кидають у воду, а не в лантухах і бляшанках, як на течії.

Принаду треба кидати ближче до їхньої стежки, але спочатку від центру принади мають йти радіусами довгі доріжки з зерна. Принаджувати потрібно за три дні, а краще за тиждень до риболовлі, дехто кидає напередодні – уранці або в обід, якщо планує риболовлю на вечір або ніч. Краще принаджувати два – три місця на відстані 64 – 107 м одне від одного, щоб після успішного вилову переходити на інше місце. З їжі тваринного походження підходить сир, а черв'яки і жива принада у нас використовуються зрідка, зате в Англії і Німеччині принаджують коропа, кидаючи за добу до

риболовлі 1000 і більше великих дощових черв'яків, і 100 – 200 штук перед вудінням, попередньо розрізавши їх на дві – три частини, але вважаю, що така принада надто поживна і діє гірше зерна.

Принаду поділяють на природну і штучну, перша – це зерно і натуральне насіння, друга – каші, хліб тощо. Краще – пшениця і ячмінь, ще краще – кукурудза і бобові, але у нас боби – кінські, російські, майже невідомі російським рибалкам. Зерна потрібно розпарювати, радять краще вкидати теплими. Зерно треба замочувати на добу перед пропарюванням, потім кип'ятять раз і тримають в печі годину-дві, можна накривати горщик увосьмеро складеною ганчіркою, потім кришкою, парять на слабкому вогні $\frac{3}{4}$ години, потім вивалюють в холодну воду, зерно біліє і втрачає клейкість, дехто додає солі, яку люблять всі риби. В Англії найкраща принада – рис і перловка, майже невідома у нас. Найкращою кашею вважається пшенична, їй поступаються полб'яна (*полба – різновид пшениці, – С.П.*) та гречана. Кашу варять найкрутіше, щоб кидати великим шматками, з горіх розміром, але головною складовою має бути зерно, не каша. За кордоном використовують недоварену картоплю, але в росії, здається, вона майже не застосовується. Використовують для принади частіше вижимки конопляні або лляні – колоб (*залишки після закваски для тіста? – С.П.*), дуранду (*конопляна макуха, бо дурманить, звідси сучасне «дурь»? – С.П.*), макуху, інколи їх додають потроху. У Франції кидають великим шматками, щоб риба щипала, або в глині, це мені здається кращим, риба довше затримується і не наїдається. Корисно замішувати глину на солоді, барді (*відходи перегонки браги або гуща випитої браги, – С.П.*), і додавати висівок, особливо вівсяних.

Вкидати не більше трьох пригорщ, але пшениця і каша – надто смачна їжа для сазана, тому київські рибалки надають перевагу пареному житу з горохом, бо загодувати рибу зовсім не варто – не братиме наживку.

Останнім часом в Західній Європі почалися досить цікаві дослідження з різними проносними речовинами для апетиту надміру жирних і не голодних коропів, тому кашу варять на касторовій олії, або відварі касії і олександрійського листа (*інша назва – сена, трава з родини бобових, – С.П.*) чи товченого сабура (*згущений сік алое, – С.П.*). У нас до таких тонкощів ще не дійшло, але ідея змусити клювати сити рибу – цікава і заслуговує на увагу (*дійсно, цікаво: викликати в риби діарею, щоб вона зголоділа, – С.П.*).

Наживки – розпарене жито, ячмінь, зрідка перловка, краще пшениця чи горох, за кордоном і зелений, кукурудза і боби. Зерна для насадки відбираються і варяться окремо від принади, непогано в молоці. Французи вважають, що на боби беруть лише великих коропів, горох і кукурудза є безцінною насадкою, коли набридають раки і дрібнота.

З каш для насадки годиться виключно пшоняна, тому кілька слів про неї. Береться просіяне і промите кілька разів пшоно найвищого гатунку або пе-

ретерте на борошно. На склянку пшона чи борошна наливають в горщик або краще в каструлю дві склянки води і парять, доки пшоно не розвариться, потім розтирають товкачем до тіста, накривають «скважистой» (з отворами? – С.П.) дощечкою і ставлять у піч упрівати на дві – три години, при цьому кашу кілька разів дістають і переминають. Готову кашу ставлять в холодне місце, де вона може зберігатиметься тиждень. Варто варити в кількох каструлях одночасно, бо не завжди вдається, варять і на молоці. Перед риболовлею кашу ріжуть на шматочки чи катають кульки з лісовий горіх, тримають в дерев'яних ящикках, на гачку у воді не розмокає цілу добу.

Хліб наживляють не часто, короп надає перевагу білому, його здобрюють молоком, сирим жовтком, медом, конопляною і лляною оліями, а за кордоном замочують в камфорному спирту, вдало ловлять коропа на тісто з ромом.

В Київській губернії хліб змішують з швейцарським сиром, настоящим на сметані. У нас, на Україні (Автор написав саме так: Україна! – С.П.), іноді ловлять на галушку, в Бесарабії популярна мамалига. Драчена на яйцях і молоці (омлет з більшою кількістю борошна і сметаною – С.П.) – теж чудова насадка. Макуху риба бере жадібно, але вони погано тримаються на гачку, особливо суха, машинна, майже без олії. Французи ріжуть макуху на кубики, обсмажують і перев'язують, щоб краще трималася, тонкою шовковинкою, за яку і чіпляють гачок. Ще рідше у нас вживають, на відміну від Європи, картоплю, яку сазани беруть охоче. У Німеччині коропа ловлять на перетерту картоплю, змішану з висівками, на шматочки слив, кабака, огірків і вишні, у нас ці насадки зовсім невідомі. Тваринна насадка вживається рідше рослинної, але у воді, де багато таких відходів, коропа краще ловляться на живу насадку, ніж на зерно, хліб і кашу, особливо навесні і початку літа. Це очищені земляні черв'яки, а червоні перегнійні сазан бере на так охоче, чи не через сильний запах. Дрібних нанизують по кілька штук, маскуючи гачок. За земляними черв'яками йде білий – сальник або личинка жука, яку дехто вважає найкращою насадкою.

Риба надає перевагу дрібним, до 2,5 см черв'якам, причому з темно-коричневою голівкою, а не рудою, і з гладенькою блискучою шкірою. Їх попередньо витримують в пшеничних висівках, борошні, сирові, від чого вони біліють і пружніють. У великих відривають голівку і витискають слиз, одягають за шкірку в місці відриву, куди потрапляє вода, і отримують пишну насадку.

Місцями короп непогано ловиться на ракові шийки, навіть варені, також на ракушки. В Англії однією з найкращих насадок вважаються личинки бджіл і ос, їх заготовляють про запас, обварюючи кип'ятком, вони твердіють, потім тримають у висівках або заливають медом. У нас сазана ловлять лише на личинки мухи, але зрідка, бо для них потрібні дрібні гачки

і, відповідно, катушки. Гірший для насадки – мотиль, за кордоном коропа ловлять на коника і бабку, також на зеленого капустяного черв'яка і велику синю муху, але здебільшого в ставках.

Нюх і смак у коропів розвинуті чи не найкраще за інших риб, про що свідчить м'ясистість губ, рота і язика, тому не дивно, що в Європі, зрідка і в нас, до підгодовлі і насадки додають пахучі і смачні речовини, а саме рослинні олії, інколи з кількома краплями анісових, лавандових та інших ефірних олій. З метою заохочення коропа до рослинної приманки додають мед або сіль.

Старовинні англійські автори радять для приваблення коропа використовувати шматочки червоного сукна, вимоченого в гасі, але це більше приваблює карасів, а не коропів. Взагалі, вплив нафти на рибу потребує дослідження, але безсумнівно, що в більшості випадків ці речовини не лише безпечні, але можуть слугувати для приваблення риби. З інших пахучих речовин заслуговує на увагу камфора, смак спирту, мабуть, подобається деяким риbam.

Перед риболовлю належить вивчити дно, щоб на подвійну відстань глибини у всі боки ніщо не завадило виважуванню, а ловіння з катушкою можливе лише тоді, коли корчі, очерет і лопухи розташовані не ближче 20 м. При ловінні з поплавцем сонце не повинно світити в очі, тому зранку треба обирати місце, коли принада не лежить в напрямку сходу, а ввечері – навпаки. Маскуючись від риби, можна втикати в берег 70-сантиметрові лозини або сплести тин, які можуть слугувати і підставкою для вудлищ.

Треба пам'ятати правило, що в незнайомих місцях однакові породи риб мають різні звички і їжу, тому інколи не беруть наживку, на яку ловляться в річці за кілька кілометрів. Тому треба використовувати досвід місцевих і ловити як вони, хоча і на кращі знаряддя. Можна досліджувати шлунки риб, щоб бачити, чим вони харчуються.

Підходити до місця треба крадькома, нагинаючись, а закидати не встаючи або наживляти якнайдалі від берега, і пригнувшись, закидати, щоб не давати тіні. Краще виставляти трішки більшу глибину, не біда і лежачий поплавець, якщо грузило наскрізне, клювання видно однаково добре. Ловлять на одну, дві, зрідка на три вудки на різні наживки і на різній відстані від берега. Найкраще, коли берег – обривчастий і до глибини є уступи, завдання в тому, щоб грузило лежало на уступі, а наживка рухалася течією. Сазани завжди ходять такими порогами і не відразу помічають грузило і волосін. Краще закинути далі і потроху підтягувати наживку до себе. Довжина волосіні від кінчика вудлища до поплавця має бути не менше 1,5 м, а при ловінні з катушкою ще менше, після закидання кидають на поплавці пригорщу підгодовлі. Ловіння на донну вудку мало поширене. У нас зазвичай наживка і грузило лежать на дні, але інколи наживку треба піднімати на

кілька см, щоб вона не загрузла в мулі. В спеку ловлять під поверхнею або взагалі на поверхні, в травах і лопухах, де коропа харчуються тваринним слизом і дрібними мушлями, які причепилися знизу латаття. В Німеччині намагаються, щоб дробинка лягла на листок, а наживка – коник, зелена муха, черв'як – висіла у воді.

Схожим чином ловлять коропа і в ставках, де його загодовують хлібом, тому варто насадити шматочок хліба і обережно опускати – не мине хвилини, як наживку схоплять.

Клювання коропа надзвичайно різноманітне, залежить від багатьох причин – погоди, місця, наживки, інколи непомітне, тому вимагає чутливого поплавця. Пудові коропа завжди беруть порівняно тихо, як і лини. Річкові сазани мають характерне, але не завжди клювання, але найрішучіше бере варієтет сазана – горбань, який подекуди називається коропом (*Автор вжив українську назву, очевидно, у нас не ділили на сазанів і коропів, всі вони називалися коропа, а назва «сазан» прийшла в Україну пізніше, з російською промисловою та голодоморною міграційною експансією, коли сюди переселяли значні маси людей з росії і рф, – С.П.*). Чим голодніша риба, тим бере рішучіше, на глибині беруть краще, на донку сміливіше, ніж на поплавчанку. До нереста клювання в'ялувате, різкіше – в липні і серпні, не рішуче клює в обід, спекотним ранком, перед погіршенням погоди або коли риба переогодована. Немає сумнівів, коропа сміливіше клюють на зерно, ніж на хліб, кашу, черв'яків. Хліб досвідчений короп часто смокче і випльовує при найменшому рухові волосіні або безборонно об'їдає кінці черв'яків. Типове клювання коропа таке: поплавець спочатку йде вбік з наростаючою швидкістю і стрімко пірнає, рибалка не встигне схопити вудлище, як риба сама засіклася, а з котушкою - розмотати кілька метрів волосіні. Інколи поплавець пірнає миттєво, але інколи клюванню передують бульбашки від коропів. Найбільші коропа беруть з неймовірною і навіть не зрозумілою силою, з розгону обриваючи гачки ще до підсікання.

При слабкому клюванні короп схожий на лина, плотву і навіть рака, він спочатку легенько коливає поплавця, потім веде його вбік, не зупиняючись і не втоплюючи, інколи кладе на воду, як лящ, тобто піднімає і грузило, інколи поплавець обертається на місці, це риба або смокче наживку, або ходить навколо і чіпляє її черевцем і нижніми плавцями. В таких випадках треба підсікати негайно. На горох поплавець спочатку затремтить, пірне, потім коливається на поверхні і раптом вистрибує і лягає – це означає, що риба розім'яла і висмоктала наживку, а потім випльнула разом з гачком.

Через м'ясисті губи і рот підсікання не має бути сильним і різким, лише кистю руки ніби струснути кінчик вудлища, риба майже завжди підсікається сама. Загалом з підсіканням зволікати не варто, слід розташовуватися так, щоб руки були ближче до нижньої частини вудлища. В ставках і при

ловінні на велику і м'яку наживку, хліб і кашу, поспішати з підсіканням не варто, але на течії зволікати зовсім не годиться.

Після підсікання треба спочатку викинути ногою або рукою на берег інші вудлища, виважувати обов'язково стоячи. Маленьку, до 1,5 кг, рибину, зважаючи на міцність волосіні витягують без церемоній, якомога швидше, щоб не розлякати більшу рибу. Головне завдання рибалки із звичайним знаряддям – використовувати гнучкість вудлища і розтяжність волосіні і не дати рибі витягнути вудлище і волосінь у пряму лінію, тобто тримати вудлище якомога вертикальніше і змусити рибу ходити дугами, але не надто круто, щоб не розірвати губу. Якщо риба тягне вздовж, то розумніше йти за нею, якщо тільки вона не йде в корчі чи траву. З котушкою коропа, навіть невеликого, водити не можна, треба змотувати багато шнура відповідно до сили рибини. Волосінь намотують або змотують вільною рукою, притримують котушку, якщо швидко крутиться, при цьому шовковий шнур гуде, ніби телеграфний дріт.

Найчастіше короп засікається губами і верхньою щелепою, зрідка за середину верхньої щелепи, або «в лоб», тоді він ламає гачки. Вколовшись, риба стрімко кидається геть в укриття або на середину водойми і з розгону може розірвати знаряддя. Це найнебезпечніший маневр рибини, але якщо вдасться стримати і завернути вбік, є шанси на успіх.

Коли короп розуміє, що силою не вдається, йде на хитрість: він летить прямо на рибалку, щоб ослабити жилку і позбутися гачка, або стає на одному місці хвостом до берега і починає крутитися, лягати на бік, щоб шнур потрапив на спинний плавець, інколи анальний, намагається перетерти волосінь або ослабити її. Цікаво, що так поведуться лише річкові коропи, а ставкові – ніколи. Мабуть, акліматизований короп поступається розумом дикому родичеві. Цей маневр часто вдається, тому не потрібно дозволяти коропу стояти хвостом до берега. Частими, різкими ривками розвертають його або змушують рухатися, ці ривки болісні, короп кидається до берега і намотує на себе ослаблу волосінь, тому потрібно тримати її натягнутою. Невигідно мати довгу волосінь, але підтягувати не зовсім втомленого коропа до себе вкрай небезпечно. Підсіченого коропа можна відлякувати з його укриття, кидаючи каміння чи глину, таке бомбардування краще доручити товаришу чи супутнику.

Впійманий короп майже не вистрибує, але потроху піднімається все меншими колами з дна на поверхню, особливо важко йдуть коропи, які попалися не за рот, а за черево, бік та іншими незаконними способами, це трапляється, коли до принади підходить стадо коропів. Недосвідченому рибалці і маленька риба, зачеплена за бік, здається великою.

Найслабші – коропчуки, тобто помісь коропа і карася (*в наш час ця назва майже окремого виду загубилася, і ми називаємо коропчуками мальків, –*

С. П.), потім йдуть ставкові «німецькі», потім – ставкові російського походження (раніше Автор вказував, що коропів спочатку розводили в маєтках польських панів, тобто в Україні і Білорусії, в самій Росії коропів ще не знали. Очевидно, і тут спрацювала російська звичка привласнювати все, що прийшло в Росію з інших країв, – С.П.), далі річкові, і нарешті так звані горбані. Продовгуваті угорські займають місце між сазанами і горбанями, але навіть ставковий короп демонструє в півтора раза більший спротив, ніж лин однакової ваги; півторакілограмовий річковий короп не слабший за трикілограмових щуку чи лина, а півторакілограмовий горбань силою рівняється з щукою вагою 4,5 кг. Короп вдвічі – втричі сильніший за інших риб однакової ваги, окрім вусаня, вирозуба, лосося і форелі. Жива сила річкового коропа у три – чотири рази перевищує його вагу, тобто чотири – десятикілограмовий короп обриває волосінь, яка витримує 12 – 16 кг. Сила річкового коропа очевидна при погляді на тіло, його стрімкість і «снастесокрушительность» (збережене неоковирне слово Автора; очевидно, Автор створив його за правилами німецької мови. Можна простіше висловитися: руйнівна сила, розривна, – С.П.). Силу коропа видно з того, як він, лише рухнувши хвостом, зникає з очей. Ця стрімкість – найголовніша складність при ловінні коропа.

Прикметно, що дуже старі коропи – ледачіші в опорі за вmaterілих, але ще не старих. Найнебезпечніші для оснастки – риби вагою близько 4 кг, бо більші – не такі верткі, обривають волосіні вагою, але тоненька оснастка не дає змоги зрушити з місця навіть втомленого гіганта. Тому не варто захоплюватися тоненькими волосіннями навіть з катушкою. Для ловіння коропа необхідна хватка, зрідка багор, але досвідчені рибалки дають втомленому коропу ковтнути повітря, потім хапають його пальцями за очі, як щук, але це – з човна, з берега – важче. Схоплений за очі сазан непритомніє, хваткою беруть рибину з хвоста і витягують волоком. Коропи довго живуть без води, їх тримають або в корзинах якнайдалі від місця ловіння, або в полотняних лантухах, в яких вони поводяться тихо.

Промисловий вилов коропа відбувається переважно навесні, під час ходу на нерест, або восени і взимку на зимувальних ямах, переважно неводами в гирлі Дніпра, влітку також, коли вода ще мутна і риба не бачить сітей і не застосовує свої хитрощі. Під час нересту коропи втрачають будь-яку обережність, тоді цілу зграю можна оточити неводом і підігнати до берега (приклад браконьєрського підходу до вилову риби під час нересту, який Автора не бентежив, – С.П.). Влітку коропи потрапляють в мережі рідше, бо живуть в ямах, навіть ставкові коропи залягають на дно і уникають неводів.

Короп належить до найсмачніших і жирних прісноводних риб, ставкові солодкуваті, але м'ясо щедре кров'ю і наближається до яловичини, саме надлишком крові ловці пояснюють збуджувальні властивості короп'ятини

(ніколи про таку властивість чути не доводилося. Очевидно, і це з сфери стародавніх забобонів стосовно великої, плодovитої риби, але ж цікаво, якщо мається на увазі афродозіаки, – С.П.). На нижній Волзі всім відомо, що м'ясо річкового коропа в спеку викликає головний біль і лихорадкові напади, особливо у приїжджих, а в холодну пору викликає сонливість. Навесні коропи гіркуваті на смак, тому перед варінням юшки видаляють зябри, які ніби просякнуті травою.

Печінка – велика, темно-зеленого кольору, дуже гірка, тому її обережно видаляють. З жовчі виготовляють дуже гарну зелену фарбу. Запах мулу і гіркоту коропа легко прибирають оцтом. Французи кажуть: якщо в рот коропу влити чарку оцту, то він ніби пітніє, піт зчищають з лускою, м'ясо потім не тхне болотом.

У Західній Європі, щоб коропи швидше жирнішали, їх холостять, тобто видаляють яєчники і молоки, а в Голландії і Англії коропів відгодовують вимоченим в молоці чи вині хлібом з ложки в погребях, в корзинах з вологим мохом, який змочують водою. Коропи охоче їдять хліб і у великих садках *(від «садити» – С.П.)*, але взимку їжі не вживають, відгодовля триває три – чотири тижні. М'ясисті язики вважаються делікатесом ще з минулого сторіччя *(18-го, – С.П.)*, їх маринували в оцтові і відправляли в столиці. Коропи – живучі і цим близькі до карасів, витримують далекі переїзди у вологому мохові до кількох діб без води, аби зябра були очищені від слизу і не злипалися. Ставкові живучіші за річкових. Проводився такий дослід: коропів тримали без води, після засинання вони ожили в розчині води і спирту або і в горілці. Якщо в рот коропа покласти хліб, змочений горілкою чи оцтом, то рибина проживе у вологій траві (кропиві) понад добу. Можна їх перевозити в снігу. Якщо замерзнуть, то відійдуть у воді. Їх перевозять в ящиках, поклавши рядами спинами вниз, голова до голови, під зябра кладуть шматочок яблука, а в рот шматочок – хліба у горілці, ряди перекладають травою (кропивою), щоб ряди не ворушилися. Якщо подорож довга, то раз на день яблука і хліб виймають і пускають коропів у воду на кілька годин, за таких умов їх можна перевозити залізницею на тисячі, а ґрунтовими дорогами – на сотні кілометрів.

МИРОН-ВУСАНЬ

Мирон-вусань водиться переважно на дніпровських порогах та в Дністрі, Бузі і всіх головних притоках цих річок, особливо в Горині і Стирі, а також у річках Англії, Німеччини, Франції. Заходить в Десну, є в річках Кримського півострова – Салгірі та Альмі, не любить холодної води, як і надто теплої, і

сонячного світла, в стоячих водах не трапляється. Має довге рило і 4 довгих вуса на верхній щелепі. Здається, має багато видозмін, дністровська марена відрізняється від дніпровської, в останньої хвостовий плавник червоний, швидкий, високо вистрибує, кочує. Вага до 4 кг, в Дніпрі зрідка до 12, довжина до 70 см, живе 15 – 20 років. Дрібні схожі на пічкурів, харчуються черв'яками, зрідка мальками, мушлями, тваринними екскрементами, падлом, мулом, тому зустрічаються біля зливних труб.

Дніпровські рибалки розповідають про нерест миронів-вусанів на бистринах під час цвітіння груш і бузини (*Автор вживає саме це українське слово – бузина, С.П.*), вони збираються десятками і сотнями і плывуть довгими вервечками вгору, самці за самками, ікра – помаранчевого кольору, молоки самців – червонуваті, ікра – отруйна, викликає блювання і пронос, але не всі це підтверджують. Зимують тісними рядами в ямах так сумирно, що у Франції їх можна легко ловити гачком-живодером, як коропів і сомів, навіть руками. Головний вилов – під час нересту, неводом і переметами в гирлах річок (*знову таки, про заборону будь-якого вилову під час нересту тоді і не чули, навпаки, це практикувалося надзвичайно широко. Наслідки ми відчуваємо і сьогодні, втім, Автор зазначає, що і французи не соромилися браконьєрства, – С.П.*). Катеринославські (*Катеринослав – теперішнє місто Дніпро, – С.П.*) рибалки за раз витягують неводом по кілька сотень цих риб, м'ясо кістляве, хоча смачне. Ловіння на вудку не надто популярне, ловлять з обривів, з руки, з важким грузилом, на гачок чіпляють пробку, яка піднімає його над дном, щоб не занесло піском. Насадка – линючий рак або ракова шийка, сир, краще швейцарський, веретенниця, очевидно, її мальок – сліпий в'юнчик або річкова минога, довжиною до 18 см, її викопують з мулистоглинистого дна. Приваду – макуху і висівки в мішках прив'язують до вбитих в дно кілків, які є невід'ємною власністю власника і якими не можуть користуватися інші (*у випадках, де йдеться про право власності на знаряддя чи навіть місце риболовлі, Автор надзвичайно принциповий, але самі москалі звинувачують у бажанні мати своє, власне, лише українців, – С.П.*), мирони штовхають мішок рилом. Рибалки власноруч сукають шнури з найкращих ниток домашнього виробництва, які мало поступаються шовковим-сирцевим. На нижньому Дніпрі, як і на Волині, марену ловлять на бистрині, пускаючи донку з раком за течією. Підсічена марена кидається проти течії і розпізнається за двома різкими ривками, після яких рибалка має негайно підвестися і слідувати за нею, не дозволяючи риби витягнути шнур і вудлице в одну лінію. Клювання починається після нересту і до середини червня припиняється, найкраще під час цвітіння пшениці, але трапляється і пізніше, краще на світанку, підгодівля шматками раків і черв'яків корисна, інколи необхідна. Підсічений мирон інколи намагається вистрибнути, тоді

вудлице потрібно повністю занурювати, інколи він залягає і зрушити його важко, потрібно почекати хвилин з 10.

На Дністрі і Смотричі мирона ловлять на пшоняну кашу, гарна підгодівля – мамалига, але його важко ловити між камінням, пручається, дужчий за коропа, тому в Західній Європі це поширений спорт, поступається за популярністю лише ловінню лосося і форелі. На Темзі місцеві возять багатих рибалок на принаджені місця, де ті виловлюють мирона пудами, але в нас полювання на вусаня перебуває у печерному стані.

Західні рибалки зловживають привадою, кидають кожні 10 хвилин по 2 десятки черв'яків, а наші вважають, що риболовля з привадою – те саме, що полювання на вовків з використання падалі (*тобто принаджувати вовків, як і рибу, не годиться. Навіть тепер доводиться чути про таке упереджене ставлення, але воно частково справедливе. Кажуть, що принадами і привадами, як і новітніми засобами вилову і гідролокацією ми обманюємо рибу, позбавляємо її можливості уникнути наших гачків і пасток, фактично винищуємо її, як колись неводами в нерест, – С.П.*).

Вважаю, не варто чекати рибу півтори години, і якщо перша порція привади не подіяла, мінняйте місце, нижче по тій же течії.

Як приваду, підгодівлю та наживку для миронів за кордоном використовують земляних черв'яків, сир, шкварки, хліб, тісто, парене зерно, варені картоплю і яловичину, бичачі головні і спинні мізки, бичачу кров, личинок м'ясних мух. Гарна нажива – лососева ікра та ікра міноги, але вони не водяться там, де мирон.

Сир має бути свіжим, м'яким і не солоним, найкращий – швейцарський, якщо твердий – вимочити в молоці. Сиру для принади вистачить півтори пінти (*пінта приблизно становить 0,5 – 0,7 л, – С.П.*) шкварок багато не треба, бо вони мирону набридають, кров використовують для привади в проколотому міхурі. Німці для принади використовують лляні снопи або таку ж макуху. На опариша і черв'яка мирон бере охоче, але їх об'їдає малюк, для принади треба опариша кидати не інакше як у глиняних кулях, французи до глини підмішують кінський кал, а червоних черв'яків розрізають і кладуть в глину або хліб, який обливають окропом і щедро посипають тертим сиром, використовують тісто з баранячим жиром, ловлять і на шматки яловичини, звареної в часнику.

Навесні гарна наживка – личинка джерельника, але вона погано тримається, якщо немає сушених і розмочених, радять і суміш сиру з жовтком і камforoю або смужку малинового сукна, вимочену в пахучій речовині власного винаходу, мирон її хапає, але підсікати треба швидше, як і на будь-яку штучну наживку. Наживляють і черв'яки з очищеними шлунками, англійці рекомендують молодих самок, ще без вузла. Вони очищаються самі за дві доби, або їх на ніч кладуть в олію.

У Франції для ловіння мирона використовують коротке вудлище – рухів'я з звіткнутих в нього китовим вусом або лозинкою 18 см, з просмо-леним шовковим шнуром і важким грузилом за 60 см від гачка, інколи його просвердлюють для рухливості. Жилку для повідка скручують з 2-3 волосин, ловлять з дна на кілька вудок або катушок, які виконують роль жерлиць, кінчик вудлища має бути гнучким, за 60 см від гачка чіпляється дробинка, щоб грузило не рухалося далі, цей повідок кріпиться до не промокаючого шнурка. Англіїці вдавлюють гачок з наживкою в глину з смачною начинкою, яку риба вишукує і знаходить, при цьому використовують і поплавця, який відпливає від глини, скільки дозволить ліска, у Франції цей спосіб дуже популярний для всіх риб. Для ловіння з човна використовують короткі вудлища з китового вуса, з пробковим, рідше дерев'яним, рухів'ям, до якого інколи приробляють кільце для пальця, щоб не вирвала риба. На донки з дзвоником біля глиняної кулі чіпляють шматочок пробки, можна ловити на 2 – 3 вудки водночас. Якщо глину розмило, пробка піднімає гачок на поверхню. Радять ловити на 2 гачки – один над пробкою, інший під нею.

Ноттінгемський спосіб з катушкою дозволяє ловити на великій площі, але потрібні гострий зір і дороге обладнання – вудлище з кільцями, щоб далеко пускати волосінь, у нас катушку замінюють кистю руки (*зан'ястям?* – С.П.), на яку шнур намотують кільцями. На катушку намотують від 42 до 74 м тонкого, як сурова нитка, шовкового шнура, плетеного або скрученого, просякненого речовиною, завдяки якій не промокає. Шнур не треба просмолювати, він має легко змотуватися. Оскільки в сиру погоду шнур намокає, останні 20 м змащують прованською олією. Англіїці рекомендують чіпляти повідок з гачком до петельки шнура, але мені здається, що це зайве, бо порваний повідок міняється за хвилину. Взагалі важко зрозуміти як неймовірну марнотратність в принаді і підгодівлі, так і скупість в малоцінних речах, як повідок з гачком, особливо в Англії. Грузила просвердлюються, а їх хід обмежується дробинкою на певній відстані від гачка, але ноттінгемський спосіб вимагає рівного дна. Для човна не потрібно довгого вудлища, а з берега можна закинути на 10 – 13 м – майже неймовірну відстань для вудки без катушки. Щоб поплавець не заважав, його роблять рухливим за допомогою дротяних петельок, які обмежують дробинками замість прив'язаного сірника, але краще шнур перев'язувати малесенькими шматочками гумки від підв'язок, які дозволяють шнуру проходити через кільця (*приклад примітивної технології, – С.П.*).

Головна перевага ноттінгемського способу – в рівномірності руху поплавця трішки позаду наживки, яка не торкається дна, на довжину стільки видно, коли треба – катушку зупиняють пальцем, а підсікають завжди перед змотуванням шнура. Рибу втомлюють, відпускаючи шнур з натяжкою, тобто притискаючи катушку пальцем. Мирона краще ловити з поплавцем

в сутінках вранці чи ввечері, а на донку – майже завжди вночі, в дощ, на мутній воді, при падінні барометра після гарної погоди, краще після однієї великої риби переходити на інше місце. Клювання різке і сильне, двома поштовхами, але жодна риба не демонструє фальшивого клювання і не підсікається за черево так часто, як вусань, тому часто зриваються, без води у вологій траві живе до 5 годин, а дрібні є чудовою наживкою для сомів.

КАРАСЬ

Карась поширений всюди, але в Іспанії його розводять, а у Франції він рідкісний, є лише в Ельзасі і Лотарингії, немає, здається, в Криму і на Крайній Півночі. Словом «карась» називають вайлуватих і незграбних людей (*Автор не знає і не шукав етимології назви, тому спрощує, але здається, що слово «карась» має майже однаковий корінь з «короп», можливо виникло з того самого звуконаслідування «кр-кр», характерного для чищення великої щільної луски, як і у коропа, або плямкання риби, тобто це давнє слово з якимось місцевим етнічним корінням, можна згадати назви інших водних з схожим корінням – «кряк, краб», – С.П.).*

Карась відрізняється від інших риб округлим, пласкуватим тулубом, має безліч варієтетів, але головних два – круглий, золотистий і продовгуватий, срібний. Перший – широкий, висота – 2,5 довжини тіла, а у срібного – лише 1/3. Живуть винятково в стоячих водах, але трапляються в старицях і заплавах річок. Продовгуватий має більше варіацій, є зовсім дрібні в закритих водоймах, малорослі трапляються і серед золотистих, якщо несприятливі умови. В південно-західних губерніях рибалки їх вважають особливим видом і називають степовими або підрийками (*ці губернії – Україна, Білорусь. Автор вжив і місцеве слово «підрийка», а не «подройка», – С.П.), у них гостріша голова і є чорна пляма в основі хвостового плавця. Не будемо далекі від істини, якщо назвемо батьківщиною карася льодовикові озера Північно-Східної Європи пізнього періоду.*

З усіх риб карась – найневибагливіший, мешкає там, де неможливе життя інших риб, і чим більше мулу, тим йому краще, це його стихія. На зиму заривається і виживає в промерзлих і пересохлих водоймах, траплялося, що карася викопували з глибини 70 см. Золотисті – витриваліші за срібних, часто ікру переносять птахи, і безрибний ставок через 5 років кишить карасями. Поблизу людського житла вони лише зрідка досягають ваги 1–1,2 кг, рибалки кажуть, що до осені карась виростає до розміру «зі старий гріш» (*дуже непомітно, небагато, незначно, – С.П.) і за чотири – п'ять років не часто досягає 400 г. Без відгодівлі трирічний карась найчастіше важить 200*

г. Інколи вони покриті червоними плямами через рачків-коропоїдів, які відгризають хвіст і плавці, можуть викликати мор. Погано ростуть карасі при зараженні глистами, але у карасів це трапляється не так часто, як в інших риб. Дрібних карасиків та ікру знищують жуки-плавунці і водяні скорпіони. Карась зазвичай до середини хвоста заритий в мулі, і лише вечорами і ночами або в ясний полудень виходить до очеретів, де чути його плямкання, лише тоді він потрапляє в сіті. Взимку абсолютно промерзлий карась в теплі оживає через кілька годин, а у вологому мохові живе до трьох діб, найкращий живець, але щука і окунь беруть їх неохоче.

Навесні виходить з ям, коли з'являється водяна рослинність і зацвітає шипшина, ікру викидає пізніше інших, крім лина і коропа, в травні, коли вода не холодніша за 13 – 14 градусів R (за шкалою Реомюра точка кипіння – 80 градусів, а за Цельсієм, С, – 100, – С.П.), він збирається у великі зграї в очеретах або траві, ікра дрібна, жовтувата, налічується до десятків тисяч ікринок, карась може плавати на поверхні, маючи однакову питому вагу з водою. Карась треться так активно, що заважає гребти веслами, в багатьох місцевостях треться кілька разів, навесні і влітку.

Вудіння карася для річкових мисливців не надто цікаве через в'ялість спротиву, ще нудніше, ніж лина, і цінність риби – не в смаку, а у складнощях виважування, але він смакує смаженим в маслі (олії? чи вершковому? не зрозуміло, – С.П.). Одна з найнепостійніших риб – сьогодні бере, а завтра – ні, і незрозуміло чому, тому днів з гарним клювання карася менше, ніж при вудінні інших риб, але карасі добре беруть там, де не вистачає їжі. Найкраще клює після нересту, а в прогрітих ставках і раніше, наприкінці літа клювання припиняється, хоча є винятки, а з настанням ранкових заморозків заривається в мул і не клює на найсмачніші наживки.

Карась тримається в траві і зрідка виходить на відкриті місця, де є хижакі, тому гарно ловиться з берега, краще заздалегідь розчистити місце серед водяної рослинності довгими металевими граблями, інколи посипати дно піском, щоб краще було видно темну наживку, але це не раціонально, бо карася ловлять в підвіс(очевидно, Автор має на увазі, що гачок з наживкою не повинен доставати дна? – С.П.). Найкраще ловити на глибині 70 см і більше, великі карасі підходять до берега лише вночі. До 10 години клювання найактивніше, також під вечір, але гірше, ніж зранку, іноді, але не всюди, карасі гуляють на сонці в спеку, тоді краще клює опівдні. Великий, понад 400 г, карась потрапляє на гачок лише рано вранці або пізно ввечері.

Жилка має бути волосяна, з 4 – 6 волосин, зрідка з 8, це для ловіння в траві і де є велика, понад 1,2 кг, риба. Шовкові волосіні – гірші, бо навіть просмолені швидко гниють від дрібних водоростей і дафній. Котушка не потрібна, поплавець легкий, з куги чи осокара, гачки і грузило невеликі.

Карась – ледача риба, блукає менше лина, не відходить далеко від головної резиденції, потребує принади. Нюх у нього розвинений, здалеку чує пахучу принаду, тобто хліб, пшоняну і гречану кашу, особливо сир, тому її здобрюють конопляною і лляною оліями, додаючи камфори, анісових, м'ятних, лавандових чи лавровишневих та інших крапель. Відомі випадки, коли карась добре йшов на принаду, змочену гасом.

Наживка досить одноманітна: черв'як гнойовий, хліб – радше чорний, ніж білий, але є місця, де карась надає перевагу якійсь одній наживці. Хліб варто робити солодким і пахучим і змочувати прованською (*оливковою, – С.П.*) олією, анісом тощо, навіть гасом і місити із зеленим (*пліснявим? – С.П.*) сиром. Великі карасі беруть на черв'яка, інколи на смужки м'яса, місцями на опариша.

Зазвичай наживку пускають на 4 – 9 см від дна, а в спеку, коли карась густими зграями гуляє майже зверху, наживку пускають на 9 см від поверхні. Особливо гарно ловити там, де багато ряски, треба закидувати на межу зелені і розраховувати на чудовий улов. Ловлять зазвичай поверху.

Клювання досить різноманітне, але тихе і непевне, тому доводиться звикати, промашки неминучі. Дрібний карась зазвичай веде поплавець вбік, з прискоренням і уповільненням, саме в момент уповільнення і потрібно підсікати.

Великий і середній клює як лин чи лящ – поплавець тремтить, підстрибує і йде вбік, потім лягає. Підсікають на початку нахилиння, якщо запізнитися – наживка випльовується. Він майже завжди бере знехотя і не швидко ковтає наживку, якщо не голодний, довго смакує в губах, тому наколюється і зрідка попадається самоловом, без підсікання, особливо великі довго водять поплавець, ніби лини.

Дрібних і середніх карасів витягувати легко, вони опираються не так сильно, як інша риба, але великих, вагою 1,2 кг, через голову не витягують (*Автор має на увазі занадто енергійну підсічку, коли риба летить і падає далеко позаду через голову рибалки, – С.П.*), вони швидко втомлюються і лягають на бік.

Карась не має промислового значення, бо його менше, ніж інших риб. Карася майже не закладають про запас соленим чи вудженим. Він тхне часто мулом, але смажений в сметані, або витриманий тиждень в проточній воді запах втрачає і є досить вишуканою стравою для любителів. Юшка з карасів і варені карасі – не смачні.

Карась наскільки живучий і поширений, що розводити його не варто, окрім місцевостей, де немає коропів і сазанів, але і він взимку потребує ополонок, бо не всі встигають заритися в мул.

ЛИН

Без сумніву, назва походить від здатності впійманої риби змінювати колір – він негайно вкривається великими темними плямами, бо товстий шар слизу на повітрі твердіє, а потім відвалюється шматками, залишаючи жовті плями, але його колір залежить від води (*лин – линяти, хоча линька це дещо інше, ніж зміна кольору. Можливо первісним було С+лин = слин, слиз, слинявий, слизький, але «с» в процесі еволюції мови втраченося? – С.П.*) Насправді спина – темно-зелена, боки – оливково-зелені, черевце – сірувате, в чистій воді лин – жовтіший. Справжній золотий лин трапляється лише в Богемії і Сілезії. Відрізняється товстим незграбним тілом, коротким хвостовиком, дрібною лускою і червоними очима, має непарну кількість глоткових зубів і вусяки.

Лин росте повільно, але довго. 1857 року в Ірпені на околиці Києва впіймали лина довжиною 70 см і вагою 7,5 кг, ніби вкритого мохом. Шестикілограмового лина впіймали на кордоні Вітебської і Ліфляндської губерній (*Білорусь і Прибалтика, – С.П.*). За Уралом «заботали», тобто впіймали в ботальну мережу (*ботальна мережа – спеціальна дворядна сітка, в яку рибу заганяють, ботають, і де вона заплутується. «Ботати» в криміналі – заплутати словами, загнати в сітку? – С.П.*) два лини по 5,2 кг, хоча вага лина рідко коли перевищує 2 кг. Лин завжди менший карася, водиться по всій Європі, в Криму рідкісний. Любить тиху, трав'янисту воду, стрімкої уникає і тому тримається в річкових заплавах, ставках і озерах з очеретами, особливо любить горошницю або рдест - *Potamogeton*, яку називають линевою травою. Здається, лин не боїться солонуватої води, зустрічається в гирлах Дніпра біля морського узбережжя, але в непроточних ставках він рідкість, бо для нересту треба чиста, хоча і тепла вода.

Це ледача і неповоротка риба, живе осіло і самотньо, з повеннями не може впоратися, тому його може зносити далеко. Харчується черв'яками з мулу і рослинністю, виходить гуляти на чистішу воду лише вранці, ввечері та вночі, на поверхню не підіймається, хіба що захоче схопити якусь комаху. На зиму збирається в зграї і залягає в ями, іноді зариваючись в мул, а добутий довго не виявляє ознак життя. Із зимівлі виходить рано, в березні, і зголоднілий починає жадібно клювати. Багато рибалок вважають, що риба краще клює після нересту, а лин нереститься ще раніше. Але це не так, бо для розвитку ікри потрібна тепла вода, 18 градусів і більше, тому нерест починається не раніше початку травня, а в більшості випадків пізніше.

Тоді лин припиняє клювати, ховається і виходить до зарослих берегів за 2 – 3 дні до початку гри, якої майже немає, самки крупніші, відрізняють-

ся більшою лускою і розвинутими черевцевими плавцями, в яких другий промінь значно товщий. В нерест вони припухають і приймають ложкоподібну форму, мабуть, щоб закопувати ікру, бо я її не міг знайти. Нерестяться тихо, 2 – 3 тижні, але ікри багато – до 350 тисяч ікрин у кілограмової самки, але ікрина лина розвивається швидше, ніж інших риб – менше тижня. Золотиста молодь ховається в траві і не виходить, як карасі, на чисті місця, тому зрідка потрапляють до хижаків, тим більше, що ті линків не люблять, клюють на них неохоче, можливо через слиз, який викликає відразу. Їхній ворог – минь, який живе в однакових умовах, тому линів так мало, незважаючи на численну ікру. Багато ікри дістається птахам та іншим риbam. Линьки ростуть швидше за карася, інколи за 2 – 3 роки до 400 г. За моїми спостереженнями, лини в багатих їжею ставках за рік досягають 200, за два – 400, а за три – до 800 і більше грамів, на вудку найчастіше ловляться 4-річні вагою 1,2 кг.

Любителі ловлять линів вудкою в ставках, але це нудно і важко, клювання непевне і зрідка, виводить з терпіння річкових рибалок, незвичних до таких флегматичних і слабких риб, але особливої вправності не потрібно – лин добре бере на грубі знаряддя, головне – не поспішати підсікати. З чисто мисливського погляду ловіння – східцем нижче ловіння ботальною чи іншою мережею і остям або гарпуном (*отже, раніше линів було так багато, що їх було легше вполювати остями, ніж влімати на вудку?* – С. П.).

Найкращий період для ловіння линів – кінець весни і початок літа, коли вони блукають біля берегів під час нересту і після, у всякому разі $\frac{3}{4}$ линів на вудку трапляється саме тоді. Але в ставках лини добре беруть відразу після скресання, жадібніше, ніж в травні – червні. З середини літа клювання майже припиняється, лини не голодні і в спеку мабуть зариваються, тому трапляються мало і лише на розчищених і принаджених заздалегідь місцях. Восени починається клювання, яке не відоме для більшості рибалок, бо лини беруть зрідка і лише в бідних ставках. В південних губерніях (*Україна, – С.П.*) пізнє клювання буває у вересні чи навіть в жовтні лише в теплу погоду і триває лише тиждень, тому і минає непомітно. В Харківській губернії в цей час линів ловлять десятками.

Найкращою годиною дня вважається ранок, але не особливо ранній, іноді – під вечір, після заходу сонця і до сутінок, в інший час лин потрапляє на гачок випадково, тим більше вночі, бо вони погано бачать. Вночі гуляють біля поверхні, інколи перекидаються і булькають, ніби у воду падають шматки глини.

Денне ловіння – теж швидше виняток, за моїми спостереженнями, лини краще беруть у проміжок між 7 і 9 годинами ранку, найчастіше клювання, іноді одне за одним, – близько 8-ї. Я дійшов висновку, що вночі і на світанку лини блукають абияк, без особливого напрямку, але коли повертаються на

місяця днювання, рухаються вздовж берегів і рослинності вервечками, ввечері рухаються в зворотному напрямку спочатку травною, а потім виходять на середину.

В невеликих ставках такі подорожі відбуваються двічі на добу в травні і на початку червня, а пізніше, коли лини від'їдаються, а тваринної їжі стає більше, вони припиняють подорожувати і харчуються на своїй території площею кілька десятків квадратних метрів. Але треба знати, що ранковий тракт не зовсім збігається з вечірнім, бо клювання не однакове, але, без сумніву, лини мають свої улюблені маршрути, як інші риби.

Найкраще ловити линів біля очеретів, особливо біля молодих, закидаючи біля трави, краще з човна, бо так лина відразу виводиш на чисту воду, човнів лини не бояться. Пізніше, коли рослинність розростеться, линів краще ловити в проміжках чи коридорах, які доводиться робити за допомогою грабель. Правило, що лин ловиться в мулистих місцях, діє майже без винятків, але помічено: якщо дно покрито піском, ловіння вдаліше. Гадаю, тому, що краще видно наживку. Нагадаю, що наживка і повідки мають відповідати кольору ґрунту.

Погода впливає на клювання, лин чутливий до холоду. Перед падінням барометра клювання погіршується або зовсім припиняється. Лини не клюють гарного вечора і, навпаки, клюють в дуже погану погоду напередодні її зміни на кращу. Найкращою вважається тепла, похмура погода, з дощиком, а після дощу і в спеку лин полюбляє підніматися на поверхню.

Якщо весняно-літні маршрути лина відомі, то принада не потрібна, але пізніше без неї не обійтися. Оскільки лин вживає рослинність зрідка, найкращою принадою вважаються нарізані черв'яки, чудово принаджують линів сир у мішечку з рядна, особливо якщо додати конопляну і лляну олії, жмих. Дехто в мішок кладе розпарену скоринку житнього хліба, гущу від квасу чи солод, зазвичай в мішок кладуть камінь, обов'язкова мотузка. Дехто радить, але сам, напевне, не пробував, класти смердючу *assa foetida* – асафетиду (*багатолітня трава – смердючий дух, чортів кал, – С.П.*). Можна принаджувати зерном, але у нас ще не пробували і його ефективність сумнівна.

Також мені не відомо про вживання рослинної наживки для лина, хоча не заперечуватиму, що він не відмовиться від тіста з медом, як рекомендують іноземні агенти, але лише в спеку. Малоімовірна доцільність замінити мед дьогтем, як радять вони ж. Звичайна наша наживка – черв'яки – один великий земляний або кілька червоних. Червоні – кращі, але насаджувати кільцями з коротеньким хвостиком, бо довші безкарно об'їдаються, крім того, довгий черв'як заріється. Вельми успішно ловлять на залізняка, міцного темного черв'яка з глинистого ґрунту. Лин чудово бере на мотилу, який в ставках є головною його їжею, але така наживка незручна, бо по-

требує дрібного гачка і зривається в траві. Чудова насадка – ракові шийки, навіть там, де раків немає, але лина можна привчити до неї, якщо замість принади кидати обідраних раків (*панцирі і лапки?* – С.П). Гадаю, лин гарно клюватиме на ракову шийку, бо вона вирізняється білизою.

В Західній Європі лина інколи ловлять на личинок мух, і теоретично вони мають бути привабливими, але не використовуються у нас через те, що і мотиль. У Франції лінів успішно ловлять на равликів і слимаків, пускаючи їх між листя на міліні, так ловлять в спеку опівдні, коли лини стоять біля поверхні. Відомо кілька випадків, коли лини попадалися на малька, призначеного для окуня, але в глибоких озерах. Мабуть, будь-яка риба у відповідних умовах стає хижою, у моєму акваріумі карасики їдять молодняк інших риб.

Лина ловлять майже винятково на довгі вудлища з поплавцем, донки вживаються зрідка, бо лин бере довго і неохоче, і без поплавця клювання можна прогавити. У більшості випадків катушка на лина теж не є необхідною, а коли клювання хороше і потрібна міцна оснастка, то вона навіть шкідлива. Кращими вудлищами вважаються березові, не довші 3,5 м, не погані – з жовтої японської тростини (*це бамбук, який тоді лише почав з'являтися?* – С.П.), якщо вудлища складні, то краще триколінні, як і для ляща. Зазвичай ловлять на три вудки, інколи на 5 – 10, з найтовщими волосіннями, навіть мотузками. Годяться як волосяні, так і шовкові, ці ще кращі. Волосяні роблять з 6 – 8 волосин, волосінь має витримувати 4 кг мертвої ваги, але з катушкою шовковий шнур може бути тоншим, в повідку особливої необхідності немає, грузило має відповідати поплавцю.

Гачки – середнього розміру, краще без згину, щоб під час всмоктування лин не наколовся, на глибокій тванюці корисно мати два гачки, один вище іншого.

Найчутливіший поплавець – подовжений пробочний з голкою дикобраза наскрізь, має не дуже високо стриміти з води, глибину визначають за місцем, оскільки, окрім як на равлика, лінів ловлять з дна. Одні радять, щоб наживка ледве торкалася ґрунту, інші – з дна, а хтось – щоб і грузило лежало на дні, але перший спосіб – кращий. Там, де глибину встановити важко, краще використовувати рухомий поплавець.

Клювання лина – оригінальне, дуже відрізняється від клювання інших риб. Нерухомий поплавець раптом починає коливатися раз або кілька, ніби волосіні торкається дрібна риба, потім хитання стає дужчим, але з перервами, інколи кілька хвилин, рухається вбік, лягає, спочатку повільно, потім швидше і нарешті йде вглиб. Це тому, що лин куштує, смочке наживку, кілька разів залишаючи її, при поганому клюванні цим справа і закінчується, а черв'як буде висмоктаним. Але якщо лин не наївся, то зрештою бере наживку в рот і потім рухається своєю дорогою. Поплавець кладе на бік, якщо грузило на дні. Зрідка навесні поплавець топиться різко, але зазвичай

різниця лише в тому, що один лин клює протягом хвилини, а інший – п'яти, тому завжди є час підготуватися до підсікання.

Підсікають, коли поплавець піде убік, не чекаючи, коли він втопиться, бо в цей момент лин вколюється і випльовує наживку. Недосвідчені підсікають рано, коли поплавець лише хитається. Лин зривається зрідка, губи в нього м'ясисті, тому церемонитися при міцному знарядді не варто, треба відразу тягнути і підхоплювати сачком. Великого, понад 2 кг лина варто поводити невеликими колами, попередньо відкинувши інші вудлища, лин ходить слабкіше від окуня, але упирається головою в дно, інколи ламаючи гачок, або заплутує волосінь в траву. Лини майже завжди пахнуть тванню, тому попередньо їх тиждень – два витримують в садках на течії, в крайньому випадку можна лина обкласти гарячим вугіллям або влити в рот оцту.

Юшка з лина – густа і поживна, особливого солодкуватого смаку. Непогані лини – смажені в сметані (*давня українська приказка: найкраще м'ясо – свинина, найкраща риба – линина, – С.П.*).

За живучістю лин не поступається карасю і коропу, у вологому мохові живе до двох діб, але в акваріумі довго не живе через неправильне виділення слизу. Німецькі рибалки вважають, що поранені риби труться об линів, тому його називають риб'ячим лікарем. Цілком ймовірно, що слиз заживляє порізи. В Швеції і Німеччині м'ясо лина вважається цілющим від лихорадки і головного болю.

Лин не має промислового значення, бо заривається в мул і недоступний сіткам і неводам. Розвести линів можна в невеликому копаному ставку, але з джерельцями, якщо там немає карасів, для цього досить випустити кілька десятків линів вагою 400 – 800 г.

ПІЧКУР, АБО ПІСКАР

У нього циліндричне тіло, темна з плямами спинка, такі ж – на хвостовому плавнику, жовтуваті очі, велика луска і два маленьких вусики, але є і довговусі, довжина рибки до 13 см, зрідка – 20. Широко поширений в європейській частині імперії, в Криму, краще росте в річках, ніж в закритих водоймах, живе зграями дружно. Тримається на перекатах і поблизу них на піщаному і гравійному дні, з холодами іде на ями, взимку зрідка потрапляє в неводи, можливо, заривається в мул.

Вдень плаває поштовхами від укриття до укриття, вночі ховається в траву або лежить на місці, впираючись плавниками. Досвідчені рибалки ловлять пічкурів корзинами або руками в місцях ночівлі. В спеку пічкур може годинами стояти на місці, за що українці (*Автор написав «українці», що*

вкотре показує: у московії розуміли, що вони і українці – різні народи. Зараз книгу Сабанєєва можуть визнати екстремістською через таку популяризацію України, а його самого – іноагентом, – С. П.) дотепно називають його «столючиком» (можливо, сталася помилка при наборі, насправді мається на увазі «столбчик», тобто російський відповідник українського «стовбчик», – С.П.). Влітку пічкур частенько грайливий – вистрибує з води вертикально, так не чинить інша дрібнота. Кажуть, на погоду. Найшвидше гине від зіпсованої шкідливими речовинами, відходами виробництва (чи не якимось тотальним видом забруднення або наявністю нової і конкретної хімічної речовини в довкіллі і водах, наприклад, змивами з ґрунтів в полях і містах, пояснюється зникнення пічкурів у всіх водоймах України за останнє десятиліття – два? Я особисто бачив, як пічкура ловили павуками в Кіровограді, в «гранітному» Інгулі ще в середині 2010-х років, сам востаннє ловив його на вудку нижче Михайлівської греблі тоді ж, а до того пічкур ловився всюди, – С.П.).

Пічкур харчується дрібними рачками, черв'ячками, перегноем органіки, випорожненнями тварин, мотилем, ікром інших риб, тобто не особливо охочий до рослинної їжі, що доводить практика рибалок.

Нерест – гамірний, якщо пічкурів багато, на мілководді б'ють хвостами по воді, здається, вона кипить. Нерест – тривалий, аж до червня включно, самці – дрібніші, під час нересту покриваються зернистими висипами. Там, де дно біля млинів вимощене, відкладають голубувату ікру між плитами, в річках інколи в ракові нори. Після нересту пічкурі масово збираються, утворюючи ніби конус з вершиною на поверхні, мабуть, шукають проходи на середині річки.

Пічкур росте швидко, до кінця літа сягає 4 – 7 см, промислового значення не має через розмір, але його гарно ловлять вудками, інколи трапляються екземпляри до 22 см і товщиною 5 см. Їх ловити веселіше, ніж йоржів і окунів. Вдень, зранку, в мутній воді – краще, починаючи з квітня, спочатку на бистрині, потім глибше, взимку під кригою, але на міліні і бистрині, потім пічкур залягає, не їсть аж до потепління. Починає їсти ще до скресання криги, тоді його ловлять багато.

Волосінь використовується тонка, з трьох жил, поплавець – найлегший, пір'яний, пробковий чи осоковий або з куги, гачків можна два – один вище іншого на 4 см, під мотиль або шматочок черв'ячка, має йти по дну, на хліб пічкурі не клюють, байдужі до опариша і мурашиних яєць. Там, де піскаря багато, можна впіймати за день кілька сотень, але лише з привадженням, про що знають не всі. Хитрість – в періодичному замутненні води при уповільненні клювання – мул піднімають веслом чи палицею, на кінець якої французи прибивають круглу бляшанку, вони без так званого рілона на піскаря не ходять. За гарного клювання і привадження можна впіймати 500

– 600 штук. Пічкурі живучі, в Англії їх довго тримають у ваннах і коритах , вживають у ющі, краще з йоржками, бо пічкурі не наваристі, також їх смажать зі сметаною, смажених з цибулею і в товчених сухарях полюблюють французи. Юшку з пічкурів вживають при лихоманці (*мабуть, нам треба уважніше придивитися до порад щодо цілющих властивостей окремих видів риби, адже в них може виявитися раціональне зерно, хоча не виняток – і забобони, – С.П.*). М'ясо солодкувате, але інколи чути мулом.

ЛЯЦІ

Ляці вирізняються стиснутим тілом, високим і вузьким спинним плавцем і довгим анальним, верхня частина хвоста – коротша нижньої. У всіх ляців від голови до спинного плавця тягнеться борозенка, а на черевці біля заднього плавця є гостре шкірянисте ребро. З віком, від 600 г, колір міняється із сріблястого до темно-жовто-золотистого, самці менші самок, але їх більше, в нерест покриваються жовтими бородавками.

Зазвичай розмір рибини – від 30 до 45 см, вага – від 4 до 5 кг, але трапляються гіганти довжиною 70 см, 9 см товщиною спини, вагою від 8 до 10 кг.

Такими лящами славляться нижні течії Дніпра і Дону, але раніше, в 50-ті роки (*1850-ті, – С.П.*) ляці були більші. В озерах Шотландії трапляються ляці вагою 12 і навіть 16 кг, кажуть, що таких бачили і у Вітебській губернії. Живуть ляці до 8 – 9 років, за свідченням дунайських рибалок, на третьому чи четвертому році досягають 800 г.

Корінне місце перебування – Східна і Середня Європа, майже немає на півночі, в Італії та Іспанії (*цікаво, що багатьох видів прісноводних риб не було саме в цих країнах, як от сомів, яких там розвели в середині 1950-х. Можливо, це пов'язане з геологічними процесами, коли масиви суші з річками або додалися до материка, де вже були ці риби, або були відрізані річковими системами, – С.П.*), численні в Азовському, Чорному і Каспійському морях, в північних не надто солоних водах, рибалки кажуть, що ляці від солоної води сліпнуть. Лящам не подобається холодна вода, тому їх мало в Дністрі і Бузі, полюблюють тиху, теплу воду і піщано-глинисте дно, частіше трапляються в затоках річок та проточних озерах, особливо багато ляців біля морських берегів в гирлах великих річок, де вони збираються у величезні зграї з другої половини літа, зимують в річкових ямах, навіть найменших.

Іноді в одну тоню (*розчищена ділянка дна для ловіння риби неводом або частина невода, хоча повірити що в мережу потрапляє така кіль-*

кість риби – важко, – С.П.) потрапляє до 90 і навіть 100 тисяч рибин. В річках лящ обирає глибокі місця під крутоярами, в траві лише під час нересту, але в озерах там годується, підлящики переважно тримаються піщаного дна, на зимівлю лягають окремо від великих. Великі там бувають лише проходом, частіше ночами, якщо їжі багато – вони жирують майже на місці, і взагалі це осіла риба, якщо її не турбувати. Їхні шляхи на жирування проходять найглибшими місцями, яких вони старанно дотримуються, ходять довгими вервечками, попереду – вожак. Річками вони йдуть за баржами із соняшниковою олією і зерном, тому за зупинення баржі в зручному для невода місці рибалки платять власникам багато десятків карбованців (цікаво, чи збереглася ця здатність лящів слідувати за сучасними теплоходами і прогулянковими суднами, звідки у воду теж потрапляє багато відходів, зокрема й їстівних, або і за зерновозами? – С.П.).

Лящ – обережна, розумна і ляклива риба, при незначному шумі залишає нерестовище і не повертається протягом року (чи не тому в давнину під час нересту було заборонено дзвонити в дзвони? Але це може бути лише гарною легендою, бо браконьєрські засоби і знаряддя ловіння риби в нерест абсолютно не заборонялися, – С.П.). Лящ намагається лягти під невід в ямки, він ледачий і неповороткий. На міліну зграї лящів періодично виходять в тихі, похмурі дні, також хлюпочуться на міліні в спеку, особливо перед грозою.

Харчуються рослинністю, але любляють і метеликів-одноденок, черв'яків, личинок і комах в муляці, ікру інших риб, линяючих раків, яких витягують з нірок, підходять до водопоїв, мабуть, за випорожненнями тварин, як коропи, дехто каже, що вони люблять жорстку воду, яка тече з лісів.

На півдні, в Україні, лящі тримаються біля сажів (Автор вжив слова «Україна» і «саж», підкреслюючи розуміння народами імперії окремоті України як території і країни зі своєю мовою, яку змушений розтлумачувати, – С. П.) – великих свинарників, які облаштовують над водою (можна уявити собі масштаби такого господарювання на воді, про яке ми не знаємо. З погляду на санітарію утримання тварин – крок вперед, але з погляду на стан води і шкоду для річок – інша справа. Кажуть, що колгоспні тваринні ферми на берегах водойм завдавали їм непоправної шкоди через неочищені скиди, але колись на це дивилися інакше, – С.П.). Лящі можуть стати жертвою скопи (хижий птах, – С.П.), великих щук і сомів, а також внутрішніх і зовнішніх паразитів – глистів, коропоїдів і маленьких черв'яків-смоктунів в зябрах.

Нерестяться на трав'янистих мілинах протягом місяця в кілька заходів із середини квітня, різновіковими групами, починаючи з трирічних, через 7-ми або 10-ти денні проміжки. Кожна зграя треться три – чотири дні, але негода затримує, аж до припинення ікрометання, що закінчується загибел-

лю. В гарну погоду під вечір лящі на нерест збираються сотнями і тисячами, їхнє хлюпання чути далеко навколо, важко уявити, з якою силою падають на воду – ляскають, тому їх і назвали лящами (*в українській є слова «ляпати», «ляснути», але є і «плаский», і «ляцати» в сенсі «верещати», є і «плямкати», тобто «гучно їсти», можливо, ці слова мають спільний корінь, – С.П.*).

Самка вагою 2,5 кг викидає до 140 тисяч ікринок, які чіпляються до рослинності, через 8 – 10 днів в затоках з'являються мільярди молодняка, який, якщо не дістається птахам і рибам, росте швидко – до 11 см до осені, а річний підлящик має 15 см, через три роки це лящ вагою 800 г, ікровок або молочник. Після нересту лящ від'їдається на нерестилищах, потім скочується в ями, де і починає брати на вудку.

В озерах лящі збиваються у гігантські зграї, а в річках діляться на косяки в десятки або і сотень голів. В теплу зиму лящ блукає по кряжистих, з уступами місцях, найкраще ловиться восени на узбережжі та в гирлах річок, таких як Дніпро, де він восени збирається величезними масами. (*Нам важко уявити таку картину, яка в зовсім недавні часи, 100 – 130 років тому, була звичною, але саме цей період став згубним для риби, – С.П.*).

Лящ частіше дістається вудильникам, ніж промисловикам з неводами та іншим знаряддям, які застосовують під час нересту, але вудіння ляща належить до найскладніших і вимагає знань, підготовки і терпіння, бо впіймати його важко, як і коропа, хоча виважувати легше. «Лящатників» багато, вони ловлять з весни до пізньої осені з перервами і досягають неабиякої виртуозності.

Через обережність і прихильність до глибин та тихої води поширення ляща в річках досить спорадичне, місцями він взагалі не трапляється. Лящам не подобаються місця з рівним піщаним дном, де мало їжі, там бувають лише проходом, але їх приваблюють місця з кам'янистим і мулистим дном, з ямами під ярами, уступами і поворотами, де є захист від невода. Але там, де ляща вилловлюють неводом і не дають розмножуватися, наприклад у Москві-ріці, їх майже немає (*це тягне на відкриття в ті браконьєрські часи, але автор не нарікає! – С.П.*).

Лящ тримається глинистих ям біля старих мостів та млинів, особливо де є тиха течія, так він ховається від небезпеки. Тому треба вудити там, де він мешкає, а не ходити гуляти. Це ледача риба, виходить з ям лише з необхідності. Але навесні, коли лящ ще блукає, його можна ловити з підгодовлею на піщаному дні, причому великі тримаються під крутоярами. Тобто ляща потрібно шукати у глинистих, найглибших місцях, бо трав'янисті і замулені затоки слугують їм лише тимчасовим прихистком, а в ставках навпаки – лящ тримається замулених ділянок, віддалених від трав'янистих берегів, до яких виходить вночі, де прибій вимиває з ґрунту їжу (*як тут не згадати*

закуті в бетон і граніт річки у великих містах, навіть в Кропивницькому, що позбавляє водні живі організми контакту з береговим природним середовищем? – С.П.). Кажуть, що вітер вибиває лящів з дна.

Присутність лящів видає характерний «плав» – перед грозою, в спеку, а також у вітряні дні лящі піднімаються нагору, щоб знову пірнути, показуючи спочатку морду, потім спину і насамкінець хвіст. Крім того, лящ голосно плямкає, коли їсть молоду рослинність, ніби смокче, досвідчені рибалки визначають місце за дрібними бульбашками, і якщо таких ознак немає, ловити не варто. Дехто намагається змусити ляща видати місце свого перебування шумом, але це малоімовірно.

Ловіння ляща починається ранньої весни – коли на ставках зійде крига, а на річках тоді, коли вони входять в береги, але перед нерестом клювання короткочасне і маловідоме, хоча і успішне. Справжнє клювання починається через тиждень після нересту, можливо, навіть наприкінці квітня (*з того часу погода змінилася, кажуть, що тепліти стало раніше, – С.П.*), але клювання триває 2 – 3 тижні і припиняється на деякий час, бо лящі, від'ївши після нересту, припиняють клювати на місяць чи й більше, за винятком похмурих і вітряних днів.

В Київській губернії лящі знову починають клювати із середини липня, коли збираються в стада. Знаючи місця, можна успішно ловити в серпні і вересні. Про осіннє клювання знають не всі, навіть вважають, що лящ уже не клює, але о цій порі більше клює лише підлящик. Взимку лящ потрапляє на вудку випадково у відлигу на мотиля і дрібний, його швидше можна впіймати самодером, зрозуміло, там, де він стає на зимівлю, в ямах чи на помірній глибині (*фактично Автор дає поради для бракон'єрам, – С.П.*). Лящ напевне не впадає у сплячку, як короп-сазан і сом, і не заривається, як лин і карась.

Пора доби не надто важлива, клює протягом доби, зранку, ввечері чи вночі, все залежить від умов і того, як він привчений з'являтися на підготоване місце, але помічено, що після нересту краще клює вранці, з шостої години, а коли розростається трава, великий лящ бере до сходу або під час заходу сонця, особливо на повню, в тепло. Ймовірно ляща можна ловити цілодобово, знаючи, де він перебуває, або маючи кілька підготованих місць. Вночі великі підходять до берегів, дехто радить розводити багаття, але вважаю, більше для того, щоб бачити поплавця, тому багаття можна замінити ліхтарем.

Погода має вночі однакове з місячним світлом значення, бо лящі краще клюють на місяць, але я приписую успіх лише зручності від такого освітлення. За іншими спостереженнями, лящі вдень не клюють за два дні до і після повні. Клювання також припиняється на молодик, але у впливові фаз місяця ще багато темного. Вважаю, що в ці періоди лящ виходить з ям.

Хтось каже, що в ямах краще ловиться на повню, а на міліні – на молодик. Існує забобон, що лящі раз на місяць обов'язково розгулюються в дні, коли вони відклали ікру або у фазі місяця. Безсумнівно, що лящі чи не найчутливіші з-поміж риб до змін атмосферного тиску. При падінні стрілки барометра або коли дує північний чи північно-східний і взагалі холодний вітер, припиняють клювати на вудку, але вітер приваблює їх де берегів, і у вітряну погоду клюють сміливіше. Рівень води теж має значення, в низькій і середній воді лящі клюють, а після дощу навіть тікають з своїх ям, можливо, тому, що мутна вода засмічує зябра, але потім повертаються. Якщо вдень лящ бачить тінь рибалки, то не наближається, тому треба ставати так, щоб сонце світило в очі або збоку, а не ззаду.

Вудки використовуються довгі, 6 – 7 м, обов'язково темного кольору, березові або з жовтої японської тростини (*бамбук*, – С.П.), але вони не такі міцні, як березові (!? – С.П.), з поплавцем або донки, закидати якомога тихіше далеко від човна або берега, останнім часом почали ловити на англійські вудки з кільцями і катушкою. Навесні можна ловити підлящиків на сильній течії, піщаному дні і глибині 2 – 3 м ноттінгемським способом, з катушкою, кидаючи наживку на межу мутної води, але при цьому успіх радше випадковий, як і на легку вудку. Нахлистом ляща можна ловити на овес.

Волосінь – шовкова і волосяна, в ставках рекомендуються волосяні, 4 – 6-жилкові, на них можна витягнути і 4 кг, бо шовкова швидко пріє, але з катушкою можна застосовувати і тонкіші волосіні, які витримують не більше 2 кг мертвої ваги.

Поплавець – легкий, наскільки дозволяє течія і вітер, з куги, 7 – 9 см, перетягнутий вниз і вгорі ниткою, щоб всередину не потрапляла вода, він не лякає рибу сплеском, але швидко псується, що компенсується дешевизною, інші йому поступаються. Достатньо, якщо поплавець кріпиться лише знизу, краще не фарбувати, а вночі одягати кружечок чорного паперу, щоб краще бачити на відблисках хвиль, рухомі поплавці можна використовувати при далекому закиданні, але вони грубі.

Найкраще грузило – продовгувате, наскрізне, рекомендується класти на дно.

Повідок – з фарбованої під дно тягнутої жилки. Гачки краще англійські, з голковим вушком, з тонкого дроту, добрі гачки і кустарні, хоча і грубі, вдень чим дрібніший гачок, тим краще. Деякі жадібні рибалки ловлять на 6 вудок, та ще й подвійні повідки з гачками, які лише плутаються, вимагають грубішого клювання і взагалі незручні. Принада для ляща чи не найнеобхідніша, ніж для інших риб, без неї можна впіймати лише в жор, після нересту і лише вночі, коли лящ блукає всюди. Переважно принаджують біля резиденцій лящів, але чим далі від ями, тим менше шансів, бо річковий лящ виходить з ям не щодня, правила принаджування такі ж, як і на коропа. Корисно при-

наджувати кілька місць різною їжею, бо лящ всеїдний. Краще принаджувати пареним вівсом, ячменем чи житом з додаванням гороху і пшениці, дехто принаджує лише горохом або хлібом, гречаною, пшоняною чи полбовою (*булгур, – С.П.*) кашами, але незручність в тому, що лящі швидко наїдаються і відходять.

Принаду доводиться розкидати, але можна опускати її на дно в мішечку з рядна або марлі чи в бляшанці туди, де буде наживка. Інколи принаду змішують з глиною, а за кордоном з кінськими кізяками. Дехто радить змішувати в кульках дрібних черв'яків з тістом чи розпареним і розтертим зерном, медом і для скріплення з яечним білком. Тісто ставиться на 15 хв у духовку, доки затвердіє, потім зберігається в льоднику, але мені така принада здається надто учиняною.

Найкращою і універсальною наживкою для ляща вважаю купу червоних гнойових черв'яків, вони годяться у будь-яку пору року і будь-де. Маленькі і великі, схожі на гнойових підлистники не годяться, бо рвуться, а виповзки – глистівка, бертиль (*великі дощові, – С.П.*) застосовуються зрідка, поночі і на течії, бо на них лящ клює не охоче. Це тому, що лящ забирає кінчик виповзка в рот і рухається далі, а купу гнойових забирає в рот на місці, ніби боїться розгубити дорогою.

Гачок чим менший, тим краще, але менше трьох черв'яків одягати не варто навіть на найменший, хоча деякі одягають по 10 – 20 штук. Черв'яків наколюють біля голови і за середину, вони переплітаються хвостами, для ляща це апетитний клубок. Дехто зарані нанизує черв'яків на нитку, потім чіпляє на гачок, але це педантизм. Щоб черв'яки були міцнішими, їх для очищення треба витримати добу.

З живих наживок використовуються і линяючі раки – шийки, а краще клешні, хробаки і криски (*личинка мухи, схожа на хробак, але з хвостом, неприємна на запах, – С.П.*), та серед наших рибалок вони не користуються попитом, бо вимагають маленького гачка, але дрібнота і лящ часто сходять з такого гачка. На котушку з тонкою волосінню ловиться добре, рідше – на мотилу, який вимагає ще менших гачків і вудлища з котушкою. Кажуть, що ловлять ляща і на пискавку – личинку міноги (*у нас це рибка з палець, з вусиками, схожа на в'юна, пищить в руках? – С.П.*), але це малоймовірно, як і те, що лящ бере жабенят, бо його хижачькі нахили сумнівні, хоча раків витягує з нірок. Метеликів-поденків використовують зрідка, лише під час їх вильоту, але вони є не всюди, живуть в глинистих місцях, трапляються на Десні.

У Франції розведенням опаришів і крисок займаються більше, ніж мотилем, вони вважаються найкращими наживками для ляща, як і в Англії. У нас їх інколи називають сальниками, їх краще розводити, ніж добувати у вигрібних ямах. Беруть баранячу голову, шматок м'яса, краще печінка чи ле-

гені або риба, роблять надрізи, а після відкладання яєць мухи висипають личинки в закритий горщик з висівками. Там вони досить швидко ростуть і втрачають неприємний запах, горщик ховають в холод, подалі від щурів, а на холоді в глині опариші зберігаються довго і не перетворюються на личинку аж до зими. В Англії успішно ловлять на маринованих в оцті і потім підпечених в печі опаришів. Риба добре клює лише на знайому наживку, опаришів нанизують по 10–12 штук.

З рослинних наживок на першому місці – хліб, краще чорний, але на півдні (Україна, – С.П.) використовують пшеничний хліб чи таке ж тісто. З хліба робляться грушоподібні кульки розміром з лісовий або волоський горіх, добре клює лящ на тісто, яке підійшло, з борошна і клейкої, пахучої речовини, дехто ловить на хліб, змішаний з гречаною кашею. Зрідка в хліб додають пахощі – анісові краплі або екстракт богородицької трави (*чебрець, – С.П.*) з приємним запахом. Радять і олію родія (*хімічний елемент, з якого виділяють жовтувату олію неприємного запаху, – С.П.*) медяні пряники, товчений шоколад з ваніллю, запах взагалі приваблює риб.

Найкраще лящі клюють на парений горох, принаджують також ним, але ця насадка пов'язана з клопотом – то перепариш, то недопариш, тому є рецепт: великий горох засипають в торбинку на третину, варять на слабкому вогні 1,5 – 2 години, кладуть на сито і обвалюють в солоному вершковому маслі, жало гачка ховають в горошині, раджу спробувати ловити на молодий або варений зелений горошок.

В південно-західних губерніях (Україна, – С.П.) ляща інколи ловлять на молоду кукурудзу, варто придивитися і до картоплі в якості наживки.

Хтось ловить ляща винятково з берега, хтось з човна, який дає можливість ставати де завгодно і кидати принаду лише для себе. Берегові рибалки інколи влаштовують містки, але це виправдано лише тоді, коли містки під контролем, інакше ними будуть користуватися інші (*а вони ще кажуть, що українці жадібні, ось приклад перекладання проблем з хворої голови на нашу, – С.П.*). Берегові переважно ловлять в сутінки і вночі, коли лящ підходить до берега, тому змушені користуватися донками, що не зовсім добре через непевне клювання, а в Європі донки взагалі заборонені, тим більше вночі (*оце московські рибалки дивувалися, почувши про якусь заборону вудок, адже у них неводами, та ще в нерест, найкраща риболовля, – С.П.*). Човна краще маскувати снопами очерету і трави і не хитати, щоб не було хвиль, не галасувати. Є спостереження, що лящі інколи стоять по кілька годин в середині води мордами до принади, доки комусь з них стукне в голову спуститися на дно.

Поплавці мають бути не ближче 4 м від рибалки і 2 м один від одного, краще ще далі. Не обов'язково, щоб вони стояли вертикально, з нахилом клювання видно краще. Краще ловити не більше, як на три вудки, і самому.

Наживка і грузило обов'язково лежать на дні. Клювання характерне – поплавець лягає, тому що лящ бере губами, які витягуються на 4 см, ніби хоботом з дна, або лежачи на боці, або стоячи вертикально хвостом догори, а потім стає горизонтально до дна і підіймає грузило, тому воно не має бути важким, а повідок не довшим за 22 – 27 см. Лящ інколи хвилину – дві тримає наживку в губах, смакує, потім йде вбік, ковтає на ходу і часто наклюється та випльовує наживку. Хтось каже, що підсікати потрібно, якщо поплавець ляже, хтось чекає, коли він знову стане вертикально і почне занурюватися. Гадаю, перший варіант кращий. Коли поплавець хитається, риба штовхає наживку носом, але треба покласти руку на вудлище і приготуватися. Інколи поплавець вистрибує з води, так бере великий лящ, а на течії інколи поплавець не лягає, а затримується на місці чи йде вбік, але така риболовля випадкова.

На слабкій течії краще ловити на грубий поплавець з наскрізним грузилом, так можна і в стоячій воді, але при наскрізному грузилі поплавець не нахиляють, а ставлять вертикально, щоб стримів лише кінчик. На донку ловити складно, але ніхто ще не пробував донку з наскрізним грузилом, що робило б клювання помітнішим, а на течії з таким грузилом потрібно підсікати негайно, щойно відчули протяжку.

Підсікання має бути сильним і різким, бо лящ не завжди забирає наживку в рот. Чутливий до болю, після підсікання лящ йде покійно, з переляку втрачає здатність керувати плавцями і не може втримати рівновагу, перевалюється з боку на бік, одне-два кола – і, ніби дошка, спливає. Хвацькі рибалки ніколи не піднімають ляща в човен сачком, щоб не створювати галасу, а беруть його двома пальцями за очні западини, і перш ніж він приходить до тями, спритно опускають в садок, міцно закріпивши кришку, бо лящ може втекти з неволі. Дехто прирізає ляща і кладе на соломі в човен, щоб не бився *(насправді, щоб цього шуму не чули сусіди, – С.П.)*. Кажуть, що досвідчений рибалка так тихо знімає ляща з гачка і опускає в садок чи в човен, що сусіди не чують і не дізнаються, що поряд ввіймано великого екземпляра «калинника» *(так називають великих лящів, які нерестяться в період квітвання калини, – С.П.)*. Щоб не розлякувати лящів, можна поступитися вудкою, коли раптом клює інша риба – не витягувати її.

Ловлять на метлицю, тобто личинку метелика-поденки, це маленькі біленькі черв'ячки, які зариваються в багнисте дно чи пісок до наступної весни. Коли метелики влітку на світанку або заході сонця вилітають, більшість їх через день-два падає на воду, де їх і чекають зграї риб, деколи об'їдаються і гинуть, кажуть, що від одноденок псується м'ясо риби, але це не заважає ловити її у величезних кількостях сітками і вудками, але на іншу наживку в цей час не клює. Рибалки заготовлюють одноденок, ловлячи їх сачком і вологим решетом, або приманюють на вогонь пуч-

ка скіпок, метелики обпалюють крильця і падають в човен на розстелене рядно. Інші роблять запливи – натягують навкоси річки по воді мотузку, до якої течія зносить масу метеликів. Метеликів для наживки краще використовувати живих, бо вони швидко псуються, але на кризі їх можна зберігати два – три дні в неглибоких корзинках, а сушені в печі метелики придатні лише для принади. Коли йде метелик, має бути успішним ловіння на нього нахлистом чи на плаву без поплавця і грузила, вся оснастка для такої наживки робиться тоншою, ніж зазвичай, з маленькими гачками і тоненькими повідками. Метеликів насаджувати складно, краще самців, вони менші, але міцніші, або примотувати пучок до гачка білою кінською волосиною або ниткою.

Нахлистом ляща ловлять і на молодий овес, але лише на голих берегах і з помічником, причому кінець волосіні має бути товщим за іншу частину, шляхом обмотування волосинами в кількості до 50 штук і довжиною до 1,5 м, що полегшує закиди. Помічник через 5 хв кидає в воду зерна, а коли риба починає хапати, рибалка кидає туди ж наживку – зерно вівса і чекає, коли рибина його схопить. Закидати і виважувати рибу треба якомога тихіше, треба мати гострий зір, щоб бачити зернину.

М'ясо ляща смачне, жовтувате, але кістляве, у великих особин воно грубе і жорстке і дещо нудотне (*цікаві смакові уподобання людини, яка знала-ся на гастрономічних тонкощах. Можливо, це відлуння забобонів з часів, коли було багато благородної риби, – С.П.*).

РИБЕЦЬ, АБО СИРТЬ

Його батьківщина – Середня Європа, багато в Польщі, в південно-західній частині росії (*Україна, Білорусь, Прибалтика, – С.П.*), особливо в Дністрі і Бузі, в Дніпрі вище порогів трапляється зрідка, є на Кубані.

Ніс рибця абсолютно закриває рот, цим рибець відрізняється від інших риб, з ним трішки схожий підуст, але той вужчий і має інший колір, у нього вужчий задньопрохідний плавник, відкритий рот у нього чотирикутний.

Колір рибця змінюється з порами року, навесні перед нерестом це одна з найгарніших риб, її спина чорна, а черевце і нижні плавці червоніють. Восени спинка голубувато-сіра, боки і черевце сріблясті, плавці блідо-жовті. В Криму водиться чорноокий лящ, ймовірно, це видозмінений рибець.

Рибець лише зрідка буває довшим 30 – 40 см і важчим 1 – 1,2 кг, інколи досягає 2 кг, але більший за лящів інших видів. Полюбляє свіжу і холодну воду, рухливий, не боїться солонуватої води в лиманах, їсть тваринну дрібноту, інколи водяну рослинність.

Нерест – пізній, в травні, для чого збирається у великі, густі зграї, піднімається вгору річками, ікру кладе вночі в заглибинах русла, на камінні, де вона недосяжна птахам та риbam, у самки вагою 600 гр буває до 30 тис. ікринок, під час нересту рибалки виявляють місця і ставлять жаки (*ятері, – С.П.*), замасковані хвоєю, які риба сприймає, як каміння (*Автор практично не бачить шкоди в риболовлі мережами в нерест, така тогочасна культура, хоча був видавцем природознавчої літератури і періодики, – С.П.*).

Про ловіння рибця ми знаємо мало, до цих пір жодний київський рибалка не повідомив, як ловлять в нижній течії Дніпра (*легендарний запорізький Низ, Великий Луг, – С.П.*). Повідомляють, що рибця ловити складно, на течіях влаштовують своєрідні плотики, щоб за ними ловити з поплавцем на невеликих, до 1,5 м глибинах вранці і ввечері, наживка – черв'яки, ракова шийка, мурахові яйця, має рухатися на відстані 4 см над дном. На хліб не клює, в Німеччині ловлять на смужки печінки, але сумнівно, що вона триматиметься на гачку, хоча для принади підходить, як і конопляна макуха в мішечках. Впійманий рибець опирається краще за ляща, але швидко засинає на повітрі. Мабуть, зручніше ловити цю рибу на мотіля, якого багато, але не всюди його вміють добувати, для принади використовують глину, замішану з мурашиними яйцями чи мотілями.

За смаком рибець належить до найкращих коропових, в Дніпрі цінується майже однаково з вирозубом.

Переважно ловіння рибця відбувається під час нересту неводами і плаваючими мережами, бо в іншу пору ця риба обережна і потрапляє в мережі лише повертаючись ночами на свої місця після нересту. В Дніпрі і біля таврійського берега для рибця влаштовують штучні нерестилища, так звані греблі (*Автор вжив саме українське слово «гребля», – С.П.*) з каміння під крутим берегом (*цікаво, ці штучні нерестилища облаштовували для розведення? А може, для принадження риби і наступного вилону під час нересту? – С. П.*). Рибця найбільше ловлять в Азовському морі і на Кубані, у в'яленому чи вудженому вигляді розвозять по всій південній частині, звідси й інша назва – сирть, бо м'ясо соковите, тобто сире (*вологе? Чи його можна вживати сирим, як харіуса? – С. П.*).

СИНЕЦЬ

Ця риба синіша за іншу «білизну», але вона пласкіша більше за інших лящів, має загострене рило, дрібну луску і довгий задньопродічний плавець, а хвостова частина така тонка, що просвічується. Синець зверху – синій з зеленуватим, боки і черевце – сріблясті з червонуватим чи

жовтуватим відтінком, плавці – блідо-сірі, грудні плавці – жовтуваті з чорнуватою каймою.

Звичайний розмір – до 30 см і близько 400 г, трапляються по 800 г чи й більше. Синець поширеніший за рибця – у всіх річках, які впадають у Німецьке, Балтійське, Каспійське, Чорне і Азовське моря, в одеській затоці, трапляються і біля узбережжів, в так званих чернях (*очевидно, прибережна морська зона, чорноземна вода від розмитого чорнозему, як в Херсонській області біля Залізного порту, – С.П.*). Любить глибоку, але тиху воду, в якій шукає поживу як живу, так і рослинну.

Під час нересту у великих річках косяки бувають такими великими, що людині важко перейти вброд. Саміці мають до 76 тисяч ікринок, за рік молодь виростає до 10 – 20 см. Синець проходить річками навесні і восени інколи досить високо, зимує в ямах, з яких його може вигнати вітер.

КЛЕПЕЦЬ, АБО БІЛООЧКА

Великі сріблясті очі, діаметром як третина голови, відрізняють синця від інших лящевих. Схожий на синця, приплюснутий так, що вишина тіла в 4 рази більша товщини, спинка – червонувата-бура, тіло – сріблясте, плавці – сіруваті з чорнуватим закінченням, ця риба – менша за синця.

Належить винятково росії (*вияв імперського бажання привласнювати і називати все російським, – С.П.*), причому середній і південний (*тобто насправді це українська риба, бо Південною росією називали найчастіше Україну, – С.П.*), трапляється в Пруті і Дунаї, а в Європі її немає. Не так часто зустрічається в річках Чорноморського басейну, немає в Азовському. Живе у великих річках з сильною течією. Влітку білоочки збираються у величезні зграї біля узбережжя, щоб йти на нерест. Їдять комах, дрібних молюсків і черв'яків. На черв'яка їх і ловлять. Ключе клепець, як лящ, з дна.

ПЛОСКИРКА, АБО ГУСТЕРА

Плоскирка нагадує підлящика і відрізняється від інших лящевих кількістю глоточних зубів, їх у неї не по п'ять, а по сім у два ряди (*складність лише в тому, як під час клювання чи на гачку швидко їх порахувати, – С.П.*). Менше в неї і променів на плавцях, а парні – червонуваті, луска велика і сріблясто-голубувата. Риба – сплюснута, висота тіла – до третини довжини, має видові зміни в залежності від місцевості і часу року. Майже ніколи не перевищує 30 см і 400 г, але трапляються винят-

ки – до 600 чи 800 г. Трапляється майже у всіх країнах Європи, окрім Південної.

Густера або тарань (*чув, що в Чорнобильському районі таранюю називають рибу, висушену в гарячій печі, її «таранять», – С.П.*) – ледача, як і лящ. І трапляється там, де й лящ, тримається берегів, особливо у вітряну погоду, де бере поживу таку ж, як і лящ. Навесні і восени водиться надзвичайно густими зграями, звідки і назва, коли восени повертається з верхів'їв на зимівлю, залягає в ями і в одній тоні (*місце для заведення невода, – С.П.*) можна налічити до 30 тисяч.

Нереститься гучно після ляща в трав'янистих мілинах, парні плавці стають червонішими, змінюється і колір луски, стає необережною, тоді її можна ловити руками, а волочком – пудами, в середнього розміру самки налічують більше 100 тисяч ікринок. Смачна в юшці, кажуть, що велика густера смачніша підлящика.

Після нересту гарно ловиться на вудку, на черв'ячка з дна, поплавець йде вбік, і часто підсікається сама, одна з набридливих риб, ловити з принадою – справжня кара для рибалки. В Німеччині ловлять на хліб з медом, взимку клювання звичайне – спочатку смакає, потім притоплює, одна з найкращих насадок для хижаків.

ГІРЧАК

Маловідома невелика рибка, як і її життя, схожа на карасика, самці в нерест –яскраві. Зазвичай її багато в Польщі, в південно-західних губерніях і в Україні (*Автор вжив саме це слово, Україна, – С.П.*), у річках Ворсклі, Трубежі, Горині, Сулі, Удаї, Сеймі, Пслі та інших. Живиться рослинною їжею, очевидно, м'ясо гіркувате, звідси й назви – гіркушка, гірчиця, вільшанка (*чи не звідси назва українських населених пунктів, яку пов'язують з вільхою, – Вільшана, Вільшанка тощо? – С.П.*). Під час нересту самці – яскраві, а самочки мають спеціальну 5-сантиметрову червонясту трубку, яйцехід, надзвичайно живучі, навіть в слабкій горілці живуть кілька хвилин (*ну й експерименти! – С.П.*). На вудку клює зрідка (*в нашому дитинстві це була рибка для початківців, дійсно, підсікти важко, – С.П.*). В Україні гірчака інколи вживають у борщ («Україна» і «борщ» – слова Автора, – С.П.), попередньо вичавивши нутроці, черевце тріскає – пукає, звідси і назва – пукас, французькою *reteuse* (*пе..дун, погодьтесь, таки французькою звучить вшшуканіше, – С.П.*). Як наживка не годиться, на неї хижаки клюють неохоче.

КРАСНОПІРКА

Її плутають з пліткою, але краснопірка живучіша, гарніша і не слизиста, окрім того її рот з жовтуватими губами спрямований вгору і вона має гостре випираюче ребро на черевці, червоні і червонясті плавці, золотисту луску, помаранчеві з червоною плямою очі, спинний плавник починається не над черевцевим, а позаду. Великі екземпляри – темніші, взагалі не такі гарні, як в Європі, де живе майже всюди.

Малоцінна риба, сягає понад 24 см і 400 г, зрідка трапляються і більші екземпляри (сучасні дані відрізняються: довжина до 30 см, вага до 600 г, іноді до 1 кг, очевидно, внаслідок зарегульованості Дніпра і зміни кормової бази, – С.П.).

Тримається тихої води, проточних озер з очеретами і травою, досить осіла і ледякувата, бо їсть рослину і частково тваринну їжу, від чого м'ясо гіркувате (Автор неодноразово вказує на погані смакові властивості деяких поширених тоді риб: гіркуваті або нудотні. Можливо, на смак впливала екологія, а саме неконтрольовані і масові скиди у водойми продуктів життєдіяльності свійських тварин, корів, свиней, овець і коней, яких було в рази більше за людей. Тобто, місцями вода була насичена сечовиною, а про водоочисні заходи навіть не здогадувалися, бо перша каналізація серед великих міст імперії з'явилася в Києві наприкінці 19-го століття, – С.П.).

Зимує на глибинах, але влітку переважно плаває в пів води або й вище, де є трава, бо любить грітися, хоча найбільша вдень тримається дна.

Полюблює обсмоктувати нижню частину латаття, тому чути плямкання, яке часто видає і впіймана краснопірка.

Нерест пізній і тихий, в очеретах і траві, одночасно з карасем і лином, при температурі води + 15 С°. Самка вагою 400 г має до 100 тисяч ікринок, але багато з них гине, тому зграйки – молоді, нечисленні, за рік малеча досягає 4 см, а дворічна – 9 см. Молодняк ймовірно зимує в очеретах, переважно на глибині, тоді не клює, а при задусі піднімається, тоді краснопірку ловлять у великій кількості (мабуть, вважають, що рятують, – С.П.).

На вудку краснопірку ловити цікавіше, ніж плітку, вудлище – довге і тонке, волосін тонка, з 4 волосин або шовкова, повідок – з відбірних кінських волосин, поплавець – найлегший, з голки дикобраза або кори осокара. Наживка навесні – черв'ячки, влітку – хліб або парене жито. В спеку – на муху без грузила, або коника, під осінь знову – з дна на черв'яка, ракові шийки або зелені водорості, а якщо голодна, то і на шматочки риби чи мурашині яйця.

Найкраще ловити в траві і вікнах між очеретами з берега, впіймавши десяток-другий – переходять, але навесні і восени можна багато впіймати і на одному місці. Принада майже не потрібна, але хлібних крихт потроху підсипати можна. Клювання краснопірки дуже чітке. Дрібна щипає наживку, а більша відразу ковтає, при цьому губи у неї слабкі. Поплавець пірнає і зразу йде вбік, але на малій глибині вона клює як уклейка, тільки чіткіше. Велику рибу, вагою 400 г, треба поводити два – три кола і підхоплювати сачком, бо сильно б'ється на гачку. Коли кидаєш в садок, вона часто робить сальто-мортале і падає повз. Гарна наживка для хижака, але якнайдалі від трави, бо заплутається.

ПЛІТКА

Навряд є поширеніша і численніша риба. Плітка водиться практично всюди. Схожа на краснопірку, але не така гарна, хоча біля Києва зустрічається плітка з червоними плавцями. Каспійська плітка (вобла) і азовська (тараня) *(тобто – тараня, це українська риба і назва, морська азовська плітка або живе в річках басейну Азовського моря – С.П.)* дещо відрізняються від річкової. Зазвичай плітка не перевищує 30 см і 600 г. В морях, зокрема Чорному *(мабуть її теж потрібно називати таранею, як і азовську, – С.П.)*, плітка ще більша, а в багатих їжею озерах виростає до 50 см і 2,5 кг.

Дуже невибаглива до умов проживання, уникає холодної води, любить тиху і чисту, з не дуже замуленим дном. Після скресання криги тримається берегів, потім піднімається річками, але не далеко, після нересту тримається біля трави в затоках, біля надводних споруд, містків тощо. В спеку перебуває глибше, ніж краснопірка, ховається вище дна на 9 – 18 см. Головна їжа – ниткові зелені водорості, але вживає і молодняк інших риб, метеликів-ододенок, личинок і мотиля, яких шукає зграями, коли зелень відходить.

Тримається берегів, ховаючись від окуня, але дорослі тримаються глибин, де є водорості, які обумовлюють цвітіння води. Де є плітка, завжди є і хижак. Зимує в ямах, збираючись у великі, щільні зграї, де її ловлять драчками *(Автор навіть не зауважує, що це – браконьєрство, – С.П.)*, але в сплячку не впадає, харчується у відлигу, виходячи на мілину, туди ж виходить з настанням тепла. Нереститься після повернення річок в межень, в руслах, але в Дніпрі навряд чи встигає відтертись до розливу, перед нерестом за 2 тижні самець покривається висипом. Плітка треться величезними зграями з тисяч і десятків тисяч особин, на півдні все не так гучно і масштабно, але нічого не боїться, хоча і не клює, зате її можна ловити руками,

зайшовши у воду. Ікра м'яка і зеленувата, тримається на будь-яких підводних рослинах, камінні, гілках, мохові, в якому нагадує мініатюрні грона, прокльовується через 7–10 днів, тоді мальків цілі хмари, які ховаються в очеретах і траві, звідки виходять по мірі зростання. Їсть і блюкає цілодобово і до пізньої осені, це знають всі, хто виходить лучити рибу (*Від слова «лук», зброя, з якої рибу били стрілами? Або приманювати в мережі та павуки на світло, на лучину – смолоскип по-нашому, – С.П.*)

За наявності їжі протягом року – півтора виростає до 600 г, але зазвичай довжина однорічної – 9 см.

Плітка не має промислового значення і слугує їжею для бідняків, а для власників ставків (*нині орендари, – С.П.*) становить інтерес як їжа для хижаків, хоча за інтенсивного господарювання плітку варто замінити на коропів.

Зазначу, що в дельті Волги щороку виловлюють до 350 млн. штук, або 3 млн. пудів вобли, тому кількість добутої тарані, так званої азово-чорноморської плітки має бути ще значнішою. Ця таранька нагадує плітку, але це лише чорноморський різновид звичайної плітки, як вобла – каспійська, але тараня більша за воблу – до 35 см і 1,5 кг.

Основні місця перебування тарані – Чорне і Азовське моря, де її більше, в усякому разі вилови значніші. На нерест входить в річки, але не високо, в Дніпрі лише до порогів, біля Катеринослава (*тепер м. Дніпро, – С.П.*) трапляється лише зрідка. Під час нересту покривається шлюбними наростами, які шкіру босоногого можуть роздерти до крові, до того ж у неї напухають ніс, губи і плавці. Основне ловіння відбувається під час ходу на нерест, коли вона йде протягом місяця величезними і довжелезними зграями в річкові очерети і трави. Маси риби такі великі, що у вузьких місцях важко плисти човном, а на мілинах шумить, як пароплав. Коли риба гине, її так багато, що птахи викльовують лише очі (*нам просто не віриться у такі цифри, але ж Автор все це бачив на власні очі, або брав інформацію з достовірних джерел, не раз переконувався в справедливості почутого, – С.П.*). В цей час в гирлі Кубані її виловлюють 40 і навіть 60 млн. штук, в Дніпро вона входить в меншій кількості, а в Дністрі і Бузі вилов незначний. Ловіння здійснюється великими неводами, за раз вдається взяти по кілька тисяч і навіть десятків тисяч цієї риби, ловити успішно можна і восени, коли вона знову піднімається в річки, але в морі ловиться винятково влітку і восени. 9/10 тарані солиться і в'ялиться, і вона за якістю краща каспійської вобли. Після нересту вобла втрачає весь жир, голова стає товщою за тіло вдвічі (*варто запам'ятати такі цікаву відмінність української тарані від російської вобли, бо інколи доводилося бачити сушено-в'ялену рибу, у якої є лише голова і хвіст, це вобла! – С.П.*)

Вудіння плітки не користується увагою, але це не заслужено, бо ввіймати її важко навіть досвідченим рибалкам. Але вона становить більшість риби, тому інколи в річках біля великих міст її ловлять до 500 пудів на вудки. В Англії ловіння плітки має своїх прихильників.

Плітка чутлива до змін погоди і ловиться на різних глибинах, хоч і на поверхні, клювання примхливе. На донки ловиться лише зрідка, тому краще ловити на найлегші вудки, краще з тростини (*чи не японський бамбук? – С.П.*), головне – наживка. Англійці і навіть деякі наші ловлять її на вудку з котушкою заради можливості використовувати маленькі гачки і кінський волос для повідка, але морочитися кілька хвилин з такою рибою навіть смішно. Але якщо ловите без котушки, то раціональніше ловити плітку на не шовкову, а триволосяну волосінь, яка розтягується і заміняє котушку до деякої міри, а головне, дозволяє чіпляти дрібні гачки і маленьку наживку, бо з більших гачків вона зривається. Не варто ловити і ноттінгемським способом, закидати поплавця на 36 м, бо його погано видно. Плітку лише зрідка ловлять на кілька вудок, бо вудку треба постійно тримати в руці і бути готовим до підсікання. Гачки можуть бути англійські, але їх важко дістати, тому краще бронзовані з відігнутих вушком, для повідка беруть найтоншу, тягнуту жилку, з якої зідрано верхній покрив, або в дві волосини, головне – непомітність.

Грузило – з кількох дробинок, більші – далі від гачка, можна і смужки свинцю, які обгортають навколо ліски трубкою або спіралькою.

Поплавець має сидіти у воді вертикально і якомога глибше, краще пір'яні або з голки дикобраза, можна і з сухого очерету чи куги, вони чутливіші, але не такі практичні.

Обов'язково потрібна принада до ловіння або привада під час, бо ця риба не голодна. Краще принаду кидати в мішечках або бляшанках з отворами. Принада – це коли кілька пригорщ, а одна – це підгодівля, можна з пахучими речовинами. Принаджувати треба за 2 – 3 дні вранці і ввечері, а перед риболовлею кидати підгодівлю, гарна для цього макуха лляна і конопляна (*про соняшникову навіть не згадується, бо це українська прерогатива, – С.П.*), деякі використовують пресовані плиточки на крохмалі чи клейстері, але потрібно уникати загодовування риби. На течії принада краща з мурашиних яець чи мотиля, яких риба наїдається не так швидко, але варто все замішувати з глиною або мулом, тоді не так дістає дрібнота. Основні рослинні наживки – хліб, парені зерна, ниткові зелені водорості – «зелень», а тваринні – опариш, мотиль, черв'яки, мурашині яйця, мухи, дрібні коники, ракові шийки і клешні. Хліб – краще чорний, з ароматними приправами, плітка дуже вередлива і випльовує наживку до підсікання. Радять хліб підсолювати і підсмажувати з салом (*ну це вже точно український рецепт, – С.П.*), інколи хліб замішують на риб'ячому слизу або вмісту

шлунків, відомо, що вся риба любить червоне, тому хліб можна фарбувати суриком. Гарна наживка з перлової крупи, непогана із зеленого молодого горошку або сочевиці, але про неї ніхто не знає. «Зелень» зв'язують пучком з петелькою, кінці обрізають, але не менше 4 см, і на ніяку наживку влітку плітка не ловиться краще, ніж на цю, мабуть, для риби це і ліки від паразитів (*рибалкам варто спробувати таку традиційну наживку із зелених ниткових водоростів, адже Автор наполягає на її майже безвідомості, – С.П.*).

Клювання плітки – непостійне. То клює, то ні, і безпричинно. Важливо знайти потрібну глибину, навіть 4 см мають значення, хоча поряд стоїть зграя. Найкраща глибина – 1,5 – 2 м біля трави в похмуру погоду. Плітка клює вскрай нерішуче, бо смакує оригінально – забирає в рот і випльовує по кілька разів дуже швидко, від чого поплавець лише тремтить, буває, лягає і пірнає, на течії хапає чіткіше, відразу, але здається, що поплавець зачіпається, тому поспішати не потрібно, але треба пристосуватися до клювання.

Зимове клювання плітки дуже відрізняється від літнього і нагадує йоржове. Впіймана плітка енергійно тріпочеться на гачку, але швидко затихає і впливає, як лящ, тому треба дати ковтнути повітря, тоді вона ніби дерев'яніє.

ВИРОЗУБ

Рідкісна риба, і більшість рибалок у нас (*у них, в центральній росії, – С.П.*) про неї навіть не чула. Очевидно, вирозуб (*або вирезуб, – С.П.*) має досить вузьке поширення і трапляється лише в річках Чорного і Азовського басейнів та в кавказьких річках Каспія, де, мабуть, і є його батьківщина. Полюбає холодну і швидку воду Дністра і Бугу, рідше трапляється в Дніпрі, особливо вище порогів. Знають його в Стирі, Горині, Прип'яті, Десні, Сулі, Пслі, Березині, Свіслочі, Іпуті і Ясельді, Сіверському Донці, Осколі.

Вирозуб тулубом схожий на язя і головня, але від коропових відрізняється ніби загнутим величезним хвостовим плавцем і міцними глотковими зубами, звідси і назва, дрібнішою лускою, спіральним плавальним міхуром, білим черевцем. Зазвичай виростають до 45 – 60 см, зрідка до 70, і 6, інколи до 8 кг. Про його життя майже нічого не відомо, мабуть, переважно водиться в морях і в річці заходить восени зимувати і навесні відкладати ікру. Відомо лише те, що з кожним роком його все меншає. Біля Лисичанська Бахмутського повіту, де млини (*водяні, греблі, – С.П.*) не перегороджують річку, вирозуби ловляться лише навесні. Мабуть, він заходить в річки з повеннями, тримається на глибинах і вирах, під кручами, де є каміння і вода

кипить, там третється і шукає їжу, ховаючись від сіток і неводів (тоді здогадувалися, що сітками в нерест вибивають рибу, але ніхто не кався, – С.П.) біля впадаючих річечок з джерелами. Але туди, де є люди, він ніколи не виходить вдень.

Під час нересту, в травні, черевце стає червонуватим, голова вкривається перламутровими наростами, які потім зникають. Він любить нереститися в протоках зруйнованих гребель, тоді його і б'ють остями і навіть стріляють з рушниць (вражаючі приклади браконьєрства! – С.П.). Їсть молюсків і слизняків, не проти галушки з пшеничного тіста (автор вживає саме це українське слово – галушки, як казали тоді на території сучасного Донбасу, бо в протилежному випадку сказав би «на шматочок тіста», – С.П.), черв'яка і ракової шийки, але чи клює на живця – невідомо, мабуть, риби не їсть.

Це одна з найлякливіших і обережних риб. Якщо злякають, не виходить з-під каміння по пів доби і не повертається туди, блукає ночами, мало хто похвалиться, що впіймав десяток за сезон. Дужчий і швидший за коропа вдвічі.

Клює на м'ясо, черв'яка, молюски, галушку, ракову шийку, найкраще – на м'ясо молюска, саме на таку наживку ловиться в Сіверському Донці. Місця для риболовлі обирають глухі, біля каміння і вирів.

Вирозуба принаджують під вечір щодня або через день м'ясом молюсків або шматочками пшеничного тіста, змішаного з таким м'ясом, 3 – 4 десятків молюсків для одного закидання досить, але м'ясо без тіста принаджує раків та іншу рибу, які іноді змушують міняти місце.

Вудки – як і на коропа, з довшою волосінню, більше двох не потрібно, найкращий час – світанок і тиха ніч, потрібно зберігати тишу і бути щосекунди готовим до підсікання, він клює швидко і надійно, поплавець нахилиться і пірнає. Після цього ліску потрібно тримати натягнутою, не давати рибі вільного ходу, вона довго не втомлюється. М'ясо – біле, ніжне, без дрібних кісток, під білим соусом – особливо смачне.

В каспійських кавказьких і особливо персидських річках вирозуб або кутум ловиться у величезних кількостях, в 50-тих роках (19-го ст. – С.П.) в річці Перибазарі ловилося до мільйона штук. Місцеві рибалки принаджують його блискучими камінцями, які, мабуть, сприймаються як молюски.

ГОЛОВЕНЬ

Від інших коропових відрізняється широколобою головою, майже циліндричним тулубом і великою лускою, схожий на яльця і язя. Спина – темно-зелена, боки – сріблясті з жовтизною, нижні плавці – помаранчеві, спинне і хвостове пера – темно-сині, очі – із зеленими плямами. Живе всюю

ди, окрім Півночі, в морях не буває, але в кримських річках – поширеніший, ніж інші риби. Великих річок уникає, не терпить мулу і твані, полюбляє піщане дно і перекати, де нереститься, нерідко досягає 4 кг, є і по 6 – 8 кг, але трапляються гіганти, наприклад, в річці Ірпінь Київської губернії бачили зграю головнів, де більшість в довжину була 90 – 110 см і вагою – 20 – 24 кг, але це, здається, перебільшення (рибалки – вони такі в усі часи. Але мені 2014 року розповідали, що в річечці Коноплянці поблизу Кіровограда, теперішнього Кропивницького, павуком виловили понад два десятки кілограмових коропів. Оповідачу подарували кілька штук, бо не вміщалися в мотоциклетний причіп, – С.П.), бо метрові рибини не можуть важити більше 16 кг, а їх вік перевищувати 18 років.

Те, що риби ростуть все життя, робить їх розведення вигіднішим за тваринництво, китайці це зрозуміли давно, але лише в ставках, бо в річках приватного підприємництва бути не може (помилявся Автор, нині приватизують цілі ділянки річок, в Україні також, – С.П.).

Нерестяться, коли вода після повені світліє, ікра – як макове зерня, до мільйона штук, але більшість ікри гине, а молок інколи буває скільки, що вода біліє. Після нересту залягають в ями і тиждень хворіють, потім настає жор, тримаються поблизу кущів, з яких падають хрущі. В теплу погоду плавають по поверхні, в холод опускаються на дно, вітер виганяє їх на течію, де очікують на поживу, їдять і вночі, але на глибинах, перед грозою активізуються і жадібно нападають на раків, які в цей час виходять з нірок. Підходять до брудних потічків, в Москві охоче підходять до труб, звідки ллється різна бридота, хоча через фабрики і заводи кількість головнів зменшується (характеристика екології в ті часи, але Автор розуміє причинно-наслідковий зв'язок між промисловим забрудненням і зменшенням поголів'я риб, – С.П.).

Головень обережний з рибалками, але якщо їх немає, ця риба необережна і жадібна, бо всеїдна – вживає рослинну і тваринну їжу, навіть рибу, мишей і пацюків, але хижакості стає, коли досягає 800 г. Основна їжа – раки, черв'яки з берегів, хрущі, коники, жаби, мальки, особливо пічкури, на яких він робить облави на перекатах. На зиму впадають в напівсплячку в ямах, їдять тільки у відлиги, тому ловляться на вудку і взимку у місцях, де немає криги.

На поверхні головні кидаються на все, що падає, особливо дрібні, а великі їх проганяють і навіть забирають їжу, хоча невідомі предмети, кинуті на середині річки, змушують їх звертати вбік, але біля берега обережність зникає. Дорогою вони часто риють дно, на що вказують хмарки каламуті.

Хмари мальків головнів бувають величезними, але швидко знищуються птахами, більшими рибами і самими головнями, зносяться течією і гинуть на шлюзах. За рік доростають до 18 см і 100 г. В мережі потрапляють зрідка, бо живуть на мілинах, тому більше ловляться любителями на вудки, а не промисловиками.

Наживки – різні залежно від пори року, краще ловити після дощів вдень з берега, із-за кущів, щоб риба не бачила навіть тіні, гачки великі. Розтин показує, що риба їсть в певну пору року.

Принаду вживають зрідка, але це єдиний засіб не залишитися без здобичі. Принаджують рибу хлібом, пареним зерном і різними макухами з ароматом, а найкраща підгодівля перед риболовлю – мурашині яйця, висівки, за кордоном вживають згорнуту кров в марлі або вимочену в крові губку, вона приваблює рибу, але їсти нічого. Великих головнів приваблює боротьба за їжу менших, підходить він і на скаламучену воду.

Головень клює відразу і різко, може вкрасти вудку, особливо донку, але після виважування однієї риби зграя тікає, і потрібно чекати наступну, якщо не затримати їх смачною принадою. Перед новою наживкою зграя зупиняється і чекає, доки знайдеться сміливець. Навесні найкраща наживка – земляний черв'як, глиста, виповзки, хоча не всюди, взагалі всі види черв'яків і личинок; п'явки навіть сушені; хрущі, які дуже розплodжуються з третього на четвертий рік; влітку – раки; восени – жаби і живці.

Підсікати слід сильно, головень зривається зрідка, частіше рве волосінь, хоча і не так упирається, як короп. Головень часто дуріє і йде на човен, аж упирається лобом, тоді його вихоплюють з води сачком або руками, але вдень йде під човна і рве ліску, якщо немає катушки (*видно, що Авторкові добре відомі переваги західного спорядження, зокрема катушки, він намагається популяризувати її, часто називає ноттінгемською, – С.П.*).

На Москві-ріці головня ловлять на чорного таргана, волохату гусінь, м'ясну муху (*бридко, але це традиційні домашні комахи у московитів, про яких складено пісні, – С. П.*). Хруща насаджують через грудний щиток, щоб жало гачка виходило ззаду комахи, головень охоче хапає жука, коли той пливе над дном. Можна прив'язувати гачок біля голови хруща, підсічений головень випльовує жука, тому на одну наживку можна спіймати кількох, особливо після заходу сонця. Якщо хрущ хлібний, беруть по два – три. Англійці застосовують штучних жуків з гуми, бо не хочуть марудитися з живими, але у нас це не заведено, бо штучні наживки тонуть, тому можна ловити лише на течії.

Поплавця головень боїться, тому застосовують притоплені поплавці, заповнюючи їх свинцем, можна з бузинової палички, без серцевини з дробинками, заткнувши кінці, тоді він має визирати з води на 0,6 см. Місце для риболовлі треба обирати під кущами, краще кілька, глибиною понад 1,5 м, поряд кладуть фальшиву вудку-палицю, щоб привчити рибу. Принаджують 6–7 днів з десятої ранку, порція – 600 г макухи і два десятки жуків, можна брати англійські складні вудлища з кільцями, але довге виважування відлякує рибу, тому треба швидко витягувати на товсті і міцні шнури, з кількох жилок шовку. Клювання триває з 10-ї до 18-ї години з перервами, рибалка закидає вудку на колінах, пригнувшись, потім підсипає підгодівлю і не зво-

дять очей з поплавця. Спочатку наживку смакає молодняк, потім підходить велика риба, і поплавець раптово зникає, риба може вирвати вудилище, але після виважування клювання припиняється, треба міняти місце. Замість жука можна прив'язувати підсмажену макуху. Влітку можна наживляти хліб, ягоди, сир, зелень, п'явку, вугра, тобто сальника – велику білу личинку, а головне – рака. На хліб головень ловиться в населених пунктах, краще на донку або без поплавця, хліб змішують з швейцарським або зеленим сиром, на півдні (*Україна, – С.П.*) ловлять на галушку і пшеничне тісто (*Автор вжив українські слова, – С.П.*), на горох. Дрібну наживку бере погано, можна на зелень нижче перекатів, на кабак, в Німеччині ловлять на дрібну недоварену картоплю, а в Західній Європі на ягоди, зокрема на вишню, там рибу до ягід привчили, а у нас це не знають. Влітку, в сінокіс, ловлять на коників, яких можна обережно підводити до головня або плавом з човнів або дубів (*давня українська назва човна, яку Автор чув у нас, – С.П.*), на поверхні, без грузила і поплавця, для чого змащують волосінь салом, щоб не тонула, борти човна прикривати повстю чи шкірою, дно – травою, щоб не стукати, сидіти слід зігнувшись, перезакидувати часто, головень хапає коника в момент падіння, тоді і підсікати, часто коника зривають, це помітно по деякій легкості в руці. Така риболовля цікава, але складна, особливо без гребця-помічника, який вправно реагує на ситуацію, тримаючи човна.

Добре ловити в вітер, коли головень не дуже обережний, вітер допомагає закидати наживку – білого метелика, причому на штучних бере гірше.

Восени в Європі головня ловлять на сир, кров, варену яловичину і печінку, баранячі мізки, білі вишкарки, копчену ковбасу, кендюх, курячі кишки, жабку і живця або штучну рибку. Свіжу кров наливають на денце відра і змішують із сіллю, потім згорнуту кров кладуть під прес на 12 – 15 годин і вибирають найбільші згустки, але вони на гачку тендітні, легко збиваються, хоча головень хапає кров ще до дна.

У нас ловлять на живця, яких головень з'їдає багато, в одному знайшли десяток свіжих, окрім багатьох вже перетравлених. На гачок насаджувати два пічкурі, бо головень хапає з хвоста і часто надкушує. Кажуть, що ловлять на око солоного оселедця, мабуть, тому, що любить сіль, у верхі теж кладуть шматок оселедця.

РАК

(У Автора окремої статті про раків немає, а дарма. Тому довелося збирати по всій книзі, – С.П.).

Рак слугує для коропових чи не основною наживкою, як цілий, так і частини без панцира, деякі рибалки іншої наживки не визнають.

Річкових раків існує декілька видів, які мало різняться, але всі не люблять застоюної, теплої і зіпсованої води. Самці – довші, у них довші клешні, вуса і вужчий хвіст.

Навесні раки виходять з зимового ступору, але трапляються лише тоді, коли річка входить в береги, в цей час рачихи вже з яйцями – близько сотні штук на нижній поверхні хвоста. Раченята вилуплюються в травні і живуть на тілі матері два тижні, потім поступово покидають її, але при небезпеці збираються знову під хвостом. В червні їх уже можна знайти під камінням.

Линяти раки починають у травні, коли колоситься жито, цей процес триває все літо. Кожній особині на це потрібно тижнів зо два, спочатку линяють дрібні самці, потім більші, самки – на місяць пізніше, коли виведуться раченята.

Линяють з панцира на головогрудях, який піднімається і скидається через голову, потім тріскається шкаралупа на хвості, рак лягає на спину і знімає її клешнями і ніжками, найдовше і найболючіше лущаться клешні. Новий рак вкритий ніжною синюватою шкіркою і тиждень не виходить з нори, доки не затвердіє. Викопані хвостом за роки в підходящому ґрунті нори доходять до 35 і навіть 70 см, є навіть дугоподібні з двома виходами, але в міцному ґрунті нори маленькі, в них не сховати тулуба.

Рак живе не один десяток років і росте повільно, але якщо годувати їх в корзинах у проточній воді, то за 2 – 3 місяці середні раки перетворюються на гігантів. Вони всеїдні, переважно харчуються трупами тварин у воді, здебільшого ночами. У рака добре чуття, але поганий зір, коли є небезпека, він ховається і виставляє клешні, якими інколи хапає мальків. Восени раки ніби паруються і ховаються парами в нірках, очевидно, не їдять всю зиму. Голодних раків, які не линяли або перелиняли, ловити легко (*нині це заборонено, – С.П.*), вони йдуть і вдень на будь-яку приманку, часто потрапляють у верші, але найкраще ловити раколовками. Це неглибокий сачок на дротяному або дерев'яному обручі, але дерев'яний треба притоплювати, діаметром більше 36 см на мотузці з довгою палицею, на обруч у центрі кріпиться за допомогою дроту чи перекладинки наживка, чим пахучіша, тим краще. Дротяний обруч має лежати на дні, а палиця втикається в берег, іноді у дно. Коли підняти снаряд, раки падають у сітку, інколи більше десятка. (*Очевидно, така кількість раків у ті часи обумовлюється надлишком тваринної їжі у вигляді трупів свійських і диких тварин і птахів – коней, свиней, корів, овець тощо, та рослинної їжі, зерна, яке потрапляло у воду після жнив чи при транспортуванні баржами, – С.П.*)

Найлегше раків ловити на шматок м'яса чи печінки на мотузці, раки чіпляються, і перед поверхнею їх потрібно підхоплювати сачком, кажуть, що гарно ловити на обідрану жабу (*сподіваюся, обідрану мертвою, – С.П.*). Восени можна ловити самців на самок. Прив'язану самку біля нори самець

міцно обхоплює і не відпускає навіть в повітрі, можна ловити і тоді, коли самці, б'ючись, зчепляться, залишається підхопити суперників сачком. Раки, які щойно полиняли, найкраща наживка, але їх потрібно добувати в норах, щупаючи в тиху погоду після сходу і заходу сонця, йдучи проти течії, враховуючи, що буває два виходи, один прикривають ногою. Брати рака в норі потрібно під черевце, щоб не наколотися на лобовий шип. Дехто кладе перед корою рядно чи дошки, притиснуте камінням, раки збираються під цим сховком, звідки їх обережно і дістають.

Зручніше купувати чи відбирати раків в шкаралупі і тримати їх в корзинах на течії, готового до линяння рака впізнають по легкості зняття шкаралупи з відламаной клешні. За відсутності таких недолупків (*авторське українське слово, похідне від нашого «вилупок»?* – С.П.), доводиться вживати хвості і клешні великих раків, попередньо знявши панцир, потримавши у воді, щоб м'ясо зміцніло. Щоб легше зняти панцир, рака обливають окропом і кидають в холодну воду або кладуть в оцет, який розм'якшує. Риба буде клювати і на консерви з ракових шийок, які продаються в гастрономічних магазинах. Раки довго живуть в кормі човна, ще довше в корзинах, перекладених білим мохом або кропивою. На кризі в корзинах жорсткі раки живуть місяць і більше, м'які – три тижні, якщо сидять окремо. Ловіння на раків починається з їх линькою, коли велика риба тримається на світанку виключно біля ракових нір і, як потепліє вода, йде на глибину. На рака клює більшість риб. Шийку ділять на кілька частин або насаджують цілу, а на велику рибу – кілька хвостів, найкраще ловити на вилупка (*вжито українське слово, – С.П.*), щойно полинялого рака або раків з молодою шкірою, але облупити їх складно. Лапки і клешні обривають на приманку, а облуплені клешні годяться для дрібноти. Насаджують по-різному, зручніше – на два гачки, за хвіст і біля задньої пари ніг.

Відомо, що в ставках риба на рака клює гірше, ніж в річках, а вдень клює гірше там, де багато раків, вона не голодна. На довге вудлище з поплавцем на цілого рака ловлять зрідка, лише на клешні і шийки, але буває успішно, коли з поплавцем пускають рака на відстані 13–18 см над дном. В вертикальну натяжку без поплавця ловлять на великих глибинах, вудлище кладуть впоперек човна. На рака ловлять поблизу нірок на 2 – 3 вудки, які прив'язують або втикають в берег, бо риба сама підсікається і краде вудлища або рве снасті, тому вночі використовують товсту волосінь.

ЄЛЕЦЬ, АБО ЯЛЕЦЬ

Поширена зграйна рибка, схожа на головня, але вужча і срібніша, як уклейка, і така ж спритна і поверхнева, спинка – темно-сіро-голубувата, виростає до 200 г. Вага подвоюється щороку – 25, 50, 100, 200 г. Полюбляє чисту і прохолодну воду, після повені шукає чистішу, тоді його ловлять дрібними сітками десятками пудів, на зиму відходить на глибину. Живиться мотилем і комарами, одноденками, в Дніпрі – личинками комах, але не гребує і рослинними залишками, зеленими водоростями, ікром інших риб.

Любителів вудити єльця не так багато, бо вимагає вміння і постійного перезакидування та уваги, це азартне заняття, але умільці з кінця літа і на початку осені ловлять на вудку ледь не пудами, а інші не здатні впіймати і десяток, бо ті, хто звик до ставкового клювання і підсікання, тут ганьбляться. Вудка і оснастка мають бути найлегшими, англійські з котушкою навіть зайві (*вияв квасного патріотизму Автора, мовляв, і без англійців розберемося, бюджетне, так би мовити, рибальство теж забезпечує результат, – С.П.*). Принада не потрібна, але підгодовувати необхідно, найкраще – сиром, змішаним з висівками і борошном в бляшанках чи торбинках.

Наживка – мотиль, мурашині яйця, опариш, шматочки черв'яків, ниткові водорості, мухи, хліб. Якщо клює, то надійно, лише встигай підсікати і знімати хоч і на два гачки, але клювання непостійне, залежить від погоди і наживок.

ЯЗЬ, АБО В'ЯЗЬ

(Автор відводить для в'язя чи не найбільше сторінок книги, майже 50. Очевидно тоді ця риба була поширеною, чого тепер сказати не можна, більшість рибалок її і не бачила. На це є свої причини – браконьєрство і зарегульованість річок греблями ГЕС, – С.П.)

Одна з найвідоміших риб, гарна, схожа на головня, але голова коротша і вужча, малий косий рот, товсте тіло, яке навесні набуває металевого блиску, голова і щоки або зяберні кришки золотисті, на сонці кольори міняються до срібно-золотих, нижні плавці ніби пофарбовані кіновар'ю (*кіновар, або цинобра – мінерал з червоно-кривавими плямами на зламі, сульфід ртуті, один з найдавніших природних барвників, «кров дракона», токсичний, – С.П.*) інколи спинний і хвостовий теж, око зеленкувато-жовте з темною плямою вгорі.

Належить до великих коропових, зазвичай довжина 35 – 53 см, вага 2 – 2,8 кг, зрідка 4, але трапляються гіганти по 6 і навіть 8 кг. Великі в'язі трапляються в невеликих річках Київської губернії (у 1708 – 1727 роках до складу входили Київ, Чернігів, Суми, Брянськ, Курськ, Орел, Белгород, пізніше це територія сучасних Київської, Черкаської, Чернігівської, Полтавської, Вінницької областей, тобто навіть московити визнавали частини нинішньої рф – Курщину, Орловищину і Білгородщину – Україною через національний склад місцевого населення, – С.П.).

Широко поширений в Європі, окрім південно-західної частини і півночі. Здається, не водиться в Дністрі, взагалі полюбляє глибокі невеликі річки з тихою течією, деякі річки навіть називають в'язевими, можливо, перебуває в антагонізмі з головнем, витісняючи його, має більше промислове і спортивне значення, витривалий до бруду і температури води, на вудку ловиться майже цілорічно, окрім лютих морозів, не спить взимку. Піднімається вгору річками на нерест у притоки і менші річки чи не раніше від щуки, може перестрибувати перешкоди висотою 70 см.

В'язі на нерест ідуть тисячними рунами (руно – шерсть овеча, тут – у значенні «густа зграя», можливо, як овеча отара, тісно? – С.П.), великі рухаються сотнями, а ще більші – лише десятками. Під час нересту в'язі втрачають обережність і стають здобиччю рибалок з їхніми сітками (чи не через браконьєрство в давнину ця риба нині дуже рідкісна? – С.П.). Ікра схожа на ікру інших коропових, в однієї самки буває до 70 тисяч штук, але молодняк гине від повеней більше, ніж від хижаків.

Виростає швидко, до 100 г за перший рік, дворічні мають вже 500 г, але потім ріст уповільнюється; в чотири роки – 1 кг, в п'ять – до 1,4 кг, а ті, що тягнуть на 3 – 4 кг, прожили 15 – 20 років.

В'язь буває біля скидів фарби з фабрик і заводів, навіть смердючих, можливо, вони нешкідливі, бо йому не шкодить навіть нафта, якої досить плаває в річках, лише псує м'ясо, воно тхне гасом. В'язі люблять мильну воду і в Москві плавають біля лазень, де їх виловлюють у величезній кількості (за Гіляровським, стічні води з громадських лазень Москви, які влаштовували практично на воді, були найбрудніші з усіх можливих, бруд стіків в річки неочищеним. Це про екологію та санітарію і невибагливість місцевого населення до їжі, – С.П.).

Температура води важливіша за її якість, тепла і брудна вода з вулиць (вуличні стоки були перенасичені кінською і взагалі тваринною сечовиною, бо їх було більше, ніж населення, – С.П.) – смертельна для раків і пічкурів (можливо, пічкурі в Україні зникли теж через температуру і якісь нові хімічні сполуки, ту ж агрохімію? – С.П.). Для літніх становищ обережний в'язь обирає глибокі мулисті місця або дно з уступами, де його не дістане невід, але не вживається із сазаном, який має схоже середови-

ще проживання і харчування. Вночі підходить до місць водопою тварин, особливо корів, але, здається, надає перевагу рослинній їжі. В'язі разом з іншою рибою рухаються річками за зерновими баржами, яких багато топиться, через це зерно потрапляє у воду.

В'язь дуже розумний, розумніший за сазана, але не такий обережний як лящ, тому швидко повертається на місце. Жодна риба не вміє так повертатися з рук і вистрибувати з садків, але в мороз ця здатність зникає. Він чудово чує, бачить і відчуває, тому обдурити його важко, на вудку ловиться переважно вночі або в мутній воді, тому в мережі потрапляє або в нерест, або на зимівлі *(це ще одне свідчення ставлення суспільства до охорони природи, хоча неймовірна кількість риби в ті часи, можливо, і вимагала такого підходу, щоб не трапилося перенаселення? Була і така думка, але коли людей не було, природа сама регулювала чисельність видів, тому нам залишається лише берегти крихти, які залишилися з браконьєрських часів, – С.П.)*.

В'язь через свою обережність цінний у спортивному рибальстві, яке місцями набуває майже промислового характеру, в межах великих міст на вудки за рік добувають по 300 – 400 пудів, окремі рибалки ловлять від 160 до 400 кг *(чи не рибальське перебільшення, адже Автор ці дані чув від них? Втім, це для нас здається неймовірним, бо: «раніше все було краще»., – С.П.)*. Перша категорія наживок – все рослинне, розпарені злакові і технічні зерна, хліб, каші, картопля, ниткові водорості. Друга – різні черв'яки, раки, будь-які личинки, метелики, мухи, бджоли, коники, бабки, таргани і вже потім, восени, мальки, жабки, штучні рибки та блешні.

Найкращий час вудіння – світанок, ніч, вечірні сутінки, вдень бере лише голодним, не клює, якщо бачить волосінь, але підсічений так перекидається, що часто зривається через слабкі губи, але втомлюється швидко, хоча, побачивши людину, знову опирається.

В'язю необхідна принада і підгодівля, схожа з наживкою, якщо тільки не стоїш на тракті, тобто біля різноманітних скидів і впадіння струмків, де принада дармова.

Ловіння на донні вудки успішніше, ніж з поплавцем, на який ловлять здебільшого навесні і восени, в проводку з підгодівлею на глибинах 1,5 – 3 м. Волосінь із добірного білого кінського волосу любительської роботи, жилка з 3 – 4 волосин, гачки маленькі найвищої якості, тоненький повідок, грузило з дробинок або шматочків сплющеного свинцю, згори більші, донизу менші, на повідок чіпляють «підпасок» (дробинку), який не дозволяє робити наживці великий кут з волосінню і робить підсікання надійнішим. Поплавець легкий, осокоровий, розміром як олівець, чіпляється знизу, бо так він вертикальніший у воді. Човен ставлять вздовж річки, щоб не лякати рибу, на невеликій глибині і помірній течії, попередньо ретельно вимірявши дно лотом, обов'язково рівне, без спуску.

Наживка пливе на 4 – 9 см вище дна метрів за 4 від човна. Ловіння в проводку триває 2 – 3 тижні після нересту, потім в'язі ловляться випадково, бо від'ївшись на міських відходах, вони відходять на глибини. Підгодівля проводиться мурашиними яйцями, які обливають окропом, щоб не спливали, ще краще – мурашині личинки *(очевидно, в ті часи руйнувати мурашники було звичайною справою, – С.П.)*, чудово підходить і варена перловка, але в невеликих дозах, бо риба наїдається, годяться й різноманітні макухи, але всю підгодівлю треба змішувати з глиною в кулі розміром як кулак. Їх треба кидати перед собою на 1,5 – 2 м, тоді риба буде шикуватися в чергу по течії за начинкою, туди ж кидають і наживку, але коли риба з'явилася, підгодівлю зменшують і кидають, коли клювання затихає.

Підсікати потрібно щоразу, коли поплавець починає затягувати, бо риба часто хапає наживку, коли вона піднімається, це вимагає вміння, якому не всі можуть навчитися. Ноттінгемським способом *(з котушкою, – С.П.)* можна відпускати наживку на десятки метрів, але це не практично через слабку течію, тому краще ловити на звичайну вудку метрів з 6 – 10. На течії, після дощів чи повені, можна ловити «на пробочку», яка закріплюється на волосіні, а грузило складається з дробинки, яка кріпиться високо від гачка, таким чином пробка йде далеко попереду поплавця, легко піднімає наживку разом з течією і хвилями і цим уникає зачіпань на дні, цей спосіб заміняє ноттінгемський, бо пробку видно далеко. Ноттінгемським способом практичніше ловити в Дніпрі, річці з сильною течією. Зазвичай поплавець відразу зникає, але часто в'язь обципує наживку безкарно, але впійманий довго крутиться на дні, це критична мить, але якщо він не зірвався відразу, можна витягувати. Риба йде спокійно, але перед кінцем знову впирається з останніх сил, тому можна знову відпускати, доки вона ковтне повітря, при діставанні краще не торкатися короткої волосіні. В банні дні у Москві в'язі збираються на мильну воду, де їх і ловлять на черв'яка *(санітарія, однак, і гігієна водночас, нині таке і уявити неможливо, а тоді ловити рибку в брудній і перенасиченій хвороботворними мікроорганізмами воді у москвитів вважалося нормою, – С.П.)*.

В Дніпрі біля Києва в'язів ловлять на глибині 2 – 3 м, з човнів з принадою – горохом, який застосовується і як наживка, без поплавця і грузила, в'язь цікавиться підгодівлею-горохом, яка пливе теж на поверхні, і з розгону хапає наживку, самопідсікається. Наживкою може слугувати і макуха, яка погано тримається на гачку, але в день можна впіймати до 30 кг.

Справжнє ловіння в'язів відбувається на донку, на яку потрапляє 2/3 цієї риби, переважно в річках і вночі. Вудлице коротке, закордонне – це руків'я 35 см довжиною, в яке встромлено металевий шворінь, китовий

вус або тростина (*бамбук, – С.П.*), але на них з презирством дивляться російські рибалки і називають «качалками», і дійсно, на «качалках» не відчуваєш слабого клювання (*і тут випирає типово московитська риса, презирство і зверхність до іноземного, попри технологічні переваги закордонного інструменту. А можливо, тому і презирство, що це прихована заздрість, – С.П.*).

Нині (*кінець 19-го ст., – С.П.*) підприємливі рибалки роблять руків'я довжиною 70 см з берези, клена або товстого червоного очерету, але більшість робить з ялівця. В нього вставляється китовий вус на клею і закріплюється конусною мідною гайкою, і все вудлице робиться ніби конусне. В руків'я вкручуються гачечки для намотування волосіні, а для втикання гачків намотується мотузочка з пробочкою. Прогресивні рибалки використовують катушки і чіпляють на вудлиця кільця, обов'язково стоячі, катушка дозволяє швидко змінювати довжину волосіні (*все-таки Автор намагається популяризувати західні технології, попри загальну відсталість і упереджене ставлення населення московії до всього іноземного, – С.П.*).

Більшість рибалок використовує волосінь з кінських волосин, вони не так плутаються, як шовкові, й еластичніші. Хоча шовкові і заплутуються, але вони міцніші, тільки обов'язково просмолені або натерті варом, воском чи яечним білком. Така волосінь має витримувати 8 – 16 кг мертвої ваги, гарна волосяна ліска ручної роботи краща за шовкову на риболовлі без катушки, яку заміняє еластичністю, вона має витягуватися перед розривом на $\frac{1}{4}$ довжини, тому досвідчений рибалка може на восьмиволосяний шнур витягувати рибу до 4 кг. Найкращими волосинами вважаються з відгодованого степового жеребця, кобилячі хвости не годяться. Попередньо волосини вимочують в молоці для еластичності, білі волосини – найслабші і помітніші у воді, чорна волосина – міцніша, але грубіша і для поплавцевих вудок не підходить, зате незамінна для донок. Взимку волосіні намазують салом чи вершковим маслом, а щоб ціла волосінь з кінських волосин не скручувалася, окремі ділянки скручують в протилежні сторони, потім колінця зв'язують (*це подається як приклад риболовецьких технологій 19 -го сторіччя, – С.П.*).

Гачки крупні, краще іноземні із загином або снасточки з 2 – 3 гачечків, які в більшості випадків прив'язують без повідків.

Грузила на течії важкі, на Дніпрі грузило складається з кількох лотів, форма найчастіше як рушнична або картечна куля, нерухоме, тоді наживка «грає», на відстані 22 – 27 см від гачка, можна на повідку чи петлі, але роблять і наскрізні, рухомі, як за кордоном. Зазвичай біля вудлиця на волосінь чіпляють дробинки або дзвіночки, краще сріблясті, щоб краще бачити вночі, коли зміниться кут натяжки волосіні, але звук лякає

рибу і провокує інших рибалок займати місце поряд з успішним рибалкою і проганяти від нього рибу, тому потрібно приглушувати дзвоники, заливаючи їх воском або зовсім знімати (*рибалка рибалці ворог?* – С.П.). Найкраща наживка – хліб і виповзки, яких успішно збирають вночі після дощу, присвічуючи ліхтариком, головне ухопити його ближче до нірки і обережно витягувати. В посуху місце можна поливати водою і накривати рядом або поливати землю солоним розчином чи настоянкою зелених лісових горіхів. Черв'яків можна розвести в саду, поливаючи місце помями або кізяковою рідиною.

Черв'яків можна зберігати тижнями і місяцями в прохолодному місці в щільних дерев'яних ящикках або глиняних корчагах, міцно накритих, щоб не дісталися пацюки. Землі не потрібно, вологої тим паче, краще насипати піску, який прикрити мохом чи дерном, або шматтям гнилих ряден, кухонних мочалок, змочувати молоком і несолоним бульйоном, але не надмірно, в гнилизні черви мають достатньо поживи. Хворих, розтягнутих або пухлих, потрібно негайно видаляти. Невелику кількість – до сотні – можна тримати в полотняній торбинці, вимоченій в бульйоні, молоці або конопляній олії, олія допомагає очистити черв'яків від випорожнень за кілька годин, інакше це відбувається за 2 – 3 дні. Для яскравого кольору в рядно насипають тертої цегли або червоної фарби. На риболовлю черв'яків беруть в полотняних торбинках, без землі, з мохом чи нитками з ряден; бляшанки іржавіють і нагріваються на сонці. Виповзків довжиною до 22 см найбільше в огірках і капусті.

Гнійний черв'як буває 2 видів – червоний і жовтий кільчастий, до гнійного наблизений підлистник, живе в купках старого листа, але він слабкий і кволий, зрідка трапляється рожевий, але він для риболовлі не має значення. Для донок найкращі «залізники» – крупні, до 13 см, з гострими голівками, синюватого кольору і з плоскими білуватими хвостами. Деякі рибалки перед закидуванням вмочують черв'яка в олію або гас, можна ароматизувати і волоськім чи повідком.

Правильна риболовля на донку можлива лише на три вудки, а при гарному клювання і на одну, але більшість ловить на 5–10, пояснюючи своє шкурництво збільшенням шансів, особливо зловживають берегові рибалки, навтикавши вудлиць на пів кілометра. Це звичайні пастки, в яких риба має сама засіктися, а будь-яка пастка не варта уваги справжнього рибалки (*голос волаючого в пустелі*, – С.П.), щоправда, в'язь не часто засікається, на відміну від головня, тому чим більше вудлиць, тим гірше. При гарному клюванні варто тримати в руках по вудці і часом підтягувати наживку. В південно-західних губерніях (*Україна*, – С.П.) влітку в'язя ловлять нахлистом на хрущів з човнів, або на бабок, це на початку сінокошу, ближче до заходу сонця. У великих краще відривати лапи,

жало гачка не ховають, кидають туди, де бачили рибу, яка інколи хапає відразу, а інколи розвертається, тоді навколо наживки видно лунку на воді. Ця риба клює обережно, куштує і випльовує, але в жор клює надійно, підсікати потрібно, коли волосінь натягнеться.

В'язь майже не має промислового значення, бо в значній кількості добувається лише під час нересту, це спортивна риба, тому на вудку ловиться частіше, ніж сітками, бо в'язів вудять всюди, оскільки їх більше, ніж лящів. М'ясо смачне, рожеве, але кістляве, влітку тхне травою.

УКЛЕЙКА, ВЕРХОВОДКА, ШЕМАЯ

Назва – або походить від того, що луска липне до рук, або фінсько-татарська (*Автор непрямо вказує, що фіни і татари таки не росіяни, – С.П.*). Одна з найвідоміших сріблястих рибок, 15 – 18 см в довжину, стиснуте тіло, чорна спинка, нижня щелепа завернута догори – «кирпата», трапляється майже всюди в Європі, окрім південних країн, водиться в Криму, у всіх великих річках, таких як Дніпро, у величезній кількості живе в менших річках, в проточних ставках, але швидкої води уникає. Тримається на глибинах від 70 см, величезні зграї ведуть себе гамірно, інколи всі разом вистрибують з води, ніби падає дощ – ознака того, що поряд – хижак.

Жвава і ненажерлива рибка, вживає комах, хапає і мальків, тим часом сама – постійна здобич хижих риб і чайок. Нереститься пізно на мілинах і в траві, інколи на пісок, товщина шару ікри досягає 4 см, її збирають для пирогів, але це, мабуть, лише тому, що хвилі збивають білувату ікру в одне місце. Треться в ясні дні опівдні, росте швидко.

Гарно ловиться гнучкою вудкою з найлегшою оснасткою або без поплавця і грузильця на муху, одноденку, мурашині яйця, опариші, хліб, мотиля, які нанизують на найменші гачки, їх у Франції прив'язують кілька через 20 см, на коротеньких повідках, щоб не заплутувалися. Французи, щоб не ганятися за мухами, пришивають до рукава просякнуту кров'ю шкірку або замшу, які принаджують мух для наживки (*цікаво подивитися, як рибалка спритно має хапати однією рукою муху, а іншою підсікати в цей час рибку, – С.П.*).

Не зайве підготовувати макухою і висівками з бичачою кров'ю в торбинках, але підгодівля має бути раціональною (*економною, – С.П.*), щоб спіймати багато уклейки. Її добре ловити початківцям для тренування швидкого і легкого підсікання, бо уклейка збиває наживку дуже стрімко,

а тим, хто витягує рибу через голову (тобто різко вихоплює вудку з води так, що рибка летить далеко позад рибалки, описавши дугу через його голову, – С.П.), уклейка не дістається, бо має слабкі губи, тому цієї звички потрібно позбутися.

Поплавець стрімко йде вбік, інколи різко занурюється, але зграя лише шматує наживку з усіх боків. Пізно восени уклейка опускається ближче до дна, звідки в пів води ловиться чи не більше, ніж влітку. Непогана наживка на хижаків, якщо її чіпляти через ніздрі.

Уклейку їдять лише за відсутності іншої риби, в юшку не годиться, але підсмажена в сметані, або сушена, а ще краще вуджена, – досить смачна.

На уклейку схожа бистрянка або швайка, але її нижня щелепа не кирпата, а тіло горбатіше і має темні смужки вздовж бокової лінії, тримається на швидкій воді.

Шемая схожа на уклейку, але значно крупніша, до 40 см і 800 г, рідкісна риба, живе лише в басейнах Каспійського, Чорного і Азовського морів, з якого виходить винятково в річку Кубань. Трапляється в нижніх течіях Дніпра до порогів, Сіверському Донці до Ізюма, в Бузі та Дунаї, в Криму. Цінна риба, тому в Персії її називають шаг-маге, тобто царською, звідки й назва, виловлюють не менше 3 мільйонів штук, або понад 50 тисяч пудів, вживається вуджена і солена, бо швидко псується (письменник Л. Толстой у розмові про молодість на Кубані згадував цю рибку, на що отримав відповідь: «нині, (початок 20 ст., тобто через 50 років, шемаї в Кубані стало набагато менше і вона дуже здрібніла», – наслідки варварського вилову в нерестовий період, але в часи Автора вилов був ще значним, – С.П). Головний вилов в Азовському морі і на Кубані, до 2 мільйонів шт, або 40 – 50 тисяч пудів.

Верхівка, вівсянка, нагадує молоду уклейку, але має коротку бічну лінію і менша розміром, водиться в Європі і Україні (Автор вжив саме таку назву, бо її завжди відрізняли від росії, – С.П.), її знають в Полтавській губернії, живе величезними зграями, часто виставляє голову або бік над водою, харчується активно, ганяючись за будь-чим, виїдає ікру карасів, але хворіє на внутрішніх паразитів, тому здається пузатою. Годиться лише для наживки на хижака.

ЧЕХОНЯ

Схожа на шаблю, хоча назва – від слова «чесати», бо луска сходить дуже легко, але «т» замінилося на «ч» (не зовсім переконливо, бо на шаблю схожа лише довжиною, але не формою. Цікаво, що російська вульгарна

назва шаблі «сельодка» може походити саме від чехоні, яка для них схожа на шаблю. Сучасне пояснення інше – назва з німецького *sichel*, «серп», і це таки схоже на давні серпи чи тесала, де ріжуча поверхня була опуклою, як черевце риби, але ще більше підходить українське «чухати, чухрати, чеса-ти» в сенсі «тесати», або «те, чим можна обчухрати», – С.П.).

Чехоня різко відрізняється від інших корошових – тулуб довгий і сплюснутий, спина рівна, звивиста бокова лінія майже на животі, виростає до 70 см, але не більше 1,2 кг, зазвичай це 45 см і 600 г. Поширення обмежене – басейни Чорного, Азовського і Каспійського морів. В Європі водиться в Дунаї, в Австрії, де в Платтенському озері її найбільше, вживається в їжу бідняками (сучасні джерела кажуть, що Платтенське озеро, це насправді Плателяй в Литві, але очевидно, що корінь слов'янський, давній – «плато», тобто болото. Є також інформація, що Платтенське озеро – це о. Балатон в Угорщині, з тим же давнім коренем «болото», – С.П.).

З Каспію заходить у великі річки, багато її в північній частині Азовського моря, по Дону заходить в Сіверський Донець до Ізюма, в Дніпрі багато в лиманах, але не доходить до Смоленська, є в Десні біля Чернігова, де її раніше помічали багато, хоча в Дністрі, Бузі, Пруті трапляється не так часто. Швидка, любить чисту і широку воду, весною і восени збирається в річках у чисельні зграї і ловиться у величезній кількості сітками і неводами, головна їжа – черв'яки, комахи, але дістається і малькам чи дрібноті.

Ловиться і на черв'яка, клює як уклейка, але надійніше, сама себе засікає, там де її багато, на початку літа клює без зупинки, можна впіймати за невеликий проміжок кілька сотень штук. Бачили, як хлопчик в річці Міус, яка впадає в лиман Азовського моря, наловив більше 150 штук чехоні, які нанизував на мотузку і опускав у воду, причому (у нас це називається «низка», тобто мотузочка з поперечною паличкою на кінці, а початок просувається через рот і зябри, так риба довго живе у воді, – С.П.), коли низка під вагою обірвалася, хлопець не засмутився і за три години впіймав ще більше. Є відомості, що під час вильоту одноденок на вудку виловлювали по 32 кг цієї риби за 1,5 години, інші стверджують, що за короткий час виловлювали на вудку до 500 штук.

Ще недавно на Десні в Чернігівській губернії вночі ловили багато чехоні «на свист», тобто нахлистом на черв'яка, причому плямкання риби чути здалеку, коли зграя підходить до берега.

Нереститься в річках на бистринах так енергійно, що вистрибує на 35 см, ніби в казані кипить вода – «чеша ікру б'є, ніби вогонь креше», самка має до 100 тисяч прозорих ікринок по 2 мм діаметром. Зимує величезними зграями по кілька десятків тисяч штук. Солодкувате м'ясо, хоча і кістляве, але ніжне і смачне.

В'ЮН

Родина невеликих рибок, схожих на вугра чи змію, тому не завжди вживається в їжу (Автор помиляється, бо раніше в'юни були в українців дуже популярними, ловили ситами, решетами або корзинами, – С. П.). Назва – від здатності звиватися (українською точніше – в'юнитися, – С. П.), дрібна луска, інколи відсутня, 10 вусиків, покритий слизом, спина жовто-бура з крапінками, черевце жовте, на боках три смужки, маленькі очиці і зябра, зрідка зустрічаються виродки-альбіноси (тобто виродок – це той, хто відрізняється від інших, визначення перейшло на людей, – С. П.), росте до 20 – 23 см, інколи до 30.

У великій кількості ловиться в Мінській губернії, плавнях Дніпра, але не зустрічається в Криму, полюбляє тиху, болотисту воду, в канавах і болотах, де не живуть навіть карасі, заривається в мул і шукає дрібну поживу тваринного походження, на поверхню піднімається перед грозою, тому його тримають вдома в банках з водою, як барометр. В руках пищить, пропускаючи повітря через задній прохід. Ікра численна, до 150 тисяч штук, тому їх так багато, розповідали, що коли в кризі зробити ополонку, в'юни набиваються такою масою, що їх можна брати скільки завгодно.

Добре ловляться на черв'ячка вдень і вночі, інколи можна наловити скільки завгодно, але охочих небагато, більше ловлять для наживки на сома, в'юн живе тиждень у відрі з малою кількістю води, накритої травою, міняти воду двічі на день.

М'ясо смачне, жирне, солодкувате, але тхне болотом. Щоб прибрати запах, рибу тримають у проточній воді, а слиз знімають золою.

ГОЛЬЯН. ГОЛЕЦЬ. ЦИПАВКА

Схожий на гірчака гольян (або мересниця) – навеличка риба, яку за строкатість називають скоморохом або лохом, вона схожа і на маленьку форельку (лохами називають і молодняк лосося, – С. П.), луски мало, життя її мало вивчене, але збирається в тисячні зграї поверхами, старші особини – нижче. Ключе надійно і на все, що й інші рибки, годиться для насадок.

Голець відрізняється від в'юнів майже голим тілом, луска лише на боках, 6 вусиків, плямистий, як і верхні плавці, лише зрідка росте до 13 см, зазвичай вдвічі менший, живучий, як карась, при пересиханні водою

може триматися у вологому ґрунті. Коли вода нагрівається, рибка піднімається і метушиться на поверхні, чим користуються ворони. Гольців активно їдять хижаки. Сам їсть тваринну їжу, ікру, може знищити карасів зовсім. Перед грозою піднімається на поверхню, щоб вхопити повітря, мабуть, на нього діє електрика. Якщо в ставку цієї рибки багато, клює повільно, але надійно і весь час, на черв'яка чи мотиля, підсікати негайно. Гарний як наживка на хижака, добре зберігається у вологій траві у погребі.

Смачний, юшка рекомендується для хворих (*очевидно, через поживність, тому варто звертати увагу на такі поради, хоча всі знають про шкоду самолікування, – С. П.*), можна смажити та маринувати.

ЦИПАВКА

Так називають за колючки під очима, цим та ще сплющеним тілом відрізняється від інших в'юнів, зрідка досягає 10 см, маленька голова, вусики є і на підборідді, дрібненька луска, плямиста зі спини, звичайна рибка в Дніпрі (*Дніпровському басейні, – С. П.*), в протоках, риє ходи в піску, підходить для наживки, на вудку майже не ловиться.

ПІДУСТ

Назва – від рота (*уста, під устами, хоча мав би називатися «підніс» – жартую, але можливо назва видозмінилася, або рибалки звикли, що ніс і рот риб, як правило складають майже одне ціле, тому рот нижче вважається «під устами» – С.П.*), який розташований під поданим вперед рилом, у нього маленькі очі, нижні плавці червонуваті, спинка зеленкувато-чорна, боки і черевце сріблясті, внутрішня черевна плівка чорна, тому рибу інколи називають чорнопузом (*це вже наша, українсько-козацька назва, присвоєна за характерною ознакою, але він має й інші назви, які згадує (Автор: біля Білої Церкви в р. Рось – хват; в Бузі – чичула, що зовсім не зрозуміло, – С.П.)*).

Зазвичай набирає до 400 г і 30 см, але трапляється і 1,2 кг, є й більші. Поширений в басейнах Каспійського і Чорного морів, але найбільші маси підуста є в Німеччині і Швейцарії. Дніпровського підуста, окремий вид, багато в дніпровських порогах і в Сіверському Донці (*цю річку Автор згадує чи не найчастіше з українських, тому українські слова, які він вживає, він чув саме тут, що свідчить про тогочасну мову і етнічний склад місцевого населення, – С.П.*).

Уникає стоячої води, тримається кам'янистого або нерівного дна, тому його важко ловити мережами. Для нересту піднімається у верхів'я і відкладає білувату, розміром як просо ікру, кількістю до 100 тисяч штук, хоча є відомості і про значно меншу кількість – 8 тисяч штук, але, мабуть, це у струмкового, дрібного підвиду, після нересту повертається річками вниз. Біля дамб чи нижче іноді збирається до сотні пудів, взагалі тримається зграями одного віку, старші проганяють молодших.

Київські рибалки розповідають, що підуст любить ікру жереха і переслідує їх, завдаючи шкоди й ікрі інших риб. Зазвичай підусті стоять вервечками на струмені і харчуються переважно вдень рослинною їжею, хоча не гребують і черв'яками після дощів. Коли річками ходило багато хлібних барж, кожна мала свою зграю підустів, які збирали втрачене зерно і личинки хлібних мух чи крисок(теж личинки, але хвостаті, - СюП.) Підустів більше, ніж головнів, тому за підходящих умов можна легко впіймати більше сотні, люблять каламуть, де шукають личинок і підпливають до ніг купальників, тримаються дна, на поверхню піднімаються під час вильоту одноденок та під час нересту – «розбивають ікру» в буквальному розумінні, хапаючи їжу, перевертаються черевом догори, клюють з дна краще. Видно, як підусті тримаються дна густими і довгими рядами, але від щуки стрімко розсипаються в різні боки.

Ночує підуст в глибинах або ховається під берегами, де потрапляє в корзини разом з пліткою, зимує теж в ямах, не витримує фабричного бруду і гарячої води. У спеку маси дохлих підустів зносить течією, де дістаються шулікам і воронам.

Дворічний підуст виростає до 200 г, трирічний – до 300 – 400 г, найбільші досягають 800 г. Мабуть, підусті довго не живуть, до того ж вилловлюються сітками і вудками, але майже не мають промислового значення, бо тримаються в недоступних неводам місцях, тому їх більше ловлять на вудку, хоча спеціалістів, які ловлять підуста пудами небагато, бо ця риба клює непевно, збиває наживку і сам часто зривається, погано засікається хрящуватим рилом – з десятка підсічених дев'ять зриваються, вимагає щедрої підгодовлі.

Починає клювати пізно в травні, гачки треба маленькі, підсікати донку негайно, як тільки починає «кивати» вудлице, але навесні ловиться випадково, ловіння починається, коли зграї сформуються.

Вудка легенька, 2 – 3,5 м, краще з жовтої японської тростини (*бамбук*, – *С.П.*) або темної перцевої тростини (? – *С.П.*), яка надійніша. Коротка волосін з 4 жилок найкращого волосу, осокоровий поплавець закріплено лише знизу, дробина «підпасок» біля гачка, котушка не дуже потрібна, глибина від 1,5 до 3 м, з берега майже не ловиться.

Клювання починається влітку до сходу сонця, але вимагає підгодівлі, тому пік припадає через пару годин, але з 11-тої клювання припиняється, бо багато підгодівлі, восени краще клює вдень.

Без підгодівлі підуст не ловиться. Важливо кинути її раніше від інших рибалок, риба збереться біля цього місця, іншим залишається заздрити або переманити її смачнішою підгодівлею. Треба зважати, що вашою підгодівлею може скористатися сторонній (*ось воно, московське виховання рибалок-одноосібників з малку: сусід – це ворог, якого треба обдурити чи обікрати, – С.П.*).

Підгодівля – рослинні зерна, перловка, але найкраще підгодовувати гречкою з глиною, до якої додано олію, наживка – нарізані черв'яки. Можна заготовляти «обварну» крупу, тобто зварену і висушену, ще краще – висівки і мурашині яйця, обліті окропом, щоб не спливали, теж з глиною. Спочатку підходить дрібнота, тому потрібно чекати, коли її прожене більший підуст. Пробують замість глини сир з тістом в марлі чи бляшанці з отворами. Наживка – теж мурашині яйця, мотиль, опариш, перловка, зелені нитяні водорості, розпарене зерно, зелений горошок, в Баварії ловлять на виноград, а в Дніпрі – на парений горох. Підуст довго тримає наживку в роті, тому на спокійній воді клювання непевне, на бистрині поплавець різко занурюється, підсікати негайно, коли поплавець косо йде під воду при хорошому клюванні. Частіше засікається нюхалом, але взяти важко – з чотирьох підсічок витягнеш раз, тому що він б'ється, кидається вбік, впирається, ходить зигзагами, різкий в поворотах, але швидко втомлюється, тоді його підхоплюють сачком. «Зірваний» підуст незабаром знову може клювати, навіть з гачком в носі, тому його виловлюють майже начисто, але до вечора впійманий підуст роздувається і псується, смачний лише вуджений, копчений.

ШЕРЕСПЕР, АБО ЖЕРЕХ

Звичайна вага від 2 до 4 кг, але росте до 70 см і 8 кг і більше, широка голубувато-сіра спина, біло-сріблясті боки і черевце, нижні плавці з червонуватим відтінком, очі жовті з зеленою смужкою.

Вискакуючи з води, розставляє плавці – пера, звідси і назва, шереспер (*широке перо, – С.П.*). Інші назви – жерех, кінь, кобила, хват, білизна пішли від його ненажерливості і стрімкості (*жере, скакає, хапає, – С.П.*), а білизна від сріблястості (*є жартівлива українська приказка: «Жере, як сліпа кобила очерет» – можна припустити, що це не про сухопутного копитного, а про ось цю рибу. Очерет вказує на локацію біля води, а кобила і*

кінь – чергові назви жереха. Хоча може бути, що сліпий кінь не розбирає, що їсть, але все одно цікаво, – С.П.). Поширений в країнах Середньої Європи, але немає в Англії, Франції, у нас більше належить до басейнів Чорного і Каспійського морів. Численний в Дніпрі, не так багато в Дністрі, Бузі. У неглибоких річках і маленьких водоймах не зустрічається, однак, але в зграї збирається на зимівлю. У зграях рибу підбагрюють, але велика майже завжди зривається (найлютіше хижацьке браконьєрство в чистому вигляді, – С.П.). Нереститься частіше попарно зграйками на перекатах і мілинах, самці вступають в дуелі за самок і при цьому раняться (чи не сліди це від браконьєрства? – С.П.). Після нересту шереспери слабіють, не полюють, тому хапають черв'яків на донку, але за 2 – 3 тижні від'їдаються дрібнотою.

Шереспер – риба денна, плаває у верхніх шарах, але у горобині ночі (літньо-осінні темні грозові, з блискавками і дощем, ночі. Горобині тому, що короткі або дуже темні, їх бояться горобці. Є українська легенда, що в такі ночі чорт в очеретах міряє горобців міркою, частину забирає, а частина гине, – С.П.)

їсть до ранку, малі шереспери швидкі і утворюють хвилю, великі утворюють не високу, але широку, соліднішу хвилю. Дрібну рибу б'є, тобто глушить, вистрибуючи, особливо в Дніпрі, де шереспер хапає лише оглушену рибку, тоді жерехів чути здалеку. Більша за 200 г рибка шересперам нецікава, зате їх самих охоче поїдають інші хижаки, цим пояснюється мала кількість крупних жерехів. На осінь виростають до 18 см, річний має 200 – 400 г, 2-річний – 600, а 3-річний – 1,2 кг, але на живця лише зрідка попадаються менші за 2 – 2,5 кг, можливо, менші скочуються в море і ростуть там.

Найкраще ця риба ловиться неводами і плавними сітками, але шереспер хирий і уміло обходить їх і перестрибує, лише зрідка нині (кінець 19-го сторіччя, – С.П.) в невід потрапляє по кількисот штук. Ловля жереха на вудку складна, і лише спеціалісти можуть похвалитися кількома десятками за сезон.

На черв'яка жерехи ловляться здебільшого навесні після нересту. Якщо його голову підняти з води, він відразу дерев'яніє, швидко змінює колір і засинає. Справжнє ловіння починається на мальків і жуків з травня, в Москві – на чорного таргана (це свідчить про невибагливість росіян і їхню звичку жити в помешканнях з тарганами, – С.П.). Ловіння йде нахлистом і в пів вроди на довгу волосінь, жерех не надто б'ється, якщо впоратися з першим ривком, тому кажуть, що можна витягнути 4-6-кілограмового жереха на волосяний повідок, для чого таким артистам англійські вудки з катушками! (Навіть в дрібницях москалі намагалися завжди принизити Європу, в даному випадку демон-

струється якби перевага російських рибалок і їхнього примітивного оснащення за рахунок вміння, хоча Автор таки популяризує іноземну оснастку, – С.П.).

Рибалки оббивають борти човнів войлоком або ганчір'ям, щоб не стукати веслами, і кидають насадку в зручних місцях, яку жерех хапає миттєво і сам себе підсікає.

В південно-західній Росії (*ось яскравий вияв імперськості в дрібницях, в перенесенні власної, причому краденої, назви, на чужу територію, в даному випадку на Україну, – С.П.*), на Дніпрі, Тетереві, Случі та Ірпені шересперів, ймовірно, ловлять не на живця, а на рака, на хруща (*Автор вжив українське слово, – С.П.*), якому розгортають крильця, на метелика, на коника, застосовують вудлища і 10-14-метрову волосінь. Рибалка закидає з каменя посередині перекату (*пороги на Дніпрі? – С.П.*) вниз по течії повернувши для жереха, а для мирона по дну, коли волосінь натягується течією, залишається спостерігати за кінчиком вудлища. Тут поширені й штучні наживки, «вабики», які імітують комах або черв'яків. Вабики (*автор не знав іншого слова, як чисто українського – від «вабити», – С.П.*) роблять з пучка пір'я, рибалка на струмені його постійно підтягує і перекидає. Така наживка використовується і в Київській губернії, тільки тут до гачка з боків прив'язують 2 махових пера сойки, рибалка, помітивши «бій білизни» (*білої риби, загальна назва, – С.П.*), пливе туди і закидає снасть. Тут також, як і на Десні, ловлять на тоненьку смужку білої овечої шерсті, іноді з червоною ниткою, прив'язуючи шнурок з наживкою до короткого вудлища зі шматком куги.

Ловлять і на живця, ніби на жерлиці, які втикають в берег, або на верхові перемети впоперек, але риба часто зривається (*теж браконьєрство, яке практикувалося в росії завжди, – С.П.*).

При поплавковій риболовлі на живця жерех клює рішуче, поплавець миттєво пірнає, відчувається поштовх, краще малька наживляти на два гачки. Найкраще клювання – зранку, інколи між 9 – 11 годинами, потім під вечір. Зубів у жереха немає, тому в струні (*струни для смичкових інструментів робили з жилки тварин або птахів, – С.П.*), як повідку, немає потреби. Останнім часом практикується ловіння на штучну рибку, кращими виявилися англійські, які чудово обертаються на течії за допомогою карабінчиків, але можна задовольнитися і саморобними мідними блешнями, зігнутими гвинтом, можна ловити і способом *spinning*, як на лосося (*на той час це було абсолютно іноземне і невідоме в росії слово, тому подається в англійському написанні, а малюнками ілюструють незнайоме широким верствам оснащення, наприклад, металеву рибку, – С.П.*).

Це найбільша прісноводна риба, вкрай оригінальна і потворна, а стара навіть огидна, бо до голови чіпляється безліч водяних черв'яків, ніби п'явок (*цікаво, чому сом викликає у Автора таке несприйняття, хоча риба нагадує інші види, того ж миня. Можливо, тому, що з їхнього, російського, погляду це більше українська, чужа риба, хоча територію, де течуть «сомові» річки, московити називали своєю. А можливо, сом через свою приховану могутність і незалежність підсвідомо не сприймається росіянами? – С.П.*). Голова сома – шоста частина покритого слизом тіла, а плаский з боків хвіст – більше половини. Вирізняють сома і довгі вуса, маленькі очіці. Спина – чорна, черево – білувате в плямах.

Це єдиний представник родини сомових, який водиться в Африці і Південній Азії, але не у всій Європі. В Іспанії, Франції та Італії його немає (*нині це не так, в 1980-х роках дунайських сомів випустили в іспанську річку Ебро, де вони знайшли настільки сприятливе середовище, що виростають до гігантських розмірів – важать від 100 до 150 кг, і тепер тут центр спортивної риболовлі, – С.П.*).

Зазвичай сом водиться в Каспійському, Аральському і Чорному морях, в інших регіонах трапляються його різновиди менших розмірів. Мабуть, він, як і короп, поширився вже в історичні часи і продовжує розширювати свій ареал, його знайшли у Фінляндії, але в гирлах річок Дніпро і Дон це – звичайна риба, хоча тримається річкової води.

1830 року в Одері піймали сома вагою 400 кг, а у нас найбільші соми водяться, точніше – водилися, здається, в Дніпрі і Дністрі. В 1850-х роках там впіймали чотириметрових вагою 283 кг та 288 кг, а бувають і 320-кілограмові. В Десні і досі ловлять екземпляри по 160 кг, а в Дніпрі чи Дону соми вагою понад 190 кг не трапляються.

Сом – осіла риба, десятки років живе в одній ямі, покидаючи її ненадовго під час нересту. Від сплячки прокидається з потеплінням води, але мутної води не любить, може загинути, тому шукає чистіших місць під час повені, їсть винятково тваринну їжу, з швидкістю блискавки хапаючи рибу із засідок, інколи глушить кілька штук, хоча великі соми – неповороткі. Вони лежать з відкритою пащею десь на міліні, а потім втягують воду з десятками рибок, окрім того використовує вуса як принаду, риби здається, що це черв'яки. Але переважно жирні соми харчуються жабами, раками і річковими моллюсками, зелені жаби для сома – як лагомина або смаколик. Є методи приманювання сомів – квакати, як жаба або квочити – імітувати звук їжі, яка падає у воду.

Великі соми не дають шансів всьому живому і знищують велику кількість каченят, гусенят і дорослих водоплавних птахів, собак і навіть телят, навіть дітей, а голодні кидаються на падло чи ганчірки або вихоплюють білизну, яку перуть баби (*у московитів так зазвичай називали заміжніх, хоча і молодих жінок, – С.П.*), а коли у великій кількості збираються у відповідні години поблизу риболовецьких ватаг, де викидають залишки їжі, виникає страшне видовище.

Нерестяться пізно, нерестилище називається тирло (*Автор вжив саме це українське слово, – С.П.*), зазвичай у тихій і глибокій воді, де багато корчів або очеретів, при цьому здійснюється такий гармидер, ніби у воді товчуться табун коней, але це прелюдія нересту, де визначаються сильніші самці, там можна захопити в одну тоню до 70 сомів по 16 кг (*нерестове браконьєрство, яке таким не вважалося, – С.П.*). Партнера обирає сомиха, хтось вважає, що при цьому вона ніби квоче, звідси квочення, але не жаб'яче, бо це малоймовірно, бо нерест лише навесні, потім вони разом проганяють заштатних кавалерів (*не потрапили в штат, маломірні? – С.П.*). Пара разом рие передніми плавцями-кулачками ямку, або «мазло» (*прадавнє українське слово, яке Автор чув від рибалок на Дніпрі, – С.П.*) до метра глибиною, при цьому соми частенько піднімаються на поверхню і лежать на сонці черевами догори, можливо, розігрівають ікру. Після нересту пара не розходиться, а стереже мальків, відганяючи хлюпанням гостей. По цьому хлюпанню рибалки дізнаються, де мазло, підпливають човнами і вбивають остями одного чи й обох сомів, бо вони в нерест надзвичайно спокійні, підпускають людину близько, а якщо уб'ють лише одного, інший невдовзі повернеться на старе місце (*надзвичайно спокійний опис варварського, чи радше сказати, російського поводження з рибним світом в період розмноження, – С.П.*).

Сомів порівняно з іншими рибами – мало, бо величезна кількість соменят гине в неглибоких калюжах після повені, можливо, їх поїдають самі ж батьки (*малоймовірно, що батьки, які скільки зусиль витрачають на відкладення і охорону ікри, раптом стають абсолютно байдужими і навіть ворожими до свої діточок, – С.П.*).

Соменята перших 5 років ростуть надзвичайно швидко, в геометричній прогресії, в перший місяць до 15 – 20 см, на осінь набирають 400 – 600 г, 2-річний важить 1,2 кг. Розповідають, що однорічні заходять на зимівлю суцільною масою (*тобто причина порівняно невеликої кількості сомів в іншому, і вони гинуть уже дорослими, можливо, і через поїдання більшими особинами, дорослі сухопутні тварини теж вороже ставляться до дітей, – С.П.*).

Помічено, що за рік сом виростає вдвічі. В три роки – це 70 см і 2,4 кг; в чотири – 4,8 кг; в п'ять – від 8 до 9,5 кг; в шість – 1,5 м і 16 кг, але

потім приріст уповільнюється. Сомові вагою 32 кг – не менше 12 років, а 24-річний важить 64 кг. В 50 років – 128 кг, а в 100 – 240 або і 320 кг.

Для сомів важливі не так глибина, як безпечність місця і тінь, в скелястих Дністрі і Бузі вони ховаються між камінням разом з минями, яких вони ганяють. Це нічна риба, але і в спекотний день може піднятися на поверхню догори черевом, як в нерест, що може віщувати грозу, перед якою він втрачає спокій, вовтузиться, ніби водяний в своїх ямах, але полюбляє теплу дощову воду і може підходити до берегових струмків. Коли соми грають, то б'ють своїм веслом (*хвостом*, – С.П.) з великим шумом, хоча кажуть, він інколи дрімає на течії, виставивши голову.

Харчуються вони щоночі, хоча південноросійські рибалки (*українські, Автор таки відокремлює їх від всіх інших, тобто не росіяни, як зараз намагаються показати і зробити з нас окупанти*, – С.П.) кажуть, що жор настає у повню. Плиवучи з ями на жировку, яку він спочатку кілька разів обходить, сом залишає світлий слід або ніби невелику хвилю, попутно бурунить дно, шукаючи раків і молюсків, чим піднімає бульбашки, в т.ч. і з заднього проходу.

Сом чутливий до холоду, тоді не покидає яму і залягає на зиму раніше інших риб, не харчується.

В давні часи соми у дніпровських вирах залягали сотнями, суцільними масами, але тепер (*кінець 19-го сторіччя*, – С. П.) важко знайти в одному місці більше 50 штук (*приголомшливі свідчення про кількість риби в давні часи, навіть за 100 років тому*, – С. П.). Можливо, соми переважно ховаються в глинистих ямах під крутоярами або викопують собі ямки до 1,2 м глибиною, ховаючи голову в мул, вся згряя лягає в один ярус, а зверху лягають сазани, яких через прудкість сом не ловить, тим більше, що взимку сом безпечний і спить, не встигаючи зреагувати навіть коли його витягують на кригу багром (*ще один вияв тогочасного варварства, і, здається, експортованого в Україну, бо українці здавна виходили на заготівлю риби та полювання за тваринами, зокрема козами – козакували, в Дике Поле лише навесні та влітку, тобто не заважали рибі зимувати. У коментарях на працю Миколи Костомарова, товариша Тараса Шевченка, про двонародність, наш земляк з Олександрії Дмитро Чижевський виокремив позиції, які відрізняють українців від великоросів. Одна з них – у різному ставленні до природи, тобто московити не люблять квітів, навіть нищать рослини. Звідси недалеко і до такого ж ставлення до тваринного світу, у цьому випадку до риби*, – С.П.).

На наживку сомів ловлять різноманітними знаряддями, але потужнішими, ніж зазвичай – на жерлиці, поплавцеві і донні вудки, а також плавом, з квокком, найкраще після виведення соменят і до осінніх холодів.

Соми найкраще клюють в місячні ночі, але і на світанку, а також вдень, в дощик, навіть в грозу, коли наживка біля поверхні.

Досвідчений рибалка визначає місце за характерним брѳоханням (*Автор вжив українське слово, – С.П.*), але гачки краще ставити не в ямі, а на шляху до жировки, найпростіше ставити перемети з берега на берег (*знову абсолютна байдужість до браконьєрських методів, – С.П.*), де водиться багато дрібної риби, на південному заході такі місця називають «закабаї» (*тихі затоки чи протоки, рукави річок, можливо, слово споріднене з також українським «ковбаня», – С.П.*). Гарним місцем вважаються і глибокі переكاتи, де є трава, її тримається дрібніша риба. Перспективні ями в берегах, сом проходить через них, якщо на березі куці, а у воді водорості – їх краще розчистити. Якщо живець на гачку не ушкоджено, то треба ще почекати, якщо зірвано, то це ознака присутності сомів, але якщо в цьому місці багато черепак та хижої риби, то метод не працює. Взагалі гачки ставлять на збійці (*з'єднанні, – С.П.*) переكاتів і ям, наживка – здебільшого тваринного походження і живці, хоча підманювати можна і кашами. Окрім живців використовують пташині і риб'ячі нутрощі, особливо міхури тарані, смажених горобців, шпаків, галок та інших птахів і будь-яке м'ясо шматком не менше кулака. Зелені жаби майже всюди улюблена їжа сомів, шкіру з них здирати не варто.

Серед безхребетних наживок – рак, ракова шийка, линиялого радятя зберігати на кризі (*щоб довше не твердів, зараз можна в холодильнику, – С.П.*), а також пучок черв'яків для дрібніших сомів, місцями наживляють і річкових молюсків. В нижніх течіях річок рибалки для наживки на сплавних сомів запасуються цілими корзинами і лантухами сарани, над якою в очеретах кружляють зграї шпаків і шулік, потім комах тримають на льодниках. Голодний сом після нересту клює навіть на прокопчений войлок або пробку.

Засічений сом залягає і намагається затриматися за перешкоди на дні, часто йде напролом і рве мотузяні снасті, але якщо зірвався, то клює вдруге не скоро, а частіше збиває наживку хвостом (*помста чи турбота про інших? – С. П.*). Тягнути невеликих краще рівно і без поспіху, до 4 кг витягують без церемоній, а більшому всовують в пащу 4 пальці руки, а великим підтримують за підборіддя і вдавлюють його в рот, чим паралізують силу щелеп, потім затягують в човен, найбільше, що загрожує, здерта шкіра на руці, більшого тягнуть обома руками за зябри, застосовують і багор.

Величезних доводиться глушити обухом або палицею, бо такий може збити своїм плесом (*від українського «плескатий», тобто хвостом, – С.П.*) рибалку з ніг або стягнути його у воду, перевернути човна, особливо, коли робить останній ривок.

Найкраща мотузка для жерлиці – голландська, має витримувати 32 кг мертвої ваги, її слід просмолити лаком або продубити у відварі кори, це зміцнює і фарбує.

Гачки мають бути на басках або дротяних мідних повідках, трійчатки зайві, а найкращими вважаються саморобні з кісної сталі, бо рибалкам невідомі високі сорти англійських, які до того ж дешевші.

Наживку пускають на різних глибинах, зважаючи на місцевість і умови, з дна беруть найбільші. В південно-західній росії (Україні, – С.П.), в Київській губернії, замість жерлиць використовують палиці-«гачки» з короткою мотузкою – тички, сом втомиться і висне на мотузці. На човні треба бути обережним, тримати тичку обома руками, бо човен може зачерпнути води.

Ловлять і на діжечку, на яку намотують мотузку, виходить оригінальний поплавець, який прив'язують до берега, щоб спільними зусиллями витягнути втомленого сомища на берег. Замість діжечки використовують бичачий міхур, але складно намотувати мотузку. На Десні сомів під 80 кг ловлять з плотів за допомогою колодязної корби, замість волосіні – мотузка, а гачок з кісної сталі – 18 см.

До цих пір російські рибалки нічого не знають про переваги англійських котушок через упередження щодо їх надійності.

Ловіння сомів будь-яким способом можливе лише на вільних від зачепів місцях на значну відстань, тобто не на ямах, а на доріжках, якими риба ходить жирувати. Ловлять здебільшого з берега чи млинових гребель, хоча і човна соми не бояться, тим більше, що з човна зручніше, особливо на вудлища з котушкою (Автор таки не забуває просвітити темних земляків щодо заморських засобів, – С.П.). Короткими вудлищами ловлять лише до 8 кг, бо ними важче виважувати більшу рибу – сом упирається, зігнувшись в кільце, і його важко зрушити. Радше використовувати довгі березові вудлища, товщина кінцівки – з олівець і не менше 4 см біля загостреного комеля, до якого прив'язують конопляну мотузку, обмотують нею вудлище до кінцівки. Поплавець залежить від наживки, яку пускають на 35 см від дна з важким грузилом. Таких вудлиць інколи втикають в берег по кілька, а до комелів прив'язують дошку чи палицю, щоб було видно, де вкрадена сомом вудка. Якщо сом забився в корчі, то краще почекати, доки він сам вийде.

Справжнім полюванням, активним методом, вважається квочення, коли рибалка тримає мотузку в одній руці, але про це не знайшов підказок в південно-західній росії (Україні, – С.П.), та і взагалі, воно практикується лише місцями, навіть в річках, багатих сомами, наприклад в річці Вороні (це російське перекручення української назви річки «Ворона», тобто загартована, темна, тече із Синельникового Дніпропетровської

області і впадає зліва в Дніпро, – С.П.). Ідею квочення достеменно не вивчено, хтось каже, що це імітація заклику сом'ячої вдови на світанку, але в інших місцях про це не кажуть, бо це ніби нагадає жабу або звук, коли борсається тварина, але справжнє ваблення «вабом» (Автор вживає давні українські слова, – С.П.) практикується лише у Вітебській губернії, там соми підходять на звук до човна, і їх б'ють остями (тобто це, можливо, єдине пояснення практики квочення, коли сомів водилося так неймовірно багато, що їх підманювали імітацією звуків, щоб ударити остю. Тоді квочення з наживкою ніби і ні до чого, – С.П.). Квок – це ніби дерев'яна чашка на руків'ї довжиною 22 – 36 см, різних варіацій, аж до вигнутого, довжиною 44 см з в'яза, яблуні або черемхи, а ще зручніший коров'ячий ріг, просвердлений навскіс біля гостряка, через отвір пропускається мотузка з наживкою і закріплюється на потрібній глибині, тому рибалка одночасно смикає наживку і квочить. Квочать з човна, в ніс якого вкручується металеве кільце, через яке пропускається вудлище, а комель прив'язується до корми, щоб сом не перевернув човна. Рибалка рівномірно тричі б'є квоком по воді – звук, ніби чашкою б'ють по воді, на звук підходять соми, інколи навалюються на весла, що їх неможливо зрушити. Сом, побачивши наживку, не ковтає, а ніби смочке її, потім повисає на мотузці, як гиря (важок, – С.П.), в цю мить його підсікають, великий інколи може перевернути човна. На Дону (територія давнього розселення українців, де до примусової русифікації після Другої світової широко вживалася українська мова, навіть відомий війною 1812 року донський отаман Платов розмовляв «малорусским говорком», (наводжу цитату російською для точності передачі), – С.П.), мотузку тримають в руці, але не намотують, щоб не стягнуло і рибалку. Для великого сома мотузку відпускають повільно, але не далеко, щоб він не заліг. До мотузки інколи прив'язують дошку або обрубок і відпускають, а коли знаходять, знову водять сома, доки втомиться, інколи він довго тягає човна. Впійманого сома глушать ударом обуху або дубця. За вечір тут не часто вдається впіймати більше 4 сомів. На Дону можна бачити кілька човнів одночасно, в них сидить РИБАЛКА (вжите Автором українське слово, виділене мною, ще раз доводить про наявність в дончаків потужного українського коріння, окрім цього, він звик до слова в Україні, – С.П.) і, спускаючись та піднімаючись течією, квочить.

БІЛУГА

Найбільша з прісноводних риб, досягає кількох метрів довжини і ваги до 1120 і навіть 1280 кг, а колись траплялися і понад 1600. Має кістяні щитки на голові, спині і вздовж боків та слабо розвинуті на череві. Короткий ніс просвічується, бо без хряща, рот величезний на всю ширину голови, довгі вусики, сіро-попеляста.

Водиться в Каспійському і Чорному морях, таким чином це винятково наше надбання (*фактично Автор вважає білугу «ісконно російською», про Дніпро не згадав, але мусив зауважити, що не зовсім їхня, – С.П.*), ще досить численна в Дунаї. Білуга – морська риба і входить в річки на нерест, але не щорічно і морем досягає навіть Венеції (*така не «ісконно», швидше за все, там її просто вилунали раніше, знищили, тому в середині 1850-х років трапляються лише поодинокі екземпляри, – С.П.*).

В річках, в так званих ятов'ях (*Інтернет каже, що в українській такого слова немає, що воно давньоруське і означає косяк риби або зимувальну яму. ПоміляєтьсЯ Інтернет, бо ЯТір – це винятково українське і прадавнє слов'янське слово з відверто рибним підтекстом, яке потрапило в Сибір в часи колонізації, а серед колонізаторів було багато українців-козаків, – С.П.*) зимує червона риба (*різновиди білуги, через червонувате в нерест черевце, – С.П.*), лише яка наступного року має нереститися. Здається, велика білуга живе в морі і нереститься раз у кілька років, бо важко уявити, що величезна рибина може щорічно оминати сотні сіток і снастей, які її чекають в річках (*при цьому всі знають, що риба заходить в річки на нерест, – С.П.*). Це відбувається в річках Чорноморського басейну, де ловіння білуг продовжується безперервно літо і осінь (*така не «ісконно», бо водиться в українських річках, визнає Автор, але ж яке бажання вважати все на світі «ісконним!» – С.П.*).

Ікру відкладає молодняк, не менше 1,5 метра в довжину і 24 кг ваги, а також вціліла (*тобто в цей період триває хижацьке винищення, і можна лише уявити поширеність білуг в прадавні часи, – С.П.*) в зимувальних річкових ямах, більша риба піднімається річками вище. Кількість ікри (кожна розміром з горошину) – величезна, з 1120-кілограмової білуги дістають 320 кг ікри, тож риба належить до найплодовитіших. За таких умов білуги мало бути багато, але через розмір лише небагато риб уникають сіток та інших знарядь, приблизно одна сота частина, а із 100 тисяч ікринок лише один (*1 екземпляр, – С.П.*) мальок досягає моря, з яких, мабуть, 1/10 досягає статевої зрілості і повертається в річку.

Харчується річковими молюсками, тому водиться в морях біля гирл, а в морі харчується оселедцями, каспійською плотвою, навіть качками і тюленятами, яких знаходять в «тамаках», тобто шлунках (*Автор не пише «шлунок», а вживає мову корінних народів, бо слово укорінилося серед колонізаторів, – С.П.*). Старі, безплідні білуги ковтають навіть неїстівні предмети – дрова, каміння, упаковки товару (*можливо, потрапляють в море з торговельних суден, – С.П.*), ловляться на наживки тваринного походження, але їх не вживають у їжу. Щодо способів вилову білуг не будемо багатослівними, їх здебільшого виловлюють неводами, плавними сітками з крупним мереживом. Великих білуг також ловлять гаками, при цьому вона може перевернути човна, а коли витягують на кригу, оглушають, накидують зашморг і тягнуть навіть корбою.

ШИП, АБО ВИЗ

Новий, рідкісний вид, результат схрещення білуг та інших осетрових в річках Чорного і Азовського морів, відрізняється правильним конічним, широким, опуклим носом, верхня губа не увігнута, нижня розділена посередині, спинні кістяники продовгуваті і гострі, зірчаста луска, світліший за осетра, звідси назва – білий осетер (*нині в Україні вважається зниклим видом, – С.П.*). В Середній Азії нещодавно відкрили дивовижну рибу з родини осетрових – лопатоніс, яка водиться в річці Міссісіпі, США, на хвості має довгий відросток. Це доводить, що в давні часи Північна Америка з'єднувалася із Сибіром (*наукою це доведено давно, але досить дивний висновок стосовно риби, яка чомусь абсолютно невідома в Сибіру чи на Далекому Сході, але відома в Середній Азії, можливо, це результат якогось експерименту, – С.П.*).

СЕВРЮГА

Від інших осетрових відрізняється задовгим носом у формі кинджала, червоно-буре, з синюшністю тіло теж витягнуте, вкрите на спині, черевці і боках кістяними жучками, ближче до хвоста – гачкоподібними, харчується здебільшого молюсками. В Азовському морі виростають найбільші севрюги (*нині в Україні значиться у Червоній книзі як зникаючий вид, – С.П.*), але тут у них рило коротше. Севрюги завжди довші від інших осетрових і за ваги 24 кг довжина становить два метри. Взагалі севрюга не довша 5 – 5,5 м і не важча 47 кг, а середня вага в Азовському морі

– 8 кг. Мабуть до цього виду належить і пестрюга, яку рибалки південно-західних губерній (*Україна також, – С.П.*) вважають окремою породою від севрюг, але вона важча 16 кг (*цікаво, що в Україні існує прізвисько Пестрюга, хоча і досить рідкісне, а найбільше представників зафіксовано в Олександрії Кіровоградської області. Можливо, колись ця риба водилася і в Інгульці, який при впадінні в Дніпро поблизу Херсона утворює величезний лиман? Або той, хто знав цю рибу, розповів про неї в цій місцевості? Варіантів багато, – С.П.*).

Ареал – виключно басейни Чорного, Каспійського і Азовського морів та впадаючі великі річки, заходить в Кубань, Буг і Дністер (*Автор забув про Дніпро, – С.П.*), але лише зрідка піднімається вище порогів, під Києвом майже не ловиться, трапляється в Дунаї. Ікринок, розміром як велика дробина, нараховується до 400 тисяч, більше, ніж в інших осетрових того ж розміру, але цінується менше. Повітряний міхур севрюги дає найкращий клей.

В річках її мало, бо після нересту там не затримується і негайно повертається в море, причому ніби самопливом за течією, боком, хоча зазвичай найшвидша з осетрових і в нерест проходить до 30 км за добу. В морі і зимує, там її здебільшого і виловлюють, в основному сітями і неводами, в нерест у річках ловлять переметами.

ОСЕТЕР

Як підвид відомий німецький осетер, рідкісний тепер і в Балтійському морі, відрізняється від російського (*відчувається намагання Автора «привласнити» рибу, яка більше відома в Україні. Автор вказує навіть на окремий вид, так званий російський осетер, але, окрім басейну Каспійського моря, Волги та Уралу, він водиться і в Дніпрі, – С.П.*) довшим носом, більшими розмірами, якимось ввіймали екземпляр вагою 210 кг з 80 кг ікри. Зустрічається в Адріатиці, Італії, Франції, Польщі, Німеччині, де його почали розводити, але тепер в річках це рідкісна риба.

Російський осетер виключно належить до російської фауни (*як відомо, ні фауна, ні флора, національності не знають, – С.П.*), схожий з німецьким, до якого раніше і належав, але має коротше рило і менші розміри (*схоже на бажання Автора якось виокремити особливий вид, – С.П.*). Колись траплялися особини вагою до 128 кг і 3,5 м довжини. В Дніпрі після нересту вже в травні повертається в море.

Тепер ця риба в річках трапляється зрідка, на відміну від минулих часів, і головним винищувачем її є людина. Смак осетрів знайомий кожному, з молок в південній росії (*Україні, – С.П.*) добувають харчовий жир.

СТЕРЛЯДЬ

Незважаючи на невеликі розміри, стерлядь має величезне промислове значення, хоча і поступається родичам (*осетровим*, – С.П.), водиться майже в усіх річках європейської росії (*Україна, Білорусь, Прибалтика*, – С.П.) та Сибіру, бо прісноводна, тоді як інші осетрові – лише прохідні. Від інших осетрових відрізняється довшим вузьким носом, іноді гострим, іноді тупим, довгими вусиками, двічі розділеною нижньою губою і зімкнутими між собою верхніми кістяними щитками-жуками з гострими шипами.

Середня довжина не більше 53 см при вазі 1 – 2 кг, але трапляються і 8- або 12-кілограмові, є і виняткові особини до 32 кг і 1,5 м. Водиться переважно в річках каспійського басейну, багато її в Дону, Дніпрі, Дністрі, Бузі та Дунаї (*у 1990-х роках занесена до Червоної книги України, виллов заборонено*, – С.П.).

Мешкає на дні, обережна, тому не часто потрапляє в неводи, лише вночі піднімається на поверхню і голічерва ловить ротом комах на воді, полюбляє чисте дно і воду, тримається на 18 – 25 см над дном, там її ловлять переметами і самоловами (*хижацьке браконьєрство*, – С.П.), інколи заривається в пісок, виставивши ніс. В сітки може потрапляти в теплу погоду, зграйна, на зиму у великій кількості залягає в ями ближче до гирла річок в кілька ярусів рядами і не рухається.

З початком весняної повені прокидається і піднімається річками, статеве дозрівання настає на третьому році при довжині 30 см (*саме тому меншу рибу брати не можна, тобто риб, які не досягли статевого дозрівання, це визначено правилами для кожного виду!* – С.П.). Зграї стерляді іноді складаються з 10 тисяч особин, які рухаються правильними вервечками, тому багато потрапляє в одинарну вершу. Нереститься на течії, яка інколи зміщується до берегів, тому потрапляє у ванди (*верша з лози*, – С.П.) на заливних луках, хоча для нересту здебільшого обирає глибокі, кам'янисті, запісочені місця. Ікра продовгувата, темна і дрібна, мальки довго тримаються місця народження, в нижній течії Дніпра молодняк стерляді або чечуги довжиною 18 – 24 см виходить жирувати біля порогів. За рік виростає до 9 – 13 см, за два – від 18 до 22, від 27 до 30 см за три роки. Після нересту стерляді з'їдають величезну кількість комах, якимось в шлунку однієї нарахували 35 тисяч личинок. Стерлядь ловлять на донні вудки, але зрідка. Розведення стерляді в Дніпрі і притоках неефективне, набагато раціональніше забороняти продаж на базарах дрібної риби і охороняти нерестилища (*нині в Україні стерлядь таки розводять*, – С.П.). В ставках з мотилем ялова стерлядь швидко набирає вагу і за рік-два дорожчає в 10 разів.

РИБОЛОВЕЦЬКИЙ КАЛЕНДАР

(За останніх сто років клімат значно змінився, особливо в Україні, але деякі цікаві моменти в порадах Автора варто відобразити, бо загальні тенденції і звички чи анатомія риб залишаються майже постійними, хоча і з поправками на сучасність. Зауважимо, більшість порад про способи і знаряддя ловіння подавалася в описах видів, – С.П.).

СІЧЕНЬ

В середині декади починає нереститися минь, під час ходу його ловлять по дну на білі дощечки з гачками, за які він чіпляється черевцем (шукає білу гальку на дні і наколюється, чисте браконьєрство, – С.П.). В цей час клює на живця і шматочки риби. В сувору зиму в непроточних водоймах починається задуха, спочатку засинає йорж, тому риба підходить до джерел і проток (тут мала б бути порада рибалкам робити ополонки, щоб поліпшити аерацію водойм, – С.П.). Окунь припиняє брати на блешню. Йде підготовка рибальського спорядження.

ЛЮТИЙ

Починають клювати окунь і йорж. Без відлиги риба задихається (дивно, але Автор знову нічого не каже про засоби порятунку риби, наприклад, ополонки, – С.П.). В гирлах річок починається хід риби з морів, в південно-західних губерніях (Україна також входить, – С.П.) щука і йорж виходять з ям, до берегів на півдні наближається майже вся зимуюча риба, ловіння наміткою (сіткою, – С.П.). Підготовка знарядь і спорядження.

БЕРЕЗЕНЬ

На Півдні скресають річки, в'язі виходять з глибин, починає брати на живця щука біля країв криги – перед нерестовий жор, в Дон і Дніпро йде шемая, прокидаються і починають клювати лин і плотва, закінчується нерест щуки, в траві і коблах (слово, яке означає переплетене корінням дно, можливо з ним пов'язана назва українського села Коблевого? – С.П.) починається нерест окуня і судака, в'язя і жереха.

КВІТЕНЬ

Карасі й лини на Півдні починають клювати на черв'яка, закінчується нерест щуки, сом виходить з ям і йде на луки. Підуст, плітка нерестяться, починає клювати в'язь, в Дніпрі – нерест шемаї, великого ляща-вербовика, коли цвіте верба на півдні (Автор вжив українське слово «верба», –

С.П.), взагалі майже вся риба йде на нерест, весняне, нічне ловіння миня на черв'яка, підготовка човнів.

Клювання енергійніше навесні і восени, ніж влітку, а ближче до ранньої весни чи пізньої осені краще клює вдень, а похмурі дні прирівнюються до весняних. Перед нерестом і після – посилення клювання. На клювання впливає рівень води – чим більше прибуває, тим гірше. Вітер і холод сприятливі для клювання, а спека і штиль – навпаки. Заважає і мутність води, зокрема й через органічні домішки, але скупчення на маленькій ділянці органіки і рослинності сприяє клюванню. Гарне клювання означає і зміна рельєфу дна чи берегів. «Риба бере» – це означає, що наживку взяла губами, а «взяла» – коли наживка в роті, це потрібно вміти розрізнати, тоді поплавець безперервно рухається вбік, топиться або лягає. Тоді підсікають у протилежному напрямку руху поплавця, різко чи м'яко в залежності від риби, але не надміру, щоб риба не вилітала далеко від човна чи берега або їй обривали губи.

Прикмети щодо клювання є, але вони різні в кожній місцевості, про це краще дізнаватися у місцевих і досвідчених рибалок, які хоча і не покажуть улюблених місць, але поділяться знаннями і досвідом, інколи – й забобонами. Беззаперечне одне – риба харчується, а відповідно і клює періодично. Найкраще через кілька днів після нересту, який найчастіше відбувається на молодий місяць або на останній чверті, але і це залежить від місцевості. Треба слідкувати за барометром, риба не клює в сильні холодні вітри, але щука – навпаки, як і лящ. Найменше прибуття води теж ослаблює клювання (*досвід підказує, що проблема зникає зі зміною глибини поплавця, – С.П.*).

ТРАВЕНЬ

Нерест чехоні і уклейки, початок нересту сазана, лина, краснопірки, карася, мирона – коли цвіте груша і бузина (*Автор вжив українське слово, – С.П.*), а коли шипшина – сом, якого і починають ловити. Сазанів на нересті б'ють острогами (*варварство неймовірне, яке не хвилює навіть освіченого Автора, – С.П.*).

Клюють на черв'яка в'язь, лящ та інша риба, яка віднерестилася, в тому числі судак на живця. Жор у щуки, клювання йоржа, головня та ляща з дна, пічкурів на перекатах, великий окунь іде на глибину, бере лин і уклейка. У другій половині травня в Дніпрі і нижніх притоках, Дністрі, Бузі нерест вирозуба, закінчується в красноперки, продовжується у карася, клювання сома, коропа, краснопірки, мирона, ляща.

Ловіння судака на живця з дна, плітка бере на хліб, а головень на хруща, беруть лящ і плоскирка, підуст.

ЧЕРВЕНЬ

В південно-східних губерніях (*Україна, – С.П.*) у першій половині найкраще клювання мирона і коропа, сирті або рибця на течії, починається лінька раків і ловіння на них. В ставках нерест коропа і піскарів, молоді соменята виходять на переكاتи, гарно клюють чехоня, плоскирка, уклейка, а підуст і плітка на залень, міні ховаються в укриття, ловлять їх руками, головня – на хрущів, щуку ловлять в мережі. Розводять опаришів, фарбують жилки (*про це подаю, щоб читач відчував турботи рибалок минулого, – С.П.*).

Майже вся велика риба починає триматися біля ракових нірок, з середини місяця ловіння в'язів на коників нахлистом і полювання на них з рушниць (*Автора аніскільки не турбує такий вид полювання на рибу, який навіть хижацьким не назвеш, але він свідчить про кількість риби в ті часи і можна лише уявити канонаду десь над тихим плесом, а також небезпеку від рикошетів куль чи шроту по воді, – С.П.*). Лящ майже припиняє брати на вудку, пічкур переходить в глибші місця і ловиться на черв'яка, ранками в гірських річках бере харіус.

ЛИПЕНЬ

В південно-західних губерніях (*Україна, – С.П.*) з 20-х чисел мирон-вусач гарно бере на сир і шкварки (*автор вжив українське слово замість російського «сальные вытопки», – С.П.*), краще клювання в коропа (*тепер кажуть: «іюль (іюнь) – на риболовлю хоч плюнь, – С.П.*). Ловіння головнів на жабенят і чорного таргана (*чисто російська наживка, – С.П.*), але взагалі в першій половині риба бере погано, справа поліпшується лише після 20-го числа.

СЕРПЕНЬ

Гарно беруть сом і короп на червоного черв'яка, підуст – на муху і черв'яка з дна, плітка, лящ і в'язь – на молодий овес (*Автор не раз нагадує, як багато зерна потрапляло у водойми, яке зносилося і змивалося вітрами і зливами, тому риба була привчена, – С.П.*), найкраще ловіння судака, жереха і сома на перемети (*браконьєрство, – С.П.*), ловіння на доріжку, заготівля смоляних гілок для биття риби вночі (*це називалося «лучення», можна подумати, що осями і стрілами, – метод, який застосовували з прадавніх часів, а можна пов'язати із запалюванням лучин – скіпок, – С.П.*). Підготовка блешень.

ВЕРЕСЕНЬ

Нерест лосося, форелі, більшість риб починає шукати глибші місця і збиратися у величезні зграї, за ними слідує щука, бо жор. Бере з дна, головень теж бере з дна, плоскирка і ялець беруть до морозів, жерех бере лише з дна на живця, йорж остаточно іде на глибину, гарно бере окунь, який збивається в зграї, сом залягає, починає брати минь, найкраще клювання форелі. Заготівля черв'яків на зиму.

ЖОВТЕНЬ

Нерест форелі в південно-західних губерніях *(Україна, – С.П.)*, риба залягає в ями, лин навіть закопується, лящі великими зграями стають на піщаному дні, де берег з уступами.

Ловіння щуки і окуня на блешню, йоржа на мотиля, починається полювання з остями і лучення *(можливо, полювання з луком і остями, а можливо, «луч» означає «лучина», тобто запалена дерев'яна скіпка, – С.П.)*. На півночі глушать рибу по першій кризі *(очевидно, просто б'ють ломаками по кризі, під якою стоїть риба, яка ще не залягла, найпримітивніше браконьєрство, – С.П.)*. Жовтень – найкращий місяць для транспортування риби в інші водойми. Заготівля березових, вільхових, горіхових вудлиць на майбутній рік *(ми позбавлені такої необхідності і разом з тим справді цікавої процедури, адже це ліс, природа, прогулянки, – С.П.)*.

ЛИСТОПАД

На півдні ловіння сомів і сазанів на зимівлях самодерами-гаками і остями *(неймовірно варварство, яке Автора нітрішки не турбує, – С.П.)*. Форель скочується в ями, карась остаточно збирається в ямах на зимівлю або заривається в мул, залягає і мирон, починається риболовля з ополонок на мотиля, окуня і судака ловлять на блешню, мормишку. Ремонт вудлиць *(цим можна займатися і зараз, але найчастіше купуємо нове. Втім, справжнім рибалкам знайоме це нетерпіння, з яким вже з осені вони поглядають на літні вудки, ніби наближають весну, – С.П.)*.

ГРУДЕНЬ

Починається нерест миня, його можна ловити на дерев'яні гачки з наживкою *(прив'язана впоперек загострена паличка, яка проколює рибі щоки або стравохід, найпримітивніший тип гачка, – С.П.)* або на дощечки з гачками з ополонок, припиняє брати окунь, взагалі припиняється риболовля з ополонок.

РОЗЧИЩЕННЯ МІСЦЬ

Справжній рибалка повинен мати два – три розчищених і приналежних місця, де не буде ризику зачепів. З весни в річках треба перевірити старі місця, витягнути нанесені корчі півколом на відстані 6 м і більше від місця ловіння, краще підготувати кладку з сидінням. В ставках роблять проходи в рослинності або вікна, висмикуючи траву з корінням, те саме для риболовлі з човнів.

ГАЧКИ

(подаю скорочено поради Автора стосовно приладдя і обладнання, які могли б зацікавити давньою технологією або і згодитися в екстремальних ситуаціях. Втім, років 40-50 тому і у нас більшість оснастки робили власноруч, – С.П.).

Майже кожен може зробити чудовий великий гачок з уламка коси чи з інструментальної сталі або зі сталених голок, які будуть кращими не лише продажних російських і німецьких, але і посередніх англійських, бо голку можна знайти всюди, а гарні гачки лише в столиці і найбільших містах. Голку нагрівають, потім згинають, напилком роблять борідку на гострому кінці, а на тупому молоточком роблять лопаточку, замість лопаточки можна зробити кілька борозенок, щоб затримувати ліску.

Для виготовлення трійчаток або якірців потрібні інструменти і найтонший, з кінську волосину, «відпущений», тобто нагрітий до червоного і охолоджений дрот, мідний або залізний, шматок найкращого, штикового або англійського олова і соляна кислота, в якій розчиняють олово для пайки. Гачки зв'язують дротом, протравлюють, кладуть на це місце олово і тримають над свічкою, доки воно не заповнить всі проміжки між гачками. Потім загартовують жала. Більші гачки загартовують до пайки, треба слідкувати, щоб не закоптити свічкою місце пайки, бо олово не пристане.

Для зняття риби з гачка, наприклад, шуки, її тримають за ліску на натяжці, вона тріпоче і часто зривається сама. Якщо ні, то чимось розкривають пащу і вишкою, тобто сталевим прутком з розвилкою завдовжки 35 см, звільняють гачок від зачепу. Щоб шука розкрила пащу, досить міцно надавити пальцями на очі *(нині це прирівнюють до знуцання, – С.П.)*, або вставляють в пащу розпірку, а за кордоном для цього є пристосування, схожі на ножиці чи щипці для завивки волосся з запобіжною

розпіркою (*зевник, це зараз знають всі, але тоді навіть Автору було за дивину, С.П.*). Трійчатки зручніше звільняти через зябра, а потім перев'язати на інший повідок.

ВІДЧІПКИ

Вони потрібні, щоб звільнитися від зачепів. Найпростіший при блешнюванні – свинцеве кільце діаметром 10 см, яке виливають за допомогою мідного підсвічника (*мабуть, розплавлений свинець лили на основу, яка мала потрібне заглиблення у вигляді кола, – С.П.*), для цього треба 600 грамів свинцю. Після охолодження кільце виймають, воно схоже на шайбу з отвором посередині, і скраю просвердлюють отвір для мотузки, через отвір в центрі має проходити комель вудлища (*тепер і катушечка, – С.П.*). Для відчепів використовують і «кішку», яку закидають далі зачепу, при цьому можна з гачком водночас витягти і корч чи щось інше. Зрозуміло, що мотузка на відчепі має бути міцною, краще голландська (*а казали, що російські мотузки найкращі, але коли доходить до справи, то патріотизмом можна і поступитися, – С.П.*).

Взимку можна використовувати і конусний відчеп з наскрізним отвором, через який пропускають розірвану для цього жилку і кидають його на дно, після звільнення гачка жилку знову зв'язують (*мабуть, можна використовувати і зігнуте кільце у вигляді браслета або з косим пропилом, щоб надягати на ліску, тоді не потрібно розривати снасть, – С.П.*).

Відчепити ліску можна спробувати і смиканням її в різні боки, не сильно натягуючи волосінь, на човні можна підпливати і смикати вертикально або в протилежному напрямку, або підчепити веслом чи багром. Через зачепи повідок має бути слабший основної жилки.

ЧОВЕН

Радше брати плоскодонку (*від «пласке дно», – С.П.*), але можна переобити і звичайну, скісну. На кормі і носі вгвинчуються кільця для якорів, кермо за потреби має підійматися над водою, замість середньої лавки робиться шафка або стіл для їжі і ремонту спорядження та його зберігання, для чого влаштовуються всюди, де лише можна, ящики і комірчики – на носі і кормі, під лавками, по середній лінії. На краях човна поблизу корми закріплюються дві мідні рурки, в які можна вставляти жердини, вони кінцями сходяться в кут, від якого на корму тягнеться мотузка для

шатра чи халабуди від сонця зі шитих шматків парусини (*тепер брезент або поліетиленова плівка, – С.П.*). Паралельно до бортів кріпляться дві планки для підтримки вудлища, які кладуть на борти, для вудлищ робляться отвори на кормовій та носовій дошках. По боках човна на підводній частині кріпляться два зйомних металевих ящики-садки з отворами для живця як під водою, так і над, і з лядами, щоб вони відкривалися вище лінії води.

ЗБЕРІГАННЯ РИБИ

Відро, найкраще дерев'яне, в якому міняють воду, «кружки» (*сучасні садки сітчасті з кільцями, – С.П.*), корзини або плетені з лози саджалки, в яких для транспортування рибу кладуть на мокру траву, найкращі саджалки – англійські, з ременем для плеча, але вони дорогі – від 3 крб. Кукан (*або низка, – С.П.*) – мотузка або дріт з поперечною паличкою на одному кінці, і меншою на іншому. Меншою паличкою пронизують рибу через рот і зябра і опускають у воду, там більша паличка не дає можливості зійти з мотузки.

ВИВАЖУВАННЯ ВЕЛИКОЇ РИБИ

Спочатку рибу втомлюють, водять колами, інколи доводиться завертати рибу самому в потрібному напрямку. Волосінь не повинна утворювати з вудлищем одну пряму лінію, чим ближче до прямого кута, тим краще (*тобто вудку потрібно тримати майже вертикально до волосіні, – С.П.*). Втомлену рибу на донці можна витягувати на берег волоком, але краще підхоплювати під зябра і викидати на берег чи в човен. Щук треба брати за очі, здавлюючи пальцями. Справжній рибалка повинен мати хватку або багор, щоб зовсім не втомлювати рибу. Наводити хватку потрібно з голови риби, з хвоста беруть зовсім втомлену, а багром підхоплюють за зябра або під живіт біля зябрів.

Перевозити рибу для розведення найкраще восени, навесні вона слабка, взимку вода або риба замерзає, але минь може і відійти. Головна умова – доступ кисню і відсутність поштовхів та забоїв риби, для цього роблять горловину посудини вузьким або накривають рядном, воду потрібно доливати. Щоб риба не билася, всередині ємність застилають очеретом або травою, для стінок посудини треба сплести щось на зразок циліндричного футляра. Для перевезень рибу краще ловити бред-

нем (мабуть від «бродити, брести», тобто тягати по міліні, – С.П.), бо в неводі вона мнеться в матні.

МОТИЛЬ, ОПАРИШІ ЧЕРВ'ЯК

Мотиль ще не дуже відомий, хоча і в Європі отримав громадянські права лише років 30 тому (1860-ті роки, – С.П.), живе в муляці, перед перетворенням в комаху виповзає на дно, а з теплом вилітає. Добуванням мотіля займаються люди, які продають його рибалкам і в магазини риболовлі та для акваріумів, в Москві мотіля ловлять на Перерві (така давня назва ділянки річки нижче міста чи не з часів колонізації і заснування киянами майбутньої столиці боліт тисячу років тому, бо гідроніми живуть найдовше. Так і чувається вигук київського воєводи в цьому місці: «Перерва!» для зупинки руху човнів чи людей, мабуть, було зручно, а потім місце набуло сталої назви, та так і залишилося, – С.П.). За пригорщу великого вигідніше заплатити вдвічі, ніж за пригорщу дрібного.

Мотіля промивають ситом або в дірявому відрі, взимку до вил чи рогача (для виймання горщиків з печі, – С.П.) прив'язують лантухи і ними набирають мул через ополонку. Зберігають тиждень у невеликій кількості у вологій полотняній ганчірці, складеній конвертом, щоб мотиль не лежав купою, краще в погребі і прохолоді, або у рештках випитого чаю, або у вологому мохові і водоростях. На риболовлі ганчірку з мотилем корисно тримати в бляшаній чи дерев'яній коробочці, замотаній в вологу ганчірку, а в холод – за пазухою. На штучний мотиль риба бере неохоче і лише на струмені.

Опариш – личинка мухи, яка кишить на смітниках, у вбиральнях і різному падлі, тому рибалки часто гребують цією смердючою наживкою. Тому краще заготовлювати самому, поклавши шматок м'яса, печінки, баранячу або телячу голову та рибу поблизу помийних ям чи сортирів. Коли в надрізах приманки з'являться яйця мухи, її складають у відро чи горщик і ставлять в прохолоду під накривкою. Після цього з'являються личинки, а щоб їх очистити, за день-два до риболовлі кладуть в зіпсований, але сухий сир чи висівки, де личинки стають пружкими і лискучими, майже без смороду. Дивно, але на дрібнішого опариша риба бере краще. Їх тримають в сухій посудині без щілин, з важкою накривкою, бо втечуть або їх знайдуть щурі, краще в холоді, бо в теплі вони перетворюються в темно-коричневу лялечку, майже не потрібну. В Англії опаришів заготовляють про запас, витримуючи в оцті і пропікаючи недовго в печі, вони збільшуються в об'ємі і стають міцнішими. Великий земляний черв'як, який називають виповзком,

глистою, дощовиком, досягає 22 см і товщини мізинця, гарна наживка для великої нехижої риби, живе глибоко в землі, до 70 см, і виповзає ночами після дощу чи по росі. Їх видно по купкам землі чи їхніх вивержень, у норах часто стирчить листя. Їх ловлять вночі на садових доріжках чи в міжряддях, рибалка з ліхтарем бачить багато черв'яків, тому треба тихенько підкрастися до нори і швидко вхопити черв'яка ближче до хвоста, інакше він розірветься. В суху погоду місце збору поливають водою і збирають вночі. Варто прикривати місце вологою соломною, тоді черв'яків можна збирати вдень, або виливати їх з нірок солоною водою, рибалки кажуть, що риба краще клює на молодого черв'яка, без вузлика чи потовщення в передній частині.

В посуху місце можна поливати водою і накривати рядом або поливати землю солоним розчином чи настоянкою зелених лісових горіхів. Черв'яків можна запустити і розвести в саду, поливаючи місце поміями або кізяковою рідиною.

Черв'яків можна зберігати тижнями і місяцями в прохолодному місці в щільних дерев'яних ящикках або глиняних корчагах, міцно накритих, щоб не дісталися пацюки. Землі не потрібно, вологої тим паче, краще насипати піску, який прикрити мохом чи дерном або шматтям гнилих ряден, кухонних мочалок, змочувати молоком і несолоним бульйоном, але не надмірно, в самій гнилизні черви мають достатньо поживи. Хворих – розтягнутих або пухлих – потрібно негайно видаляти. Невелику кількість, до сотні, можна тримати в полотняній, вимоченій в бульйоні, молоці або конопляній олії торбинці, олія допомагає очистити черв'яків від випорожнень за кілька годин, інакше це відбувається за 2 – 3 дні. На риболовлю черв'яків беруть в полотняних торбинках, без землі, з мохом чи нитками з ряден; бляшанки іржавіють і нагріваються на сонці. Виповзків довжиною до 22 см найбільше в огірках і капустах.

Гнійний черв'як буває двох видів – червоний і жовтий кільчастий, до гнійного наблизений підлистник, живе в купках старого листя, але він слабкий і кволий, зрідка зустрічається рожевий, але він для риболовли не має значення. Для донок найкращий «залізняк» – великий, до 13 см, з гострою голівкою, синюватого кольору і з пласким білуватим хвостом. Деякі рибалки перед закидуванням вмочують черв'яка в олію або гас, можна ароматизувати і волоську чи повідок.

Для зберігання черв'яків потрібно мати погреб, глиняні горщики чи дерев'яні ящики з кришками без щілин і м'який мох. Мох щодня змочують молоком з медом або несолоним бульйоном. Мох міняти раз на тиждень, в спеку – частіше, або промивати мох.

Можна зберігати в полотняному мішку, намоченому в несолоному бульйоні з яловичини, мішечок кладуть в глиняний горщик, в тінь і

прохолоду. Мішечок або полотно змочують через 12 годин, так можна зберігати до місяця. В бляшанках черви довго не живуть, особливо в кришці без отворів.

Справжній рибалка не ловитиме на щойно викопаних черв'яків, а дає їм вилежатися дві доби або хоча б ніч в дерев'яних ящикках чи горщиках. Риба на них бере охочіше, мабуть, тому, що зазвичай знаходить їх у воді через деякий час вже чистих. Очищений черв'як – міцніший, червоніший, і не бруднить рук. У крайньому випадку можна просто вичавити весь непотріб, але краще очищати черв'яків, поклавши в конопляну чи іншу олію, яка до того ж притягує рибу запахом (*є простір для експериментів, – С.П.*). Щоб білий черв'як почервонів, англійці після витримки кладуть черв'яків на мох, змочений водою з медом і посипаний тертою червоною цеглою або порошковою червоною фарбою.

Насаджують черв'яків різними способами, для великої риби навіть по кілька або пучками.

На риболовлі посудину з черв'яками та іншими живими наживками тримають в тіні. Якщо черв'яків чи опаришів багато, їх розділяють, посудини обгортають вологою тканиною, ніколи не тримають опаришів і земляних черв'яків разом.

Могиля тримають у вологій чистій ганчірочці, складеній млинцем (*або конвертом, – С.П.*), ганчірочку поміщають в бляшанку, обгорнуту вологим рушником.

Комах тримають в коробочці з маленьким отворами і одним більшим, закритим, щоб одночасно вилітало не більше однієї мухи.

Тісто і хлібну м'якушку варто тримати в ганчірочці, просякнутій прованською (*олива, – С.П.*) олією або іншою, ганчірочку тримають в бляшанці, щоб не забруднитися.

Для мальків краще використовувати дубове відро, воду потрібно продувати через гумову рурочку чи очеретину.

СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ САВЧЕНКО, ВОЇНІ ГЕРОЙ, ДЛЯ ЯКОГО РИБОЛОВЛЯ В ЖИТТІ БУЛА СПРАВЖНІМ ЗАХОПЛЕННЯМ

У 2024 році я працював над книгою про загиблих героїв, військовослужбовців Кропивницького «Непереможені. Рік 2022». Більше 210 новел, в яких треба було показати людину не протокольними словами, які в сумі майже нічого не означають, а такою, якою вона була в житті, чим захоплювалася і як жила, якою була в дитинстві, школі, на роботі і вдома, тому під час інтерв'ю я просив розповідати про все або просив дати відповідь на ці запитання в листах. З'ясувалося, що для абсолютної більшості воїнів найкращим відпочинком чи улюбленим захопленням в мирний час була риболовля. Як і для Сергія Миколайовича Савченка, мого доброго знайомого і колеги по роботі на Інгульській шахті ДП «СхідГЗК», з яким ми не раз розмовляли про риболовлю і навіть кілька разів посиділи разом на березі Інгулу з вудками біля Михайлівського мосту, коли його родина оселилися неподалік Шкільного району Кропивницького в 2020 році. Він зразу ж за наявності вільної хвилини почав виходити на річку. Я перекладав книгу про риболовлю, маючи на увазі героїв, які поклали життя, щоб ми могли жити і займатися улюбленою справою. Ось що я писав у новелі про нього для книги «Непереможені, Рік 2022»:

«Зустрілися в військкоматі.

Для справжнього патріота питання вибору ніколи не стоїть, але безмірно важливіше, коли людина веде за собою інших. Веде тому, що здатна на ВЧИНОК. Сергій Савченко власним прикладом допоміг стати

патріотом України не одному гірникові, бо був чесним до себе, до родини, до підприємства і України до кінця.

Він народився 9 серпня 1969 року в селі Кам'яний Брід Ульянівського (Благовіщенського) району Кіровоградської області, звідки родина невдовзі переїхала в райцентр Компаніївку, де і пішов в школу. В дитинстві захоплювався читанням, пробував писати вірші, добре навчався, дідусь щепив любов до риболовлі, якою Сергій займався все життя на серйозному рівні, випишував відповідну літературу. Після 8 класу вступив до Лисичанського гірничого технікуму. В 1988 – 90 роках проходив строкову службу в Афганістані, розповідав, що не розлучався з автоматом, коли супроводжував вантажі. Мав демобілізуватися сержантом, але хлопців з Афгану перекинули в Прибалтику, де виставили перед беззбройними мешканцями, які вимагали виходу країни з СРСР. Це було незрозуміло, але Сергій прийняв єдине правильне рішення і відмовився виконувати наказ. Погони, так би мовити, зірвали, зате він демобілізувався з чистим сумлінням.

Після армії працював машиністом бурової установки в Кіровоградському ПМК – 140, потім робітником на «Артеміді», а з 1 липня 2001 року влаштувався на Ігульську уранову шахту. До цього він вже 10 років був щасливо одружений, разом з Наталією виховував сина і доньку. На шахті Сергій починав машиністом електровоза підземного, потім став гірничим майстром, паралельно навчаючись в Криворізькому національному університеті на гірничо-металургійному факультеті. Згодом став начальником дільниці ВШТ(внутрішньо шахтного транспорту). На цій посаді він зробив багато для стабілізації роботи шахти, яку в не простих умовах затримок з виплатами заробітних плат намагалися «покласти». Трохи пізніше на його плечі лягла відповідаль-

ність за напрямок діяльності всього колективу – призначили заступником головного інженера. Коли знімали фільм про шахту, за Сергієвим прикладом всі розмовляли лише українською. АТО була в самому розпалі, Сергій намагався записатися добровольцем, але не склалося, тому він поринув у надання допомоги гірникам-воїнам.

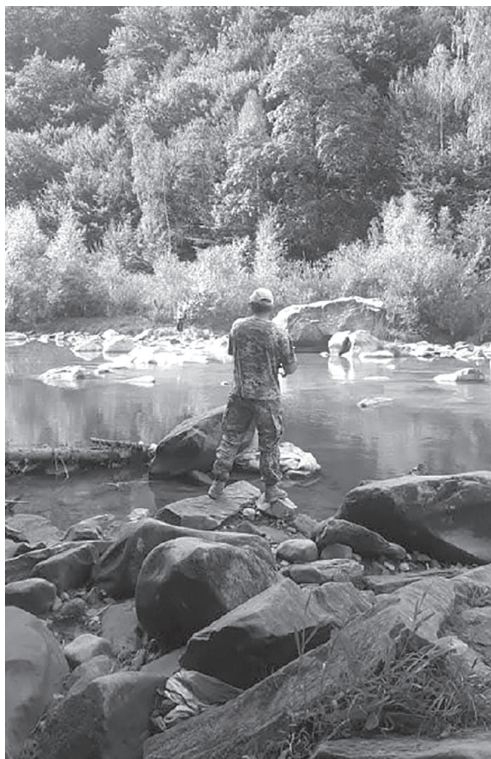
Він страшенно любив життя і свою родину. Щороку подорожував Україною, особливо Кримом, а потім Карпатами, був справжнім театралом, вони з дружиною не пропускали прем'єр в театрі Корифеїв.

24 лютого 2022 року він був у військкоматі – прийшов записуватися добровольцем. Там зустрівся з сином Дмитром, який прийшов туди з тією ж метою. Батькові довелося відвідати військкомат кілька разів, доки добився зарахування, але обурювався організацією, адже звик на шахті все планувати і виконувати. Навіть його нові колеги-солдати, зверталися: «Миколайовичу, давай вже щось робити», знаючи його організаторські здібності.

Службу почав на аеродромі Канатово, куди 12 березня ударила ворожа ракета. Разом з Сергієм Савченком загинуло ще 6 воїнів. Шансів врятуватися від потужного вибуху практично не існувало.

Героя поховали 15 березня 2022 року на Алеї Слави Рівненського кладовища в Кропивницькому. Посмертно нагороджений орденом «За мужність» 3 ступеня».

Сергія Миколайовича вирізняла вірність слову і справі, навіть пристрасть в роботі і відпочинку, відданість родині, коханню і Україні. А ще він зовні завжди був спокійним і врівноваженим, терплячим і наполегливим і це самі ті риси, які виховує в нас риболовля. Навіть назва села, де народився Сергій – Кам'яний Брід, орієнтує на близькість до води, звідси і любов до природи і риболовлі, хоча інакше і не могло бути. Сергій багато часу жив

у родині дідуся, який опікувався колгоспним ставком, тому риболовля зайшла в душу хлопця з самого дитинства і на все життя. Риболовля завжди була відпочинком № 1 в усі періоди життя чи в якихось складних життєвих ситуаціях, а ще література – в родині жартували, що він народився з вудкою і книжкою в руках. Рідні згадують, що він при цьому нікого не напружував, тобто все, що потрібно було робити з рибою, а ловив він успішно, виконував сам – чистив, розробляв і готував. Він жодним чином не намагався перекласти це на плечі дружини, хоча нерідко буває, що чоловік вважає справу зробленою, коли він приніс рибу, а далі – клопіт дружини.

Сергій так любив риболовлю, що і після важкої зміни(навіть в якості начальника дільниці не лише організовував, але і працював фізично на рівні з робітниками в шахті, коли доводилося піднімати «забурений» вагон і йшов звідти лише після ліквідації аварійної ситуації) він намагався сходити на берег. Інколи повертався додому лише за три години до початку наступної зміни.

Це був його відпочинок, його час, тому галасливих компаній, які інколи збираються лише для того, щоб випити «на природі» він не сприймав. Його ідеал – тиша, самотність і єднання з природою, але завжди шукав нових вражень, нових місць для риболовлі – на морі чи в Карпатах. В горах у нього завжди було кілька днів, так би мовити поза санаторних(гірникам уранових шахт надавалася і можливість щороку оздоровлюватись і відпочивати в таких закладах), коли він з дружиною Наталією знайомився з гірськими річками, ловив рибу, причому оминав туристичні місця, де рибу розводили і принаджували для рибалок-туристів і де вона клювала ледь не на голий гачок.

Сергій був умілим і успішним рибалкою, без риби не повертався, дрібну, як і належить – відпускав, а улови бували фантастичними. Якось на «радянське» Різдво, тобто до Нового року, в «мертвий сезон» для риболовлі, упіймав великого коропа і щуку чи судака. Був і зовсім неймовірний випадок – в Інгулі йому попався осетр чи стерлядь(читачі визначать по книзі)! Як він туди потрапив – загадка, можливо хтось привіз і випустив малька, а можливо проводився експеримент, адже я знав історії, коли в ставках орендарі пробували розводити екзотичні види. В усякому разі «сонячний окунь» у нас прижився. Як би там не було, але це була риба з осетрових – з довгим носом, кістяними бляшками по тулубу і хрящуватим хребтом. Такі випадки можуть траплятися лише з справжніми любителями риболовлі, як нагорода за відданість і порядність. Таким і був Сергій Савченко в усьому...

